

МУОМИЛОТ БО ПАРТОВҶО ДАР ҶУМҶУРИИ ТОҶИКИСТОН: ҲОЛАТ, ПРОБЛЕМАҶО ВА РОҲҶОИ ҲАЛЛИ ОНҶО

ОБРАЩЕНИЕ С ОТХОДАМИ В РЕСПУБЛИКЕ ТАДЖИКИСТАН: СОСТОЯНИЕ, ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ



2017

**Филиали тоҷикистони маркази илмию иттилоотии
Комиссияи байнидавлатӣ оид ба рушди устувори
Фонди Байналмилалии начоти Арал**

**МУОМИЛОТ БО ПАРТОВҲО
ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН:
ҲОЛАТ, ПРОБЛЕМАҲО
ВА РОҲҲОИ ҲАЛЛИ ОНҲО**

2017

МУОМИЛОТ БО ПАРТОВҲО ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН: ҲОЛАТ, ПРОБЛЕМАҲО ВА РОҲҲОИ ҲАЛЛИ ОНҲО

**Филиали тоҷикистони маркази илмию иттилоотии
Комиссияи байнидавлатӣ оид ба рушди устувори
Фонди Байналмилалӣ начоти Арал**

Дар рисолаи пешниҳодгардида масъалаҳои муомилот бо партовҳои истеҳсоли ва истеъмолӣ дар сатҳи қонунгузорӣ ва ҳалли он дар сатҳи институтсионалӣ бардошта шудааст.

Дар рисола диққат ба зарурати такмили механизмҳо оид ба идоракунии маҷмӯӣ бо партовҳои истеҳсоли ва истеъмолӣ дода шудааст, ки барои фароҳам овардани низоми самараноки муносибат бо ҷалб намудани бахши хусусӣ ва ташкилотҳои ҷамъиятӣ ба раванди фаъолияти мазкур имконият медиҳад.

Мақоми махсус ба ҳалли масъалаҳои таъсиси ҳавасмандгардонии ҳуқуқӣ, иқтисодӣ ва маънавӣ вобаста, барои ҳарчи бештар кам кардани ҳаҷми пайдошавии партовҳо, истифодаи онҳо чун захираҳои такроран истеҳсолшаванда ва коҳиш додани таъсири манфии он ба муҳити зист ва саломатии аҳоли дода мешавад.

Таҷрибаи байналмилалӣ дар соҳаи муомилот бо партовҳо оварда шудааст, ки барои муайян намудани самти такмилдиҳии минбаъдаи муомилот бо партовҳо дар сатҳи шаҳрӣ ва миллӣ хизмат мерасонад.

Дар рисола ба масъалаҳои таълим ва тарбияи аҳоли диққати махсус дода шудааст. Ин вазифа тавассути ташкили мунтазами тарбияи умумии экологӣ ва таълим дар ҳамаи сатҳҳои давлатӣ ва фаъолияти ҷамъиятӣ ҳалшаванда аст.

Рисола барои мутахассисони соҳаи ҳифзи муҳити зист, мақомотҳои иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ, вазоратҳо, идораҳо ва корхонаҳои саноатӣ, инчунин ҳамаи онҳое, ки бо ҳалли масъалаҳои муомилот бо партовҳо ҳавасманданд, пешбинӣ шудааст.

Рисолаи мазкур метавонад ба тариқи пурра ё қисман дар ҳар як шакл бо мақсади таълимӣ ё худ ғайритиҷоратӣ дар сурати гирифтани иҷозат аз муаллиф ва нишон додани манбаи истифодабарии иттилоот аз нав нашр шавад.

Рисола бо мусоидати Дафтари минтақавии UNEP барои Аврупо нашр шудааст.

Рӯйхати ихтисорот

АИ ҚТ	Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон
ДД	Давраи дарозмуҳлат
ДК	Давраи кӯтоҳмуҳлат
ДМ	Давраи миёнамуҳлат
ЗМТ	Захираҳои моддии такроран истехсолшаванда
ИА	Иттиҳоди Аврупо
ИДМ	Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил
ИУО	Ифлоскунандаҳои устувори органикӣ
КВД «ХМК»	Корхонаи воҳиди давлатии «Ҳочагии манзилию коммуналӣ»
КМ	Корхонаи муштарак
Кумитаи ҲМЗ	Кумитаи ҳифзи муҳити зисти назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон
МЭ	Маърифати экологӣ
НАМҲМЗ	Нақшаи маҳалли амал оид ба ҳифзи муҳити зист
ПСМ	Партовҳои саҳти маишӣ
ПХД	Полихлордефенилҳо
СМР	Стратегияи миллии рушд
СМИП	Стратегияи миллий оид ба идоракунии партовҳо
СММ	Созмони Миллалӣ Муттаҳид
ТРУ	Таҳсилот барои рушди устувор
ТҲҲ	Ташкилоти ғайриҳукуматӣ
ҲМЗ	Ҳифзи муҳити зист
ҚТ	Ҷумҳурии Тоҷикистон
ЮНЕП	Барномаи Созмони Миллалӣ Муттаҳид оид ба Ҳифзи Муҳити Зист

Мундариҷа

Пешгуфтор	5
I. Таҳлили ҳолати ҷорӣ идоракунии бо партовҳо	6
1.1. Заминаи қонунгузори ва меъёрии ҳуқуқӣ	6
1.2. Асоси институтсионалӣ	8
1.3. Стратегияҳо ва барномаҳои танзимкунандаи масъалаҳои муомилот бо партовҳо	10
1.4. Идоракунии партовҳо дар бахшҳои иқтисодӣ	12
1.4.1 Партовҳои саҳти маишӣ	13
1.4.2 Партовҳои саноатӣ	16
1.4.3 Партовҳои пеститсидҳо	17
1.4.4 Партовҳои тиббӣ	17
1.5. Ҳавасмандгардонии иқтисодӣ ва маблағгузори	17
1.6. Иттилоот ва мониторинг	19
1.7. Иштироки аҳоли ва ТҶҲ	20
1.8. Масъалаҳои маърифат ва тарбия	22
1.9. Таҷрибаи байналмилалӣ	23
II. Принсипҳо ва афзалиятҳои муомилот бо партовҳо	25
III. Дурнамои рушди сарчашмаҳои маблағгузори масъалаҳои муомилот бо партовҳо	26
IV. Тавсияҳо оид ба рушди мониторинг ва арзёбии муомилот бо партовҳо	27
V. Самтҳои тавсияшавандаи афзалиятнок ва чораҳо оид ба такмилдиҳии механизмҳо дар соҳаи муомилот бо партовҳо	29
VI. Нишондиҳандаҳо ва индикаторҳои асосии мақсадноки тавсияшаванда дар соҳаи муомилот бо партовҳо	35

Пешгуфтор

Нашрияи пешниҳодгардидаи «Муомилот бо партовҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон: ҳолат, проблемаҳо ва роҳҳои ҳалли онҳо» дар доираи лоиҳаи «Стратегияи миллӣ оид ба идоракунии партовҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2017-2026» бо мақсади ҳал намудани масъалаҳои вобаста ба муомилот бо партовҳои истехсолӣ ва истеъмолий, муайян намудани самтҳои афзалиятноки фаъолият оид ба кам кардани ҳаҷми пайдошавии онҳо, ба ҳадди ақал расонидани гуркунии партовҳои саҳти маишӣ (ПСМ) дар партовгоҳҳо, пешгирии таъсири манфӣ ба муҳити зист ва саломатии одамон, ҷалби бештари партовҳо ба гардиши хочагӣ, таҳия шудааст.

Ҳангоми омодакунии мавод маълумотҳои дастрасгардида аз вазорату идораҳои дахлдоре, ки ба вазифашон масъалаҳои муомилот бо партовҳо дохил мегарданд, иттилооте, ки аз ТҒХ пешниҳод карда шудааст, инчунин маълумотҳое, ки дар ҳуҷҷатҳои стратегӣ ва барномавии рушди кишвар ва соҳаҳои бахшҳои иқтисодиёт нашр шудаанд, истифода гардидааст.

Дар рисола таҳлили ҳолати ҷорӣ ва масъалаҳои ҳалталаб, ки ба идоракунии самараноки партовҳои истехсолӣ ва истеъмолий монеа мешаванд, оварда шудааст.

Дар рисола принципҳои ва самтҳои фаъолият, ки дар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, санадҳои мақомотҳои идоракунии давлатӣ, барномаҳо, лоиҳаҳои сармоягузорӣ барои ояндаи кутухмуҳлат, миёнамуҳлат ва дарозмуҳлат тадбиқ карда мешаванд, барои ташкил ва таъмин намудани муомилоти аз ҷиҳати экологӣ бехатар ва аз ҷиҳати иқтисодӣ самаранок бо партовҳо равонашуда, муайян шудаанд.

Маводҳои дар рисола овардашуда амалҳои мувофиқашуда ва ҳамоҳангшудаи мақомоти ваколатдори давлатӣ, вазоратҳо, идораҳо, сохторҳои тичоратӣ, ҷомеаи шаҳрвандиро дар масъалаҳои муомила бо партовҳо ва ҳамгирии онҳо ба барномаҳои умумии тараққиёти кишвар пешбинӣ менамояд.

Ҷорӣ намудани чорабиниҳои дар кори мазкур пешниҳодшуда ба минбаъд бехтар гардидани ҳолати экологиро эпидемиологии кишвар мусоидат менамояд.

Рисолаи мазкур аз тарафи Филиали тоҷикистони маркази илмию иттилоотии Комиссияи байнидавлатӣ оид ба рушди устувори Осӣи Марказӣ бо дастгирии Дафтари минтақавии ЮНЕП барои Аврупо ва Маркази Байналмилалӣ технологияҳои Экологии ЮНЕП таҳия шудааст.

Роҳбари
Филиали тоҷикистони
МИИ КБРУ ОМ
Бузруков Ҷ.Ҷ.

I. Таҳлили ҳолати ҷорӣ идоракунии партовҳо

1.1. Заминаи қонунгузорӣ ва меъёрии ҳуқуқӣ

Танзими ҳуқуқии муомилот бо партовҳои истеҳсолӣ ва истеъмоли дар Ҷумҳурии Тоҷикистон маҷмӯан дар марҳилаи ташаккулёбӣ қарор дорад.

Қонуни асосӣ дар соҳаи идоракунии партовҳо Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи партовҳои истеҳсолӣ ва истеъмоли» ба ҳисоб меравад. Қонун мафҳумҳои асосӣ, талабот дар раванди пайдошавӣ, ҷамъоварӣ, нигоҳдорӣ, истифодабарӣ, ҳамлу нақл, безаргардонӣ ва гуронидани партовҳо ба танзим мебарорад ва ҷиҳати бартарафкунии таъсири манфии партовҳои истеҳсолӣ ва истеъмоли ба муҳити зист ва саломатии инсон бояд мусоидат намояд. Қонун асосҳои ҳуқуқии назорати давлатӣ ва ҳавасмандгардонии иқтисодиро ҷиҳати ба муомилоти хоҷагидорӣ ҷалб ва ҷорӣ намудани технологияҳои кампартов ба вуҷуд меорад.

Муқаррарот оид ба муомилот бо партовҳо, инчунин дар як қатор санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян шудаанд, аз ҷумла: «Дар бораи ҳифзи муҳити зист», «Дар бораи таъмини амнияти санитарии эпидемиологии аҳоли», «Дар бораи сарватҳои зеризаминӣ», «Дар бораи иҷозатномадиҳӣ ба баъзе намудҳои фаъолият», «Дар бораи мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ», «Дар бораи мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот», «Дар бораи ҷимояи ҳуқуқи истеъмолкунандагон», «Дар бораи таъмин намудани бехатарии экологии нақлиёти автомобилӣ», «Дар бораи бамеъёрдарории техникӣ», «Дар бораи бехатарии маҳсулоти ҳӯрокворӣ», Кодекси замин, Кодекси об, Кодекси ҷангал, Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмури, Кодекси ҷиноятӣ ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ.

Қонунҳои зикргардида муносибатҳоро, ки дар раванди пайдошавӣ, ҷамъоварӣ, нигоҳдорӣ, истифодабарӣ, ҳамлу нақл, безаргардонӣ ва ҷойгир кунонидани партовҳо ба амал меоянд, муайян менамоянд; мафҳуми меъёрҳои пайдошавии партовҳои истеҳсолӣ ва истеъмоли; ваколати идоракунии давлатии ин фаъолият, назорат ва санҷиширо муқаррар менамоянд; талабот ва ҷораҳоро вобаста ба ҳифзи замин ва об аз ифлосшавии партовҳо муайян менамояд.

Қонунҳо ба бартараф намудани таъсири манфии партовҳои истеҳсолӣ ва истеъмоли ба муҳити зист ва саломатии инсон, ҷалб намудани онҳо ба гардиши хоҷагидорӣ истеҳсолӣ ҳамчун сарчашмаи иловагии ашёи хом равона гардидаанд.

Ҷумҳурии Тоҷикистон ба 11 конвенсияи байналмилалӣ ҳамроҳ гардида, онҳоро ба тасвиб расонидааст. Аз рӯи сегои онҳо: Конвенсияи қолабии СММ «Доир ба тағйирёбии иқлим», Конвенсияи Орхус «Оид ба дастрас намудани иттилоот ва иштироки аҳли ҷомеа дар раванди қабули қарорҳо ва дастрасии адолати судӣ доир ба масъалаҳои марбут ба ҳифзи муҳити зист» ва Протокол «Оид ба феҳристи партовҳо ва интиқоли ифлоскунандаҳо», Конвенсияи Стокгоlm «Оид ба ифлоскунандаҳои устувори органикӣ» нақшаҳои амал оид ба иҷрои уҳдадорӣҳои гирифташуда таҳия карда шудаанд. Дар баробари ин барои амалӣ намудани онҳо инчунин зарур аст, ки як қатор санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, аз ҷумла барои таъмини дастрасии аҳоли ба иттилооти воқеӣ оид ба масъалаҳои идоракунии партовҳо таҳия карда шаванд. Дар соли 2016 Ҷумҳурии Тоҷикистон Конвенсияи Базелро «Оид ба назорати интиқоли байнисарҳадии партовҳои хатарнок ва нобудсозии онҳо» (қарори Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 13 майи соли 2016, №437) тасдиқ намуд. Расмиёти дохилидавлатӣ оид ба тасвиб расонидани Конвенсияи Роттердам «Дар бораи тартиби розигии пешакии асоснок нисбати маводҳои хатарноки химиявӣ алоҳида ва пеститсидҳо дар тичорати байналмилалӣ» идома дорад.

Файр аз қонунгузории зикргардида танзими ҳуқуқии партовҳо инчунин бо санадҳои меъёрии ҳуқуқие, ки ҳанӯз солҳои 1980-1990 дар давраи низоми марказонидашудаи идоракунии таҳияшуда, ки тағйироти ҷиддиро надидаанд, амалӣ карда мешавад.

Бо мақсади татбиқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи партовҳои истеҳсолӣ ва истеъмоли» аз ҷониби Ҳукумати кишвар оид ба масъалаҳои ҷамъоварӣ, истифодабарӣ, безаргардонӣ, ҳамлу нақл, нигоҳдорӣ ва гуронидани партовҳои саноатӣ ва майшӣ, ошкор ва баҳисобгирии партовҳои бесоҳиб, пешниҳоди хизматрасонӣ оид ба кашонидани партовҳои

маишӣ, чамъоварии лампаҳои коркардшудаи симобдор, нигоҳдории онҳо, ҳамлу нақл ва коркарди онҳо як қатор санадҳои зерқонунӣ (қоидаҳо, тартибҳо ва ғайра) қабул гардидаанд.

Қабули Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи партовҳои истеҳсолӣ ва истеъмоли» дар танзим намудани муносибатҳо дар соҳаи муомилот бо партовҳо қадами ҷиддӣ ба ҳисоб меравад.

Вале ин Қонун ҳам ба пуррагӣ танзими муомилот бо партовҳоро таъмин карда наметавонад, зеро ки он талаботи умумиро муқаррар намуда, хусусияти меъёрӣ дорад. Дар он ҳатмӣ будани пешбурди баҳисобгирӣ омори давлатӣ ва ҳисоботи партовҳои истеҳсолӣ ва истеъмоли пешбинӣ нашудааст, меъёрҳои дорой хусусияти муурофиявӣ амалан вучуд надоранд. Масъалаҳои механизми иқтисодии муомилот бо партовҳои истеҳсолӣ ва истеъмоли таҳкими минбаъдаи худро дар Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон бо чораҳои ҳавасмандгардонӣ дар шакли имтиёзҳои андозбандӣ, қарзӣ, нархгузорӣ ва ғайра пайдо накардаанд.

Дар қонунгузорию ҷорӣ ҳамчунин талаботи махсуси танзимкунандаи идоракунии партовҳои тиббӣ ва электронӣ, ки сатҳи баланди захрнокӣ доранд ва ҳиссашон бо суръати баланд дар ҳаҷми умумии партовҳо афзоиш меёбад, вучуд надорад.

Дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи партовҳои истеҳсолӣ ва истеъмоли» назорати давлатӣ, истеҳсолӣ ва ҷамъиятӣ дар соҳаи муомилот бо партовҳо пешбинӣ шудааст, лек ваколатҳои мақомоти худидоракунии маҳал дар ин соҳаи фаъолият муайян нагардидаанд. Мувофиқи мақсад будани вогузорию чунин ваколатҳо пеш аз ҳама аз он муайян мегардад, ки мушкилоти зиёди экологии вобаста ба муносибат бо партовҳо хусусияти маҳаллӣ доранд ва ба манфиатҳои мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот даст мерасонанд.

Дар маҷмӯъ таъкид намудан зарур аст, ки аксари санадҳои ҳуқуқӣ то дараҷае расмӣ (декларативӣ) буда, бо механизмҳои иҷро ва мабалағгузорӣ таъмин карда нашудаанд. Вобаста ба ин яке аз мушкилоти калидӣ сатҳи пасти иҷро ба ҳисоб меравад.

Гуфтаҳои чамъбаст намуда, ба ҳулосае омадан мумкин аст, ки қонунҳо ва санадҳои меъёрии қабулшуда дар соҳаи идоракунии партовҳо такмили минбаъда ва таҳияи механизмҳои самараноки татбиқи онҳоро талаб менамояд.

Ба монетаҳои асосӣ дар идоракунии босамари партовҳо инҳоро дохил кардан мумкин аст:

– қонунҳо ва меъёрҳои мавҷуда дар соҳаи идоракунии партовҳо ба таври пурра тағйироти муосири бозори иқтисодиро ба инобат намегиранд ва ба бахши қонунгузорию иқтисодӣ, стратегияҳо ва барномаҳо мутобиқ карда нашудаанд;

– уҳдадориҳо аз рӯи Конвенсияҳои байналмилалӣ, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон тарафи онҳо махсуб меёбад, саривақт ба қонунгузорию миллии амалкунанда дохил намуданро талаб менамоянд;

– суғур будани назорати давлатӣ дар соҳаи идоракунии партовҳо, аз ҷумла дар натиҷаи тез – тез таҷдидёбии мақомоти ҳифзи табиат ва паст гардидани мақоми он;

– дар қонунгузорӣ вазифаҳои давлатӣ ва идоравӣ, ваколат ва масъулият барои амалишавии назорат ва танзими масъалаҳои муомилот бо партовҳои истеҳсолӣ ва истеъмоли ба таври равшан ҷудо карда нашудааст;

– нокифоя будани масъулияти мақомоти хоҷагидорӣ дар қисми назорати истеҳсолӣ, баҳисобгирӣ, гузаронидани мониторинги муомилот бо партовҳои истеҳсолӣ ва истеъмоли, ҷорӣ намудани технологияҳои инноватсионии сарфакунандаи захираҳо, кампартов ва бепартов;

– қонунгузорӣ ва барномаҳо оид ба муомилот бо партовҳо бо захираҳои молиявӣ пурра таъмин карда нашудаанд;

– масъалаҳо оид ба коҳиш додани партовҳои истеҳсолӣ ва истеъмоли, ҷалб намудани онҳо барои коркарди дубора дар ҳуҷҷатҳои стратегияю барномавии соҳавӣ мақоми афзалиятнок надоранд;

– сатҳи пасти таҳассуси мутахассисон дар масъалаҳои идоракунии партовҳо, аз он ҷумла дар соҳаи назорати давлатӣ аз болои муомилот бо онҳо;

– механизмҳои мониторинги иҷро ва истифодаи талаботи қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрӣ коркард нашудааст;

– дар қонунгузорӣ чораҳои ҳавасмандгардонии иқтисодӣ оид ба муомилот бо партовҳо пешбинӣ нашудаанд.

– масъалаҳои танзим ва назорати муомилот бо партовҳо дар шаҳракҳо, хоҷагиҳои боғдорӣ ва дигар субъектҳои хоҷагидор, ки ҷойҳои иҷозатдодашудаи анборкунии ПСМ надоранд, коркард нашудааст.

1.2. Асоси институтсионалӣ

Мутобиқи моддаи 5 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи партовҳои истехсолӣ ва истеъмолӣ» Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон бо қарори худ аз 30 апрели соли 2012, № 205 Кумитаи ҳифзи муҳити зисти назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистонро мақоми ваколатдори давлатӣ дар соҳаи муомилот бо партовҳо муайян намудааст.

Ба Кумитаи ХМЗ ваколат оид ба таҳия ва қабули санадҳои меъёрии ҳуқуқии танзимкунандаи муносибатҳои ҳуқуқӣ дар соҳаи муомилот бо партовҳо ва назорати иҷроӣ онҳо, муайян намудани принципҳои умумии ташкил ва гузаронидани назорати давлатӣ ва санҷиш дар соҳаи муомилот бо партовҳо, муқаррар намудани низоми мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатӣ ва ваколати онҳо дар соҳаи муомилот бо партовҳо; иҷозатномадиҳӣ ба фаъолият дар соҳаи муомилот бо партовҳои хатарнок, таҳия, тасдиқ ва қорӣ намудани қоидаҳо ва меъёрҳои, ки тартиби муомилоти аз ҷиҳати бехатарии экологӣ бо партовҳоро муайян ва талаботи бехатарии партовҳо ба муҳити зист ва саломатии инсонро муқаррар менамояд, ташкил намудани баҳисобгирии давлатӣ ва ҳисоботдиҳӣ оид ба муомилот бо партовҳо, таъмин намудани аҳоли бо иттилоот дар соҳаи муомилот бо партовҳо, ташкил ва пешбурди кадастри партовҳо ва ғайра воғузур карда шудааст.

Мутобиқи моддаи 32 Қонуни конституционии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ» ва моддаи 6 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи партовҳои истехсолӣ ва истеъмолӣ» ба мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ваколат оид ба татбиқи сиёсати давлатӣ дар соҳаи муомилот бо партовҳо, фароҳам овардани ҳавасмандгардонии иқтисодӣ ва иҷтимоӣ барои ташкили истифода ва коркарди партовҳои маишӣ, инчунин таъмини аҳоли бо иттилооти дахлдор воғузур карда шудааст.

Ба мақомоти худидоракунии (чамотатҳо) шахрак ва деҳот тибқи моддаи 13 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мақомоти худидоракунии шахрак ва деҳот» ваколатҳои таъмин намудани тозагии худудҳои зертобеъ аз партовҳо ва тасдиқ намудани қоидаҳо доир ба амалӣ намудани онҳо воғузур карда шудааст.

Яке аз мақомоти асосии ваколатдор дар соҳаи тозагии санитарии шаҳрҳо ва марказҳои ноҳияҳо аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон КВД «ХМК» муайян шудааст. Тибқи Оинномаи КВД «ХМК», ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 31 июли соли 2001, №357 тасдиқ карда шудааст, ваколатҳои пешбурди сиёсати ягона ҷиҳати рушди ифрасохтор оид ба масъалаҳои санитарӣ дар шаҳрҳо ва марказҳои ноҳия ва фароҳам овардани шароит барои кори муътадили молиявии корхонаҳои соҳа ба зиммаи КВД «ХМК» воғузур карда шудааст.

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таъмини амнияти санитарӣ эпидемиологияи аҳоли» ваколати муайян намудани меъёрҳо ва қоидаҳои санитарӣ ва қорӣ намудани назорати санитарӣ эпидемиологӣ дар қойҳои марказонидашудаи чамъоварӣ, истифодабарӣ, безаргардонӣ, нигоҳдорӣ ва ғуронидани партовҳои истехсолӣ ва маишӣ ба зиммаи Вазорати тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоии аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон воғузур намудааст.

Ба зиммаи Агентии омили назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон вазифаҳои ташкил намудани баҳисобгирӣ ва ҳисоботдиҳии оморӣ аз ҷумла оид ба пайдошавӣ ва ҳаракати партовҳои истехсолӣ ва истеъмолӣ, нашр намудани маълумоти оморӣ воғузур карда шудааст.

Ба зиммаи Агентии омили назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчунин вазифаи раисии Комиссияи миллии байниидоравии ҳамоҳангсозӣ дар соҳаи омили экологӣ, аз ҷумла дар соҳаи идоракунии партовҳо воғузур карда шудааст (қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 4 феввали соли 2002, №41). Вале дар асл Комиссия амал намекунад.

Дар баробари ин, таъиноти мақсадноки Комиссияи зикргардида муҳим буда, ба он додани мақоми нисбатан баландтари ҳуқуқӣ дар низоми қабули қарорҳо, инчунин зарурати ислоҳоти он бо ҷалби табақаҳои васеи ҷомеаи шаҳрвандӣ ва сохторҳои соҳибқорӣ ба ҳайати он пеш омадааст, ки метавонад самаранокии кори онро боло барад.

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи партовҳои истехсолӣ ва истеъмолӣ» ҳамаи вазорату идораҳоро ҷиҳати қорӣ намудани технологияҳои кампартов, гузаронидани барӯйхатгирии пар-

товҳои чамъшуда, пешниҳод намудани иттилооти саҳеҳ ва амалӣ намудани назорати истеҳсоли дар соҳаи муомилот бо партовҳо, андешидани дигар тадбирҳои оид ба муомилоти бехатар бо партовҳо ва истифодаи дубораи онҳо вазифадор мекунад.

Аммо масъулият дар соҳаи муомилот бо партовҳо, аз ҷумла ҳифзи саломати аҳоли аз таъсири манфии партовҳо, барои коркарди онҳо ва ғайра дар вазорату идораҳои дахлдор дар сатҳи хеле паст қарор дорад.

Таҷдиди чандинкаратаи сохтори Кумитаи ҳифзи муҳити зист ба рушди имконот дар самти муомилот бо партовҳо ҳамчун мақомоти ваколатдори давлатӣ таъсири манфӣ расонид.

Дар сохтори Кумитаи ҲМЗ мақомоти махсус оид ба масъалаҳои муомилот бо партовҳо вучуд надорад, фаъолияти воҳидҳои мавҷудбудаи Кумитаи ҲМЗ, асосан ба амалӣ намудани назорати иҷроии риояи қонунгузории ҳифзи табиат аз ҷониби корхонаҳо ва нисбатан камтар, ба кори бонизоми идоракунӣ ва ҳамоҳангсозии байниидоравии идоракунӣ партовҳо, такмилдиҳӣ ва мутобиқсозии қонунгузорӣ, мониторинги пайдошавӣ ва муомилот бо партовҳо, омода намудани мутахассисон дар ҳама сатҳҳои ҳокимияти давлатӣ, фаъолияти истеҳсоли ва чамъиятӣ рағбона карда шудааст.

Масалан, дар Низомномаи Вазорати тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоии аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон ваколат ва вазифаҳо вобаста ба муомилот бо партовҳои хатарнок ва тиббӣ, инчунин масъалаҳои дигар оид ба таъсири партовҳо ба саломати инсон муайян карда нашудааст.

КВД «ХМК» яке аз мақомоти марказӣ дар соҳаи таъмини тозагии санитарии шаҳрҳо ва ноҳияҳо маҳсуб меёбад. Дар ҳуҷҷатҳои оинномавии он мафҳуми «партовҳо» ҳамчун объекти фаъолият муайян нашудааст. Дар баробари ин дар мафҳуми «тозагии санитарӣ» инчунин раванди чамъоварӣ, ҳамлу нақл, ҷойгиркунӣ, безаргардонӣ ва коркарди партовҳои саҳти маишӣ дохил карда шудааст.

Фаъолияти КВД «ХМК» ба ҷунин шаҳрҳои калон ба монанди Душанбе, Хучанд, Норақ, Бӯстон, Ваҳдат, Турсунзода, Роғун ва ноҳияҳои Ёвон, Шаҳринав, Варзоб ва Файзобод, инчунин ба минтақаҳои деҳот паҳн намегардад.

Дар айни замон дар низоми КВД «ХМК» ислоҳоти баҳши коммуналӣ рафта истодааст. Консепсияи ислоҳот тадричан гузаштан аз дастгирии бучетии баҳши хоҷагии манзилию коммуналӣ ба пардохти пурраи хизматрасонии коммуналӣ аз тарафи истеъмолкунандагон ва фаъолияти молиявӣ, ки ба тақвияти принципҳои худмаблағгузорӣ рағбона шударо пешбинӣ менамояд.

Дар солҳои охир ҷунин таҷриба дар ҳудуди баъзе аз деҳотҳо (деҳоти Ғулақандозӣ ноҳияи Ҷаббор Расулови вилояти Суғд) вобаста ба фаъолияти соҳибкорӣ оид ба чамъоварӣ ва ҷойгиркунии партовҳои саҳти маишӣ бо ҷойгиркунии минбаъдаи онҳо дар партовгоҳи марказонидашудаи ноҳиявӣ дар асоси шартнома бо корхонаи хоҷагии манзилию коммуналии ноҳия ҷой доранд. Ин мисоли ангуштшумори фаъолияти соҳибкорӣ имконият медиҳад, ки фикри худро доир ба имконпазирии интиқоли баъзе вазифаҳо ва ваколатҳо аз корхонаҳои хоҷагии манзилию коммуналии мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатиро ба ҷамоатҳои бо ташкили воҳидҳои худмаблағгузор барои хизматрасонии пулакӣ ба аҳоли баён кунем.

Назорати давлатӣ аз болои иҷроии талаботи стандартҳо, регламентҳо ва санадҳои меъёрии техникӣ, ҳангоми истеҳсоли маҳсулот, инчунин танзими муносибатҳои, ки ҳангоми нобудсозии маҳсулоти корношоям дар асоси ҳулосаи комиссия ба миён меоянд, ба зимми Агентии стандартизатсия, метрология, сертификатсия ва нозироти савдои назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон вогузор карда шудааст.

Аз тарафи Агентии стандартизатсия, метрология, сертификатсия ва нозироти савдои назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон мутобиқи талаботи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи бехатарии маҳсулоти хӯрокворӣ» тартиби аз муомилот гирифтани гузаронидани таҳлил, баровардани ҳулоса дар хусуси нобудсозии маҳсулоти корношоям таҳия шудааст. Муқаррароти Қонуни мазкур ҳамчунин ба мавод, маснуот, маводи банду баст ва ёрирасони маҳсулоти хӯрокворӣ паҳн мегардад.

Ба идораҳои ваколатдор зарур аст, ки санадҳои меъёрии ҳуқуқии танзимкунанда оид ба технологияҳои нобудсозии маҳсулоту мавод ва интиқоли ҷойҳои

гӯронидани онҳо дар мувофиқа бо мақоми ваколатдори давлатӣ таҳия намоянд.

Бо вогузор кардани ваколатҳои давлатӣ дар соҳаи муомилот бо партовҳо ба Кумитаи ҶМЗ зарур аст, ки тамоми сохтори идоракунӣ, ваколатҳо ва тақсимоти вазифаҳо оид ба масъалаҳои идоракунии партовҳо, инчунин масъалаҳои ҳамоҳангсозӣ ва ҳамкорӣ бо вазорату идораҳои дахлдор, мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот сари вақт таҷдиди назар карда шаванд.

Ба мушкилотҳои асосии рушди институтсионалӣ, аз ҷумла дар масъалаҳои ҳамоҳангсозӣ ва ҳамкориҳои байниидоравӣ дар идоракунии партовҳо инҳоро метавон маҳсуб донист:

– нокифоя будани низоми муташаққили мониторинги иҷроӣ қарорҳои қабулшуда;

– дар санадҳои меъёрии ҳуқуқии танзимкунанда, ваколатҳо ва чораҳои ҷавобгарии мақомоти давлатӣ чиҳати ташаққул ва татбиқи сиёсат дар соҳаи идоракунии партовҳо ба таври равшан муайян ва ҷудо карда нашудааст;

– имконияти Комиссияи миллии байниидоравии ҳамоҳангсозӣ дар соҳаи омили экологӣ дар қисми батартибдорории маълумотҳо ва арзёбии ҳолатҳо аз ҷумла дар соҳаи муомилот бо партовҳои истеҳсолӣ ва истеъмолӣ истифода бурда намешавад;

– механизмҳои ҳамоҳангсозии фаъолият байни мақомоти маҳсуси ваколатдори давлатӣ, мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти худидоракунии маҳаллии шаҳрак ва деҳот, ки ба вазифаи онҳо фаъолият оид ба идоракунии партовҳо дохил мешавад, коркард нашудааст;

– иқтидори шарикӣ давлат бо бахши хусусӣ оид ба рушди лоиҳаҳо дар соҳаи ташкил намудани корхонаҳои коркард бо механизмҳои маблағгузории имтиёзнок истифода намешавад;

– иқтидори мавҷудаи (методологӣ, моддӣ, техникӣ, кадрӣ) мақомоти давлатӣ дар омода намудани мутахассисон ва таълим доир ба муомилот бо партовҳои истеҳсола бурда намешавад;

– низоми давлатӣ ва идоравии ҳисоботдиҳии оморӣ ва манбаи иттилоот оид ба пайдошавӣ ва ҳаракати минбаъдаи партовҳои истеҳсолӣ ва истеъмолӣ ташкил карда нашудааст.

1.3. Стратегияҳо ва барномаҳои танзимкунандаи масъалаҳои муомилот бо партовҳо

Ҳуҷҷати асосии стратегияи рушди кишвар «Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2015», ки соли 2007 қабул шудааст (СМР) (қарори Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 28 июни соли 2007, №704) ба ҳисоб мерафт. Ба асоси он вазифаҳои ба даст овардани Ҳадафҳои Рушди Ҳазорсола, ки дар Ёлломияи ҳазорсолаи СММ соли 2000 қабул гардида, гузошта шуда буд. Чиҳати рушди самтҳо дар СМР барои давраи то соли 2015 муайянгардида, Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давраи то соли 2030 (қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1 октябри соли 2016, №392) ва Барномаи миёнамуҳлати рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2016-2020 (қарори Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 28 декабри соли 2016, №678) қабул гардид. Дар ин ҳуҷҷатҳо инчунин масъалаҳои идоракунии партовҳо инъикос ёфта, аз ҷумла тадбирҳо оид ба коркарди пурраи ашёи хоми маҳаллӣ ва партовҳо, тақмилиҳии механизмҳои идоракунии партовҳо ва як қатор тадбирҳои дигар пешбинӣ гардидаанд.

Аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон стратегияҳо ва барномаҳо, аз ҷумлаи мақоми соҳавидошта қабул гардидаанд, ки тадбирҳои алоҳидаро чиҳати ҳалли масъалаҳо дар соҳаи идоракунии партовҳо пешбинӣ менамоянд.

Дар соли 2008 «Консепсияи ҳифзи муҳити зист дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» қабул гардид (қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 31 декабри соли 2008, № 645), ки он ҳам масъалаҳоро чиҳати коҳиш додани пайдошавӣ, коркард ва нигоҳдории бехатарии партовҳо ба миён гузошта буд. Бо мақсади татбиқи ин Консепсия, Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2010 «Нақшаи миёнамуҳлати татбиқи Консепсияи ҳифзи муҳити зист дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2010-2012»-ро (қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 27 феввали соли 2010, № 94) қабул намуд. Нақшаи ташкил намудани феҳристи партовҳо ва ҳисоботдиҳии оморӣ, таҳия ва қабули имтиёзҳои иқтисодӣ (андозбандӣ, қарзӣ ва ғайра) оид ба ҷорӣ намудани технологияҳои кампартов ва бепартов, гузаронидани барӯйхатгирии партовҳо, таъмири полигонҳои моддаҳои

химиявии захрнок дар ноҳияи Вахш ва шаҳри Конибодом ва ғуронидани моддаҳои химиявии захрдори кӯхнашуда, ки истифодаи онҳо манъ карда шудааст ва як қатор чорабиниҳои дигар пешбинӣ намуда буд.

«Барномаи давлатии экологии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2009-2019» (қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 27 феввали соли 2009, №123), ки соли 2009 қабул гардида буд, инчунин таҳияи маводи таълимӣ, аз ҷумла оид ба муомилот бо партовҳо пешбинӣ менамояд.

Дар соли 2010 «Консепсияи ислоҳоти хоҷагии манзилию коммуналӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи солҳои 2010-2025» (қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1 июли соли 2010, №321) қабул гардид, ки сохтмони давра ба давраи полигонҳо ва ҷойҳои ҷамъоварии партовҳои коммуналӣ, гузаштан ба худмаблағгузорӣ дар асоси тарифҳои, ки арзиши хизматрасониро мепӯшонанд, пешбинӣ менамояд.

Ҷиҳати вусъат додани Консепсияи соли 2014 «Барномаи рушди хоҷагии манзилию коммуналӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи солҳои 2014-2018» (қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1 августи соли 2014, № 506) қабул гардид, ки васеъ намудани дастрасии аҳоли ба хизматрасонии марказонидашудаи ҷамъоварӣ ва кашонидани партовҳои саҳти маишӣ, ғайримонополикунонӣ ва рушди рақобат дар низоми хоҷагии манзилию коммуналӣ бо интиқоли баъзе вазифаҳо ва ваколатҳо ба мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот, инчунин ҷалби баҳши хусусӣ, таҳия ва тасдиқи стандартҳо, меъёрҳо, қоидаҳо ва дигар санадҳои танзимкунандаро пешбинӣ менамояд.

Дар соли 2011 «Стратегияи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи илм ва технология барои солҳои 2011-2015» (қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3 марти соли 2011, №114) қабул гардид. Дар нақшаи амал оид ба тадқиқи он самтҳои афзалиятноки таҳқиқоти илмӣ доир ба коркарди маҷмӯии захираҳои ашёи хом ва партовҳои саноатӣ, таҳия ва азхудкунии технологияҳои коркарди захираҳои такроран истифодашаванда муайян карда шудааст.

Дар «Барномаи мақсадноки давлатии рушди комплекси нақлиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон то соли 2025» (қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1 апрели соли 2011, №165), ки соли 2011 қабул гардидааст, тадбирҳо ҷиҳати ташкил намудани истифода-

лот оид ба истифодаи партовҳои воситаҳои нақлиёти автомобилӣ ва партовҳои аз истифодаи онҳо ҳосилшуда, ташкил намудани истифодаи оид ба коркард ва истифодаи такрорӣ рағбанҳои муҳаррикии истифодашуда ва маводҳои молидани, ҷорӣ намудани технологияи маҷмӯӣ барои безаргардонии ҳароратӣ ва коркарди партовҳои истифодаи маишӣ, нафтдошта ва як қатор чорабиниҳои дигар пешбинӣ шудаанд.

Ҳамзамон вучуд надоштани стратегия ва барномаи миллии маҷмӯӣ оид ба идоракунии партовҳо кор карда баромадани ҷораҳои дахлдорро ҷиҳати расидан ба идоракунии бонизоми партовҳо мушкил мегардонад.

Самтҳои пешниҳодшудаи амал ва татбиқи ҷораҳои пешниҳодгардида иҷро намудани масъалаҳои вобаста бо идоракунии партовҳо, ки ҳамчун яке аз вазифаҳои афзалиятнок дар «Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давраи то соли 2030», «Барномаи миёнамуҳлати рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2016-2020» муайян шудаанд, инчунин ҷораҳои дар ҳуҷҷатҳои стратегияю барномавӣ муайянгардида, вале бо сабабҳои гуногун амалинашударо ба назар мегирад.

Ҷораҳои пешниҳодшуда, инчунин бо иҷро намудани ӯҳдадорҳои байналмилалӣ кишвар оид ба Конвенсияи меъёрии СММ «Доир ба тағйирёбии иқлим» дар қисми масъалаҳои барқарорсозии мавзёҳои (полигонҳои) партовҳои саҳти маишӣ; Конвенсияи Орхус «Оид ба дастрас намудани иттилоот ва иштироки аҳли ҷомеа дар раванди қабули қарорҳо ва дастрасии адолати судӣ доир ба масъалаҳои марбут ба хифзи муҳити зист» дар қисми Протокол «Оид ба феҳристи партовҳо ва интиқоли ифлоскунандаҳо» алоқаманданд. Инчунин Маълумотномаи миллии ҷиҳати арзёбии эҳтиёҷоти Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба амалӣ намудани Конвенсияи Орхус омода карда шуд. Тибқи Нақшаи миллии иҷроии Конвенсияи Стокгоlm «Оид ба ифлоскунандаҳои устувори органикӣ» барӯйхатгирии ҷойҳои ҷойгиркунии ИҶО гузаронида шуда, тавсияҳо оид ба ҷамъоварӣ, бартарфкунӣ ва коркарди онҳо таҳияи шуданд. Корҳо оид ба барқарорсозии полигонҳои гуркунии пеститсидҳои манъкардашуда ва корношоям ва зарфҳои аз онҳо истифодашуда дар ноҳияи Вахши вилояти Хатлон ва шаҳри Конибодом вилояти Суғд гузаронида шуданд. Дар полигони ноҳияи Вахш моддаҳои химиявии захрнокӣ корношоями

аз анборҳои партофташудаи нигоҳдорӣ чамъовари кардашуда, муваққатан дар иншоотҳои махсус ҷойгир карда шуданд.

Дар баробари ин, таҳлили иҷрои консепсияҳо, стратегияҳо ва барномаҳои давлатӣ, аз ҷумла соҳавӣ сатҳи пасти иҷрои чораҳои пешбинишуда, инчунин низоми муташаккили нокифояи мониторинги иҷрои онҳоро нишон дод.

Дар маҷмӯъ ин бо сабабҳои зерин вобаста аст:

- имкониятҳои заифи институтсионалӣ, молиявӣ ва кадрӣ ҷиҳати иҷрои чорабиниҳои банақшагирифтшуда;

- механизмҳои ғайрисамараноки ҳамохангсозӣ ва ҳамкорӣ, аз ҷумла ҳамгирӣ оид ба масъалаҳои идоракунии партовҳо дар ҳуҷҷатҳои стратегӣ ва барномавии соҳавӣ;

- дақиқ муайян карда нашудани ваколатҳои вазифавӣ ва масъулияти вазорату идораҳо оид ба масъалаҳои муомилот бо партовҳо;

- набудани ҳавасмандии самараноки меърию ҳуқуқӣ ва иқтисодӣ ҷиҳати ҷалби партовҳо ба муомилоти хоҷагидорӣ;

- номутобиқати қонунгузори соҳавӣ бо ҳифзи табиат, ва набудани низоми самараноки назорати истеҳсолӣ аз болои муомилоти партовҳои истеҳсолӣ ва истеъмоли.

1.4. Идоракунии партовҳо дар бахшҳои иқтисодиёт

Партовҳои истеҳсолӣ ва маишӣ асосан истифодаи дубораи худро наёфта, дар партовгоҳҳои саҳти маишӣ, партованборҳо, шламғункунакҳо, хоктудаҳо ва баъзан дар ҷойҳои номуташакили партовҳои чамъшуда ҷойгир карда мешаванд.

Тамоюли афзоиши ҳаҷми партовҳои маишӣ бо ҷалби ками онҳо ҷиҳати истифодаи такрорӣ ба мушоҳида мерасад.

Афзоиши ҳаҷми партовҳо бо чунин омилҳо вобаста аст:

- афзоиши шумораи аҳолии кишвар;

- баланд гардидани сатҳи зиндагӣ ва зиёд гардидани ҳаҷми истеъмоли маҳсулот ва ашё;

- афзоиши ашёи истифодаашон якмаротибагӣ;

- афзоиши шумора ва банду бастҳои гуногун;

- афзоиши партовҳои сохтмонӣ;

- афзоиши истеъмоли техникаи электронӣ ва маишӣ;

- афзоиши истеъмоли ангишт ва пайдошавии партовҳои хокистар ва даҷғоли хокистар;

- омилҳои дигар.

Афзоиши миқдори партовҳо ба ҳар сари аҳоли аз ғайрисамаранок истифода намудани ашёи хом ва маҳсулоти ниҳой вобаста аст. Афзоиш ва чамъ шудани партовҳо ҳар сол ба мусодиракунии иловагии қитъаҳои замин ва зиёд гардидани таъсири манфии партовҳо ба ҳолати муҳити зист ва саломатии одамон оварда мерасонад.

Дар Тоҷикистон низоми муташаккили чамъовариҳои интихобии партовҳои саҳти маишӣ ташкил карда нашудааст, корхонаҳои коркарди партовҳо ва партовсӯзонӣ вучуд надоранд. Коркард, истифодаи дубора ва гардиши такрорӣ партовҳо низ сурат намегирад. Гӯронидани партовҳои саҳти маишӣ тариқи ҷойгиркунии оддии «болои ҳам, тӯда-тӯда» имрӯзҳо тарзи асосии муомилот бо партовҳоро инъикос менамояд.

То соли 1990 чамъовариҳои алоҳидаи партовҳо хусусияти афзалиятнок дошт. Аз тарафи корхонаҳои маҳсулоти захиракунандаи Кумитаи давлатии оид ба таъминоти моддию техникаи ва Иттифоқи «Тоҷикматлубот» аз 22 намуди партовҳои коркардмешуда маҳсулоти ниёзи мардум истеҳсол карда мешуд. Баъди соли 1992 чунин таҷрибаи захиракунии мавҷудияти худро аз даст дод ва тамоми система тадричан ба таназзул дучор гашт.

Имрӯз инфрасохтор оид ба чамъоварӣ ва коркарди захираҳои такрористеҳсолшаванда нокифоя тараққӣ ёфтааст. Ҳисоботи оморӣ оид ба баҳисобгирии ҳаҷм ва намудҳои ашёи хоми такрористеҳсолшаванда ва ҳаракати минбаъдаи онҳо бурда намешавад.

Айни замон чамъовариҳои алоҳидаи баъзе намудҳои партовҳо (оҳанпораҳо, пластикаҳо, коғазпораҳо, шишапораҳо, зарфҳои шишагӣ ва ғайра) номуташаккилона, бевосита дар майдонҳои чамъоварӣ ва партовгоҳҳои партовҳои саҳти маишӣ, нуқтаҳои савдо ва ғайра амалӣ карда мешавад. Баъдан ин партовҳо барои коркард ба корхонаҳои хурд ва бадҷиҳозонидашудаи «косибӣ» интиқол дода шуда, минбаъд ҳамчун ашёи хоми такрористеҳсолшаванда ҳам дар дохили кишвар ва ҳам берун аз он ба фуруш бароварда мешавад.

Ҳамчун истисно метавон Корхонаи саҳомии «Коғазии тоҷик»-ро, ки соли 2012 дар шаҳри Хучанд бунёд гардида, ба истеҳсоли коғазии картон ва намудҳои дигар маҳсулоти бандубаст машғул аст, қайд намуд. Мутобиқи маълумоте, ки аз ҷониби корхона пешниҳод гардидааст, корхонаи мазкур шабакаи худро оид ба чамъ намудани партовҳои бандубастии картон ташкил намудааст. Истифодаи ҳармоҳаи партовҳо,

ҳамчун илова ба ашёи хоми асосӣ тақрибан 50 тоннаро ташкил медиҳад.

Бо чунин нақша миқдори ками корхонаҳои хурд оид ба истеҳсоли қоғазӣ ташноб ва ашёи пластмассӣ кор мекунад.

Маҳдудияти қитъаҳои замин ҷиҳати васеъ ва ташкил намудани партовгоҳҳои партовҳои саҳти маишӣ (ПСМ), набудани сиёсати воқеӣ оид ба рушди инфрасохторҳо ҷиҳати коркарди партовҳо, ҳолати экологӣ ва эпидемиологиро тезутунд гардонидани таъсири манфии худро ба иқтисодиёт ва таъсис додани ҷойҳои нави корӣ, мерасонад.

Дар ҳама ҳолатҳои овардашуда захираҳои тақрористехсолшаванда бо ташаббус ва аз ҳисоби маблагҳои худии соҳибкорӣ хусусӣ коркард мешаванд. Зимнан асосҳои ҳуқуқӣ барои ташкил намудани шабакаи нуктаҳои қабул, баҳисобгирӣ ва ҳисоботдиҳии ҷамъоварӣ ва коркарди ашёи хоми тақрористехсолшаванда, сертификатсияи маҳсулоти истеҳсолшаванда ва ҷойҳои кории нав, инчунин арзёбии воқеии арзиши ашёи хоми тақрористехсолшаванда вучуд надорад.

Ҳамзамон қарзҳо ва грантҳои ташкилотҳои байналмилалӣ дар як қатор шаҳрҳо ва ноҳияҳои кишвар ҷиҳати оғози фаъолият оид ба барқарорсозии партовгоҳҳои партовҳои саҳти маишӣ ва сохтмони полигонҳои нав асос гузоштанд.

Масалан, дар шаҳри Душанбе корҳо оид ба лоиҳаи «Идоракунии партовҳои саҳти маишӣ шаҳри Душанбе» ба анҷом расиданд. Дар натиҷа низоми идоракунии партовҳои саҳти маишӣ шаҳр, ҳолати техникаи корхонаҳои маҳсугардонидашуда бештар, майдонҳои ҷамъоварӣ ва шахтаҳо, инчунин шароити қабул ва коркарди партовҳо дар полигони шаҳр барқарор карда шуд. Корхонаи худмаблағгузори воҳиди давлатии «Партовгоҳи партовҳои саҳти маишӣ» таъсис дода шуд, ки фаъолияти истеҳсолиро дар асоси шартнома бо ташкилотҳои маҳсугардонидашудаи ноҳиявии шаҳр амалӣ намуда, хизматрасониро оид ба коркарди ПСМ дар полигони шаҳрӣ, партовҳои тиббӣ ва лампаҳои люменистсентии корношоям пешниҳод менамояд. Дар шаҳрҳои Хучанд, Турсунзода, Қўрғонтеппа, Норақ низ оид ба барқарорсозии партовгоҳҳои ПСМ корҳо оғоз карда шуд. Дар шаҳри Хучанд партовгоҳи кухнаи ПСМ бекор гардид ва сохтмони полигони нави санитарии ПСМ бо ташкил намудани низоми ҷамъоварии алоҳидаи ашёи хоми тақрористехсолшаванда ва инфрасохторҳо оид ба коркарди онҳо оғоз гардид.

1.4.1 Партовҳои саҳти маишӣ

Тибқи маълумоти КВД «ХМК» ҳар сол дар Тоҷикистон зиёда аз 2 миллион тонна партовҳои маишӣ (ПСМ), бе дарназардошти партовҳои дар деҳот пайдошаванда ҳосил мешавад. Маълумотҳои КВД «ХМК» ва Агентии омили назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба ҳаҷми пайдошавии ПСМ дорои нишондиҳандаҳои гуногун буда, бо ҳам муҳолиф мешавад. Ҳамзамон он нишон медиҳад, ки шумораи умумии ПСМ ва партовҳои сохтмонӣ сол то сол афзоиш меёбад.

Мутобиқи маълумоти Кумитаи ҶМЗ дар ҷумҳурӣ тақрибан 70 партовгоҳи ПСМ мавҷуданд, ки аз онҳо 5 ададаш идорашаванда, боқимонда 65 ададаш дигар номуташаккил мешаванд. Қарори мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ҷиҳати ҷудо намудани қитъаҳои замин барои партовгоҳҳои партовҳои саҳти маишӣ танҳо ба 38 ададаш партовгоҳ мавҷуд аст. Барои 32 партовгоҳҳо қитъаҳои замин ҷудо шудаанд, лек то ҳол сертификати ҳуқуқи истифодаи заминро надоранд. Майдони умумии заминҳо барои партовгоҳҳо тақрибан 300 гектарро ташкил медиҳад. Бештар аз нисфи партовгоҳҳо барои ҷойгиркунии партовҳои саҳти маишӣ муҳлати маҳдуди истифодабариро дошта, ба талаботи санитарияи ҳифзи табиат ҷавобгӯ нестанд. Мучаҳҳаз будани ташкилотҳои хоҷагии манзилию коммуналӣ бо техникаи маҳсус суст буда, бештар аз 60 фоизи техника навшавиро талаб менамояд. Раванди ҷамъоварӣ, баровардан, коркард ва нобудсозии партовҳо низ ба талаботи имрӯза ҷавобгӯ нест. Норасоӣ ҳамчунин дар таъмини нуктаҳои аҳолинишин бо ҷойҳои ҷамъоварии муваққатии партовҳои саҳти маишӣ ва партовгоҳҳои байниҳудудӣ ҷой дорад.

Тибқи маълумоти пешниҳодгардидаи КВД «ХМК» ба хизматрасонии мутамаркази ҷамъоварӣ ва баровардани партовҳои саҳти маишӣ 85,6 фоизи аҳолии шаҳрҳо, 67,3 фоизи аҳолии шаҳракҳо ва 3,6 фоизи аҳолии деҳот дастрасӣ доранд.

Мушкилоти шадид барои деҳот ва хусусан минтақаҳои кӯҳии кишвар набудани корхона оид ба ҷамъоварӣ ва нобудсозии партовҳо ба ҳисоб меравад. Шумораи аҳолии ба ин хизматрасонӣ ҷалбгардида низ бо сабаби набудани маблағгузорӣ дар сатҳи паст қарор дорад. Танҳо қисми ками нуктаҳои аҳолинишини деҳот, ки дар наздики марказҳои ноҳия ҷойгиранд, аз ҷониби

корхонаҳои ташкилшудаи идоракунии партовҳо хизматрасонӣ карда мешаванд.

Меъёри чамъшавии ПСМ ба як нафар дар як сол тибқи маълумоти КВД «ХМК» дар минтақаҳои гуногуни кишвар доираи васеъ аз 0,9 м³ то 2,0 м³ ташкил медиҳад. Чунин фарқият пеш аз ҳама бо тадқиқотҳои номурааттаб дар соҳаи бамеъёрдарорӣ ва низоми номукаммали баҳисобгирӣ ва ҳисоботдиҳии ҳаҷми пайдошавии ПСМ дар минтақаҳои кишвар вобаста аст. Қайд кардан лозим аст, ки қариб дар ҳамаи партовгоҳҳои ПСМ (ба истиснои шаҳри Душанбе) дар минтақаи қабули партовҳо тарозуҳо вучуд надоранд, яъне, вазн бо усули ҳисобукитоб муайян карда мешавад, дар ин маврид

нишондиҳандаи миёна аз 250 то 300 кг/м³ истифода мешавад, дар ҳоле, ки дар кишварҳои Иттиҳоди Аврупо он 100-150 кг/м³-ро ташкил медиҳад.

Баҳисобгирии воқеии ҳаҷми чамъшавии ПСМ дар шаҳрҳо ва марказҳои ноҳия аз ҷониби корхонаҳои КВД «ХМК» ва мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ дар асоси варақаҳои сайрхати нақлиёти махсус, ки мушаххасот (реквизитҳо) ва маълумоти ҳаҷми чамъоварӣ ва баровардани партовҳои саҳти маишӣ доранд, амалӣ карда мешавад. Чамъоварии ПСМ аз се сарчашмаи асосӣ анҷом дода мешавад: аҳоли; корхонаҳо ва муассисаҳо; корхонаҳои корҳои ободонӣ ва тозагии санитарии шаҳрҳо ва марказҳои ноҳия (ниг. ба чадвали 1).

Чадвали 1: Таносуби чамъшавии ПСМ аз рӯи манбаи пайдошавии онҳо

Чамъшавӣ аз рӯи дараҷа (бо %)	2013	2014	2015	Ба ҳисоби миёна дар як сол
– аз аҳоли	31,0	31,1	30,4	32,1
– аз корхонаҳо ва муассисаҳо	23,0	22,8	19,4	21,3
– аз корҳои ободонӣ ва тозагии санитарии ҳудудҳои шаҳрҳо ва марказҳои ноҳия	46,0	46,1	50,2	46,6
Ҳамагӣ:	100	100	100	100

Сарчашмаи маълумот: КВД «ХМК», соли 2015

Зиёдшавии ҳаҷми пайдошавии партовҳои коммуналӣ дар соли 2015 нисбат ба соли 2013 дар кишвар 6,2 фоизро ташкил медиҳад ва тамоюли афзоиши ҳаҷми пайдошавии партовҳо нигоҳ дошта мешавад (ниг. ба чадвали 2).

Чунин нишондодҳо аз баланд гардидаани қобилияти харидорӣ аҳоли ва рушди

соҳаи истехсолӣ дарак медиҳад. Ҳамзамон маълумотҳои овардашуда ҳолати воқеиро инъикос наменамоянд, чунки дар ҳамаи минтақаҳои кишвар низоми баҳисобгирии маълумотҳо оид ба ҳаҷми пайдошавӣ ва ҷойгиркунии ПСМ амалан вучуд надорад, аз ҷумла дар партовгоҳҳои ғайриқонунӣ, хусусан дар деҳот.

Чадвали 2: Пайдошавии ҳудудии партовҳои коммуналӣ

Пайдошавӣ дар тақсими минтақаҳо (ҳаз. м ³)	2013	2014	2015	Соли 2015 бо % нисбат ба соли 2014
Ҳамагӣ партовҳои коммуналӣ чамъ шудааст	1758,0	1912,4	2030,5	106,2
ВМКБ	44,4	33,0	34,1	103,3
вилояти Суғд	397,1	399,8	469,2	117,4
вилояти Хатлон	231,5	251,8	285,8	113,5
ш. Душанбе*	857,4	1003,0	1034,4	103,1
НТЧ	227,6	224,8	207,0	92,0

Сарчашмаи маълумот: КВД «ХМК», соли 2016

**Сарчашмаи маълумот: Сарраёсати Агентии омили назди Президенти ҶТ дар. ш. Душанбе, соли 2016*

Афзоиши шумораи аҳолии кишвар ва истифодаи танзимнашудаи ҳудудҳои заминҳои назди партовгоҳҳои ПСМ тадричан ба васеъ гардидани ҳудуди шаҳрҳо ва марказҳои ноҳия ва дар навбати худ ба азхудкунии мавзёҳои санитарии муҳофизатии партовгоҳҳо ҳамчун заминҳои кишоварзӣ, коркарди канданиҳои фойданокӣ маъмул ва нуктаҳои аҳолинишин оварда мерасонад. Дар як қатор минтақаҳои ҷумҳурӣ вобаста ба наздикшавии нуктаҳои аҳолинишин ба ҳудудҳои партовгоҳҳо барои ташкил намудани партовгоҳҳои нав қитъаҳои замин ҷудо карда мешаванд.

Масъалаҳои ҷамъоварӣ, ҷойгиркунӣ ва коркарди партовҳо дар деҳот дар ҳолати ногувор қарор дорад, зеро дар деҳот ҷойҳои ташкилшудаи ҷойгиркунии партовҳои саҳти маишӣ вучуд надорад. Партовҳо дар ҷойҳои номутташакил қад-қадӣ соҳили дарёҳо, пешайвонҳо, нишебиҳо, конҳои коркардшуда ва ғайра ҷойгир карда мешаванд.

Таҳлили морфологӣи ПСМ ҷиҳати ба нақша гирифтани амалҳо оид ба коркард ва нобудсозии партовҳо муҳим мебошад. Аммо чунин таҳлил аз ҷониби омори милли гузаронида намешавад. Дар робита ба ин муайян намудани таркиби морфологӣ ва ҳаҷми захираҳои такрористехсолшаванда ба монанди қоғаз, картон, шиша, пластмасса, фулузот, партовҳои электронӣ, саноатӣ, маишӣ ва ғайра душвор аст.

Тарқиқ пурсиши маълумоти варақавӣ дар корхонаҳои зертбеи КВД «ХМК» таркиби морфологӣи партовҳои саҳти маишӣ дар 15-20 соли охир тағйироти куллиро аз сар гузаронидааст. Дар он партовҳои маводи полимерӣ, саноати сабук ва хӯрокворӣ бо давраи тӯлонии вайроншавӣ дар муҳити зист бартарӣ доранд. Партовҳои саҳти маишӣ пайдошуда бе ҷудо намудан ба гурӯҳҳо (фраксияҳо) дар майдонҳои маҳсуси ҷудошудаи ҷамъкунии партовҳо ҷамъ шуда, минбаъд ба партовгоҳҳои шаҳрӣ ва ноҳиявӣ интиқол дода мешаванд.

Сатҳи ниҳоят пасти коркарди партовҳои саҳти маишӣ бо набудани ҳавасмандии ҳуқуқӣ ва иқтисодӣ ва рушди инфрасохторҳо оид ба ҷамъоварӣ аз сарчашмаи пайдошавии партовҳо ва усулҳои коркарди онҳо вобастагӣ дорад. Дар баробари ин низоми ҷамъоварӣ ва таҳлили иттилооти оморӣ оид ба партовҳои саҳти маишӣ на ҳамаи манбаъҳоро дар бар мегирад. Дар ҳадамоти маҳсусгардонидашуда воситаҳои

баҳисобгирии воқеии пайдошавии ПСМ маишӣ вучуд надорад. Ҳамаи ин арзёбӣ ва таҳлили маҷӯии иқтисодиро барои ҷалб намудани партовҳо барои муомилоти хоҷагидорӣ душвор мегардонад.

Азбаски омори мавҷудбуда морфологияи ПСМ ва усулҳои идоракунии онҳоро инъикос наменамояд, иттилоот оид ба партовҳои маҳсус, ба монанди маводҳои сӯзишвории равшанҳои молидани коркардшуда, автомашинаҳои муҳлаташон баанҷомрасида, шинаи кӯҳнашуда, аккумуляторҳо ва батареяҳои истифодашуда, партовҳои таҷҳизоти электрикӣ ва электронӣ, қоғазпораҳо (макулатура), маводи полимерӣ, шиша, лампаҳои симобдор ва ҳароратсанҷҳои истифодашуда мавҷуд набуда, коркарди онҳо дар сатҳи бонизом ташкил карда нашудааст.

Намудҳои алоҳидаи партовҳо, ба монанди зарфҳои пластикии ҳар гуна нӯшокӣҳо, оҳанпораҳои ранга ва сиёҳ, намудҳои дигари шишапораҳо аз ҷониби аҳоли дар партовҷойҳо ва партовгоҳҳои ПСМ ҷамъ кардашуда, ба нуктаҳои қабул супорида мешавад. Чунин нуктаҳои маҳсусгардонидашуда аз ҷониби корхонаҳои хусусӣ ташкил карда шудаанд. Коркарди партовҳо дар онҳо одатан бо усули дастӣ, бе риояи меъёрҳои экологӣ ва санитарӣ анҷом дода мешавад. Танзими давлатӣ низ дар ин соҳа амалан гузаронида намешавад.

Тибқи Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 24 апрели соли 2009, № 653 бо мақсади истифодаи васеи таҷҳизот ва асбобҳо каммасрафи барқӣ дар қаламрави кишвар аз 1 майи соли 2009 бар ивази лампаҳои тафсон ба истифодаи лампаҳои каммасрафи барқӣ гузаштан оғоз гардид. Тибқи маълумотҳои Кумитаи ҲМЗ ва КВД «ХМК» дар ҳамаи шаҳрҳо, ноҳияҳо ва ҷамоатҳои деҳоти кишвар 1757 нуктаҳои қабули лампаҳои симобдор ташкил карда шудааст. Дар давраи солҳои 2011-2016 аз аҳоли ва ташкилотҳо ба миқдори 3074238 адад лампаҳои симобдори корношоям ҷамъоварӣ гардида, дар анборҳои ин нуктаҳо ҷойгир карда шуданд. Ҳамзамон, дар сатҳи минтақаҳо демеркулизатсияи онҳо масъалаи ҳалношуда боқӣ мемонад.

Бо сабаби набудани ҷойҳои маҳсуси ҷиҳозонидашудаи демеркулизатсияи лампаҳо, аз ҷониби мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ҷойҳои муваққатии нигоҳдории онҳо муайян карда

шудаанд, ки ба пайдошавии қитъаҳои нави ифлосшавӣ бо хатари зиёди таъсири бугшавии симоб ба муҳити зист ва саломатии инсон оварда мерасонад.

1.4.2 Партовҳои саноатӣ

Дар қаламрави ҷумҳурӣ 1500 корхонаҳои саноатӣ амал менамоянд: аз ҷумла, 34 корхонаи саноати кӯҳӣ, 311 корхонаҳои мошинсозӣ, коркарди металл ва саноати химиявӣ, 433 корхонаи саноати сабук, 503 корхонаи саноати масолеҳи сохтмонӣ ва 18 корхонаи соҳаи ангишт, 162 корхонаи фаъолияти нашриётию чопӣ ва ғайра.

Партовҳои истехсолӣ қариб дар ҳамаи бахшҳои саноати истихроҷ ва коркард ба вуҷуд меоянд. Аз ашёи хоми маъдани кӯҳии дар кишвар истихроҷшаванда танҳо 5-10 фоизи он истифода бурда мешавад. Боқимонда чинсҳои кӯҳии кушодашуда, чинсҳои камсурат ва партовҳои технологиро дарбар мегирад. Дар маҷмӯъ аз умумии ҳаҷми партовҳо, ки дар корхонаҳои кишвар пайдо мешаванд, ҳиссаи асосӣ ба истехсолоти истихроҷи кӯҳӣ ва истехсолоти коркарди кӯҳӣ – то 70 фоиз, саноати ранга ва кимиё – 15 фоиз, саноати хӯрокворӣ ва сабук, мошинсозӣ – 10 фоиз ва дигарҳо то 5 фоиз рост меояд.

Мутобиқи маълумоти Ҷумҳурии Тоҷикистон Намудҳои гуногуни партовҳо (ғайр аз партовҳои радиоактивӣ) аз ҷониби корхонаҳои истихроҷи маъдан дар партованборҳо, шламғункунакҳо, партовтӯдаҳо ва ғайра зиёда аз 150 млн. тонна чамъ гардидааст.

Ҳамзамон баҳисобгирии омории маълумотҳо оид ба миқдор, намуд ва дараҷаи захрнокии партовҳо, ки дар бахши истехсолӣ ва захираҳои такрористехсолшаванда пайдо мешаванд, гузаронида намешавад.

Набудани партовгоҳҳои маҳаллии гуронидани (ё нигоҳдории муваққатии) партовҳои саноатӣ дар кишвар, масъалаи нигоҳдории алоҳидаи партовҳои захрнок ва ғайризахрнокро душвор мегардонад, ки дар натиҷа ҳамаи корхонаҳои саноатие, ки дар баланс худ ҷойҳои махсуси нигоҳдорӣ надоранд, партовҳои худро дар партовгоҳҳои партовҳои саҳти маишӣ ва дигар ҷойҳои тасдиқношуда, чи дар дохили худуд ва чи берун аз он ҷойгир мекунанд.

Ҳиссаи партовҳои истехсолӣ дар ҳаҷми умумии партовҳои саҳти маишии нигоҳдоришаванда, бинобар сабаби набудани

таҳқиқот дар ин соҳа, инчунин набудани назорати даромади партовҳои воридшаванда ба партовгоҳҳои саҳти маишӣ, аз ҷумла захрнок муайян карда нашудааст.

Тибқи маълумоти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҶМЗ худи заминҳое, ки зери партованборҳо, шламғункунакҳо ва партовгоҳҳои нигоҳдории партовҳои саноатӣ ишғол гардидаанд, дар кишвар тақрибан 900 гектарро ташкил медиҳанд. Аз 22 адад партованборҳо 14 адади он дар ҳолати қаноатбахш буда, 8 адади дигар барқарорсозии таъҷилро талаб менамоянд.

Ба андозаи гуногун дар корхонаҳои саноатии мухталиф коркарди партовҳои саноатиро ҳамчун ашёи хоми такрористехсолшаванда барои талаботи истехсолии худ истифода менамоянд.

Ҳиссаи асосии маҳсулоти металлургияи ранга ба Корхонаи алюминийи тоҷик рост меояд. Партовҳо, ки дар Корхонаи алюминийи тоҷик тавлид мешаванд, ҳам барои худи корхона ва ҳам барои корхонаҳои дигари саноатии кишвар ҳамчун ашёи хоми такрористехсолшаванда ба ҳисоб меравад. Корхонаи алюминийи тоҷик амалӣ намудани барномаи маҷмӯӣ чихати чалб намудани партовҳо барои истехсоли такрорӣ аз солҳои 1990 ҳаҷми чамъшавии онҳоро зиёда аз 50 фоиз коҳиш дод ва дар маҷмӯъ ҳолати экологиро дар минтақаи таҳти таъсири корхонаи алюминий қарордошта беҳтар гардонид.

Партовҳои технологие, ки дар партованборҳо чамъ шуда, дар корхонаҳои маъдантозакунии оид ба ҳосил кардани тилло (Корхонаи муштараки «Зарафшон»), Корхонаи муштараки «Апрелевка»), нуқра (Адрасмон) ва консентарти сурмаю симоб (Корхонаи маъдантозакунии Анзоб) тавлидшуда, ҳаҷми зиёди «конҳои техногенӣ»-ро бо доштани пайвастагиҳои элементҳои камшумори заминӣ, мис ва дигар ҷузъҳои фойданок ташкил намудаанд. Арзёбии пешакӣ мақсаднок будани истифодаи такрорӣ онҳоро бо чалб намудани сармоягузориҳо ва технологияҳои муосир нишон медиҳад.

Ба дастовардҳои назаррас дар барқарорсозӣ ва рушди иқтисодии саноатии кишвар нигоҳ накарда, як қатор мушкилиҳои технологӣ ва экологӣ боқӣ мемонанд. Ин пеш аз ҳама ақибмонии пойгоҳҳои технологӣ, дараҷаи баланди фарсудашавии фондҳои асосӣ, сатҳи пасти фаъолнокии инноватсионӣ, технологияҳои энергияталаб ва ифлоскунанда ба ҳисоб меравад.

Бо дарназардошти нақшаҳои афзалиятноки иқтисодии рушди саноат чихати афзун намудани иқтидорҳои нав оид ба истеҳсоли электроэнергия, истихроҷи канданиҳои фойданок, аз ҷумла ангишт, таҷдиди саноати сабук ва хӯрокворӣ, ташаккул ва рушди минбаъдаи металлургияи сиёҳ ва рангаи ватанӣ, рушди саноати истеҳсоли масолеҳи сохтмонӣ, саноати сабук ва хӯрокворӣ, бо дарназардошти иқтисоди даврагӣ ва технологияҳои сабз, ба нақша гирифтани гузаронидани тамоми бахшҳои саноат ба истеҳсолоти кампартов ва бепартов муҳим мебошад.

1.4.3 Партовҳои пеститсидҳо

Тоҷикистон воситаҳои химиявии ҳифзи растаниҳоро истеҳсол наменамаяд. Онҳо аз дигар кишварҳо оварда мешаванд. Маълумоти боэътимод оид ба пайдошавии партовҳои пеститсидҳо ва ҳаракати минбаъдаи онҳо дар ҷумҳурӣ аз оғози солҳои 1990-ум низ вучуд надорад.

Манбаъҳои асосии ифлосшавии муҳити зист пеститсидҳои кӯҳнашуда ва барои истифода манъшуда, аз ҷумла ба ИҶОУ марбут ба таҷҳизоти техникаи электрикӣ, ки дар худ ПХД доранд, ба ҳисоб мераванд.

Сабабҳои чамъшавии пеститсидҳои кӯҳнашуда ва барои истифода манъшуда низоми ғайрисамараноки идоракунии захираҳо ва фуруш, норасоии меъёрҳои дахлдор ва инфрасохтор, сифати пасти борпечонии маҳсулот, хариди маҳсулот ба миқдори аз ҳад зиёд, инчунин манъ намудан барои истифодабарӣ ба ҳисоб мераванд. Ҳолати қисми зиёди анборҳои аз назар гузаронидашудаи пеститсидҳо ба талаботи санитарияи гигиенӣ ҷавобгӯ нестанд.

Шумораи умумии пеститсидҳои кӯҳнашуда ва барои истифода манъшуда, инчунин омехташавии онҳо бо хок ва моддаҳои химиявии захрнокӣ гузаридашуда дар партовгоҳҳо, ки дар раванди баҳисобгирии пешакӣ муайян карда шуданд, зиёда аз 15 ҳазор тоннаро ташкил медиҳанд.

Дар доираи иҷрои уҳдадорихо тибқи Конвенсияи Стокгоlm «Оид ба ифлоскундаҳои устувори органикӣ» бо дастгирӣ ташкилотҳои байналмилалӣ корҳо оид ба барқарорсозии полигонҳо дар ноҳияи Ваҳши вилояти Хатлон ва шаҳри Конибодом вилояти Суғд иҷро карда шуданд. Аз ҳисоби корҳои иҷрошуда хатари ифлосшавии муҳити зист дар қитъаи чойгиршавии

полигонҳо, шусташавии сатҳи болоии партовҳои захрнок ба ҷониби ишоотҳои иҷтимоӣ пешгирӣ карда шуд.

1.4.4 Партовҳои тиббӣ

Тибқи маълумоти таҳқиқотҳои байналмилалӣ тақрибан 75-90 фоиз партовҳои тиббӣ аз лиҳози морфологӣ ба партовҳои маишӣ монандӣ доранд, чунончи қоғаз, банду баст аз пластика ва ғайра, ки аз ҷониби беморон истифода нашудаанд. Дар баробари ин тақрибан 10-25 фоиз партовҳои тиббӣ партовҳои хатарнок ба ҳисоб рафта, коркарди махсусро талаб менамаюнд.

Дар ҷумҳурӣ айни замон Қоида ва меъёрҳои санитарӣ (ҚМС 2.1.7.020-09) «Қоидаи чамъоварӣ, нигоҳдорӣ ва бартарарфкунии партовҳои муассисаҳои табобатӣ ва профилактикӣ», ки аз ҷониби Сардӯхтури давлатии санитарии Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ шудааст, амал менамаяд. Аммо на ҳамаи талаботи он нисбати ташкили низоми муомилот бо партовҳои тиббӣ дар амал иҷро мешаванд, аз ҷумла ҳуҷҷатҳои танзимкунанда оид ба муомилот бо партовҳои тиббӣ дараҷаҳои гуногуни хатарнок, чойҳо ва усулҳои безараргардонӣ, коркарди онҳо, ҳаҷми ба нақша гирифташаванда ва воқеии пайдошавии партовҳо ва ҳаракати минбаъдаи онҳо коркард нашудаанд.

Ҳисоботи оморӣ оид ба пайдошавӣ ва ҳаракати партовҳои тиббӣ аз муассисаҳои гуногуни тиббӣ, аз ҷумла дорухонаҳо ва бунгоҳҳои шахсии тиббӣ, доруҳои истифодашон манъшуда ё муҳлаташон гузашта, инчунин аз ҷониби мақомоти гумрук мусодирашуда, маводи доруворӣ қалбақӣ, дар кишвар гузаронида намешавад.

Аз сабаби набудани оташдонҳои махсус барои сӯзондани партовҳои тиббӣ дар аксари муассисаҳои тиббӣ ин партовҳо бо партовҳои маишӣ чамъ шуда, минбаъд ба партовгоҳҳои партовҳои маишӣ бурда мешаванд. Аксаран партовҳои тиббӣ дар оташдонҳои дар ҳудуди муассисаҳо чойгирбуда, ки асосан ба талаботи техникӣ ҷавобгӯ нестанд, инчунин дар оташдонҳои корхонаҳои саноатӣ сӯзонда мешаванд.

1.5. Ҳавасмандгардонии иқтисодӣ ва маблағгузорӣ

Воситаҳои иқтисодӣ дар соҳаи идоракунии партовҳо дар Тоҷикистон аз низоми пардохтҳо барои ифлосшавии муҳити зист, ки механизми асосии иқтисодии ҷуброн

чиҳати товони харочот аз таъсири манфии ҷойгиркунии партовҳо ба муҳити зист ба ҳисоб меравад, асос ёфтааст. Пардохт барои ҷойгиркунии партовҳо дар муҳити зист аз корхонаҳо, муассисаҳо ва дигар ташкилотҳо, новобаста аз шакли моликиятшон, ситонида мешавад. Андозаи пардохт барои ҷойгиркунии партовҳо дар доираи меъёрҳои муқарраргардида тибқи андозаи тасдиқшуда ва барои аз меъёр зиёд ҷойгир намудани партовҳо тариқи андозаи чандқарата ситонида мешавад.

Ҷуброни харочот барои тозагии санитарии худудҳои тариқи низоми тариф чиҳати хизматрасонӣ оид ба ҷамъоварӣ ва баровардани ПСМ, ки аз ҷониби КВД «ХМК» анҷом дода шудааст, муайян мегардад.

Ҷавобгарии маъмури барои вайрон кардани талаботҳои муомилот бо партовҳои истехсолӣ ва истеъмоли дар Кодекси Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳуқуқвайронкунии маъмури» (қарори Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26 ноябри соли 2008, № 1177), ки чораҳои маъмури, аз ҷумла ҷаримаҳои маъмуриро барои шахсони ҳуқуқӣ ва воқеӣ пешбинӣ менамояд, муайян карда шудааст.

Дар баробари ин, сарфи назар аз воситаҳои иқтисодӣ, тағйироти мусбии зарури оид ба коҳиш додани ҳаҷми пайдошавӣ, коркарди онҳо, истифодаи дубора ва пешгирӣ намудани ҷойгиркунии худсаронаи партовҳо дида намешавад.

Воситаҳои иқтисодии амалкунанда (пардохтҳо ва ҷаримаҳо) асосан вазифаи афзун намудани маблағҳои бучетӣ ва фондҳои махсусгардонидашудаи сатҳи гуногунро ҳал менамоянд, вале чиҳати коҳиш додани партовҳо ҳавасманд накарда, ҷуброни таъсири манфии онро ба муҳити зист пешбинӣ наменамоянд.

Пардохтҳо барои ҷойгиркунии партовҳо ба муҳити зист, ки ба фонди махсуси ҳифзи муҳити зист равона мегарданд, барои маблағгузорӣ ба чорабиниҳо оид ба мукамалгардонии низоми муомилот бо партовҳо, беҳдошти заминҳое, ки зери партовҳо ишғол гардидаанд ва дигар тадбирҳо хеле нокифоя равона карда мешаванд.

Яке аз сабабҳои нокифоя ҳавасмандгардонӣ чиҳати пешгирӣ намудани ифлосшавии муҳити зист аз партовҳо ин паст будани андозаи пардохтҳо нисбат ба харочот барои амалӣ намудани чорабиниҳо оид ба коҳиш додани ҳаҷми ҷамъшавии партовҳо

ба ҳисоб меравад. Файр аз ин ба самаранокӣ пардохтҳо сатҳи баланди таваррум ва қобилияти пардохтӣ надоштани бисёре аз корхонаҳо чиҳати супоридани маблағҳои ҳисобшуда таъсир мерасонад.

Тарифҳои амалкунанда коммуналӣ барои ҷамъоварӣ, кашонидан ва ҷойгиркунии партовҳо асосан ба ҷуброни харочоти амалиётҳои корхонаҳо нигаронида шудаанд, вале масъалҳои мукамалгардонии низоми ҷамъоварӣ, коркард ва безаргардонии партовҳо, сармоягузорӣ ба сохтмони иншоотҳои нав ва инфрасохтор оид ба ҷамъоварии алоҳида ва ҷалби ашёи хоми такроран коркардшуда ба муомилоти хоҷагидориро ба инобат намегирад.

Низоми андозбандӣ ва қарздиҳӣ, талаботи ҳифзи табиатро тамоман ба инобат намегирад. Масалан, дар Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти бонкӣ» нисбат ба андозҳои экологӣ ва қарздиҳии имтиёзнок ягон модда вучуд надорад.

Дар ҳуҷҷатҳои асосии барномавӣ оид ба рушди иҷтимоӣ иқтисодии кишвар афзалиятҳои асосӣ ба коҳиш додани сатҳи камбизоатӣ ва рушди иқтисодӣ равона шуда, ҷанбаҳои экологӣ, ки ҳамчунин барои беҳтар гардонидани сифати зиндагӣ ва некӯахлоқии мардум нақши муҳим доранд, аз доираи назар берун мондаанд.

Таҳлилҳои овардашудаи механизмҳои иқтисодӣ дар соҳаи идоракунии партовҳо номукамал будани онҳоро нишон медиҳад. Дар навбати аввал ин аз сабабҳои зерин вобаста аст:

– дар қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон тадбирҳои мушаххаси ҳавасмандгардонии иқтисодӣ дар масъалаҳои муомилот бо намудҳои мушаххаси партовҳои истехсолӣ ва истеъмоли, инчунин ҳавасмандкунӣ дар шакли имтиёзҳои андозбандӣ, қарзӣ, нархӣ, ки барои ҷамъоварии алоҳида ва коркарди партовҳо равона гардидаанд, пешбинӣ карда нашудааст, ки ворид намудани тағйиру иловаҳо ба қонунгузори андоз ва бонкиро талаб менамояд;

– дар қонунгузорӣ мафҳуми «захираҳои моддии такрористехсолшаванда» ворид, инчунин масъулияти истехсолкунандагони мол барои минбаъд коркард намудани маҳсулоти худӣ пешбинӣ нашудааст;

– усулҳои самаранокӣ иқтисодии ҳавасмандгардонии технологияҳои кампартов ва ҷалби партовҳо ба сифати ашёи хоми такрористехсолшаванда пешбинӣ нашудаанд;

– низоми кӯҳнашудаи пардохтҳо барои ҷойгиркунии партовҳо бо сатҳи пасти ҳиссагузориҳои молиявӣ барои чорабиниҳои ҳифзи муҳити зист;

– тарифҳои коммуналии амалкунанда оид ба пешниҳод намудани хизматрасонӣ чиҳати чамъоварӣ ва ҷойгиркунии партовҳои маишӣ, масъалаҳои ҷорӣ намудани технологияҳои нав ва рушди инфрасохторро ба инобат намегиранд;

– ҳавасмандгардонӣ ва андозҳо барои борпечонӣ, истеҳсоли маҳсулоти коркарднашаванда, технологияҳои экологии ғайристандартӣ, партовҳои электронӣ ва дигар партовҳо вучуд надорад;

– дар низоми воситаҳои иқтисодӣ принсипи «масъулияти васеи истеҳсолкунанда»-и молҳо, барои истифодаи партовҳо, ки баъд аз гум кардани хусусияти истеъмолиашон, аз ҷумла борпечонӣ амал намекунад, ҳамчунин ҷорӣ намудани арзиши гарав ба баъзе намудҳои молҳо ва маҳсулот пешбинӣ нашудааст.

Манбаҳои асосии маблағгузориҳои чорабиниҳо оид ба муомилот бо партовҳо инҳо мебошанд:

– *маблағгузориҳои буҷетии* сатҳи гуногун – маблағгузориҳои барномаҳо оид ба тозагии санитарии шаҳрҳо ва дигар нуқтаҳои аҳолинишинро пешбинӣ менамояд;

– *маблағҳои худии корхонаҳо* – бевосита аз даромади корхона барои сохтмон ва таҷдиди ҷойҳои муваққатии нигоҳдорӣ, гуронидан ва хобондан (консерватсия) ҷойҳои ҷойгиркунии партовҳо, навсозии равандҳои технологӣ ва ғайра сарф карда мешаванд;

– *маблағҳои махсуси ҳифзи табиат* дар назди Кумитаи ҶМЗ аз ворид шудани пардохтҳо барои ифлоскунии муҳити зист (аз ҷумла ҷойгиркунии партовҳо дар муҳити зист), пардохтҳо барои истифодаи захираҳои табиӣ, даъвоҳо барои ҳуқуқвайронкунии экологӣ (аз ҷумла барои вайронкунии талабот оид ба муомилот бо партовҳо) ташаккул меёбанд.

– *маблағҳои КВД «ХМК» ва маблағҳои мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ* – барои расонидани хизматрасонӣ ба аҳоли ва ташкилотҳо оид ба кашонидан ва ҷойгиркунии партовҳо дар партовгоҳҳои ПСМ.

– *лоиҳаҳои байналмилалӣ сармоягузори ва кӯмаки техникӣ* – маблағҳо барои барқарорсозӣ ва сохтмони полигонҳои ҷойгиркунии партовҳои саҳти маишӣ,

чиҳозонидан ва таҳкими заминаи техникӣ, ободкунии ҷойҳои нуқтаҳои аҳолинишин, мучаҳҳазгардонӣ бо техникаи махсус оид ба нобудсозии партовҳо ва ғайра пешбинӣ менамояд;

Барои ба даст овардани устувории молиявӣ ва рушди дахлдори соҳаи идоракунии партовҳо дар фондҳои махсуси ҳифзи табиат ташкилшуда ва ғайра ҷудо намудани моддаи афзалиятнок, ки ба рушди ҳавасмандгардонӣ ва мустаҳкам намудани заминаҳои моддию техникӣ дар соҳаи муомилот бо партовҳо равона мегардад, зарур аст.

1.6. Иттилоот ва мониторинг

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон баъд аз соли 1992 бо сабаби якбора паст гардидани баҳши саноат дар иқтисодиёт, азнавташкिल्диҳии низоми давлатии таъминот ва кооператсияи матлубот, инчунин дар маҷмӯъ коҳиш ёфтани талабот ба иттилоот оид ба партовҳои истеҳсолӣ ва истеъмолий, аз ҷониби Агентии омор шаклҳои ҳисоботдиҳии омории 14-СН (захираҳои такрористеҳсолшаванда) ва 2-тп (партовҳо) «Ҳисобот оид ба пайдошавӣ ва анборкунонии партовҳои захрнок» бекор карда шуд.

Айни замон дар кишвар низоми давлатӣ ва идоравии баҳисобгирии оморӣ ва мониторинги маълумот оид ба ҳаҷми пайдошавии партовҳо, таркиби онҳо, дараҷаи таъсир ба муҳити зист ва саломатии инсон, инчунин истифодаи намудҳои партовҳои истеҳсолӣ ва истеъмолий ба сифати ашёи хоми такрористеҳсолшаванда вучуд надорад.

Дар соли 2009 Агентии омили назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон бо дастгирии Дафтари омили Германия таҳқиқи яквақтаина оид ба ҳаҷми пайдошавӣ ва ҳамлу нақли партовҳои коммуналӣ дар шаҳри Душанбе гузаронида шуд. Дар асоси натиҷаҳои бадастовардашуда шакли омории 1-партовҳо «Ҳисобот оид ба пайдошавии партовҳои коммуналӣ дар доираи чамъоварӣ ва ҳамлу нақли чамъиятии он» таҳия карда шуд, ки соли 2013 бо фармоиши Агентии омили назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди амал қарордода шуда, аз ҷониби мақомотҳои зертобеи он аз корхонаҳои низоми хизматрасонии коммуналӣ чамъ карда мешавад.

Шакли мазкур дорои нишондиҳандаҳо оид ба партовҳои омехташудаи коммуналӣ

ва кӯчагӣ, партовҳо аз бозорҳо ва нуқтаҳои савдо, боғҳо ва заминҳои наздихавлигӣ ва партовҳои калонҳаҷм иборат мебошад.

Аммо дар шакли мазкур набудани маълумоти ҳисоботӣ оид ба морфологияи партовҳо, барои бо мақсади ҳарчи васеъ истифода намудани он имконият намендиҳад.

То ҳол масъалаҳои вобаста бо ташкил намудан ва бурдани кадастри партовҳо ва феҳристи давлатии иншоотҳои ҷойгиркунии партовҳо ҳал нашудааст.

Дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи иттилооти экологӣ» (аз 25 март соли 2011, № 705), муқаррарот дар бораи партовҳо ҳамчун объекти муносибатҳо дар соҳаи ташаккули иттилооти экологӣ пешбинӣ нашудааст, дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мониторинги экологӣ» (аз 25 март соли 2011, № 707) бошад, пешбурди мониторинг ҳангоми муомилот танҳо бо партовҳои хатарнок пешбинӣ шудааст, вале дар баробари ин шартҳо ва механизмҳои гузаронидани мониторинг дарҷ нагардидааст.

Дар санадҳои қонунгузори овардашуда иловаҳо ва механизмҳои, ки ба даст овардани иттилооти пурра ва дақиқро оид ба муомилот бо партовҳо таъмин менамоянд ва ҳалли масъалаҳои вобаста бо ҷорӣ намудани мониторинги пайдошавӣ ва ҳаракати намудҳои алоҳидаи партовҳои истеҳсолӣ ва истеъмоли, аз ҷумла хатарнок, зарур аст.

Дар баробари ин қабул намудани санадҳои ҳуқуқӣ оид ба пешниҳод намудани иттилооти сифатнок ва пурра ба истеъмолкунандагон дар асоси стандартҳои байналмилалӣ дар низоми ҷамъоварӣ, коркард ва паҳн намудани иттилоот оид ба муомилот бо партовҳо зарур аст.

1.7. Иштироки аҳоли ва ТҶХ

Тибқи маълумоти Клуби экологии ташкилотҳои ғайриҳукумати Тоҷикистон дар кишвар тақрибан 90 ташкилотҳои ғайриҳукумати дар соҳаи ҳифзи муҳити зист фаъолият менамоянд.

Мутобиқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ», инчунин санадҳои қонунгузори ҳифзи табиат ба ташкилотҳои ғайриҳукумати ҳуқуқи иштирок дар таҳияи стратегияҳои миллӣ ва нақшаҳои амал, иштирок дар қабули қарорҳо, оид ба масъалаҳои гуногуни ҳаёти ҷамъиятӣ бо ташаббус баромад

намудан, пешниҳод намудани таклифҳо ва дастрас намудани маълумотҳо аз мақомати давлатӣ, ки барои амалӣ намудани вазифаҳои оинномавӣ заруранд, дода шудааст.

Тибқи муқаррароти қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон фаъолияти ТҶХ бо қори мақомати иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва мақомати худидоракунии шаҳрак ва деҳот хеле зич алоқаманд мебошад. Чунин алоқамандӣ имконияти шахрвандонро дар татбиқ намудани ҳуқуқи манфиатҳои экологӣ ба таври назаррас васеъ намуда, ҷиҳати ҳалли масъалаҳои маҳаллии экологӣ, рушди ҷомеа, баланд бардоштани сатҳи огоҳии аҳоли ва шахсони масъул дар қабули қарорҳо мусоидат менамояд.

Дар маҷмӯъ дар кишвар ҷиҳати амалӣ намудани муқаррароти Конвенсияи Орхус ва ҷалб намудани аҳли ҷомеа дар раванди қабули қарорҳо ва огоҳнокии онҳо, аз ҷумла дар соҳаи муомилот бо партовҳо шароит фароҳам оварда шудааст.

Аз ҷониби ташкилотҳои ҷамъиятӣ дар ҳамкорӣ бо мақомати иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва мақомати худидоракунӣ шаҳрак ва деҳот лоиҳаҳо оид ба пешгирии намудани партовгоҳҳои ғайриқонунӣ амалӣ гардида, оид ба таъсири партовҳои хатарнок ба саломатии аҳоли, тарғиби ҷамъоварии алоҳидаи партовҳо маърақаҳои ҷамъиятӣ ва аксияҳо, корҳои огоҳсозӣ, амалӣ мегардад. Зиеда аз 10 сол дар Тоҷикистон бо ташаббуси ТҶХ «Маркази экологии ҷавонон» аксияи оммавии ҷамъиятии «Рӯзи Замин» гузаронида мешавад, ки дар доираи он тоза кардани боғу боғчаҳо аз партовҳо, тоза намудани соҳили дарёҳо, озмуни расмҳо, видеороликҳо, дарсҳои амалӣ (мастер-классҳо) оид ба истифодаи партовҳои такрористеҳсолшаванда, тайёр намудани ҳар гуна ашё аз партовҳо, озмунҳои экологии муд ва либосҳои аз партовҳо дӯхташуда ва ғайра ташкил карда мешаванд. Чунин ҷорабиниҳои оммавӣ ба ташаккул додани ҷаҳонбинӣ ва маданияти экологӣ, муносибати ҷиддӣ нисбат ба мушкилоти партовҳо мусоидат менамояд.

Омили муҳими таъсиррасонӣ ба аҳли ҷомеа муассисаҳои бачагона ба ҳисоб меравад. Бо ташаббуси ташкилотҳои ғайриҳукумати «Ҷавонони асри 21» ва «Гурӯҳи ҷавонон оид ба ҳифзи муҳити зист» дар Тоҷикистон ҳаракати «Дастаи посбонҳои (патрулҳои) сабз» таъсис ёфтааст, ки таваҷҷӯҳи талабагонии мактабҳои

миёна ва аҳолиро ба мушкилоти партовҳо ҷалб намуда, ҳашарҳо ва шанбегӣҳо оид ба ҷамъоварӣ намудани партовҳо дар мактабҳо, маҳаллаҳо ва мавзёҳои фароғатӣ ташкил менамояд, мониторинги мустақил гузаронида, оид ба ҳодисаҳои вайрон кардани қонунгузории экологӣ огоҳ менамояд.

Бо ташаббуси ТҶҲ «Замини хурд» ҳаракати иштирокчиёни Лоихаи мактабӣ оид ба сарфои захираҳо ва сарфачӯии энергия (SPARE), ки дар Тоҷикистон рушд намуда истодааст, саҳми худро дар одоби муносибати хонандагон ва шаҳрвандон ба масъалаи партов ба таври назаррас мерасонанд. Иштирокчиёни лоиха дар мактабҳои ҷумҳурӣ оид ба истифодаи тақрорӣ ва коркарди партовҳои «мактабӣ» чорабиниҳо гузаронида, ҷамъоварию ашёи хоми тақрористехсолшавандаро ташкил намуда, таваҷҷӯҳи аҳли ҷомеаро ба масъалаи муносибати оқилона бо партовҳо ва фоидаи экологӣ иқтисодӣ аз чунин лоихаҳо ҷалб менамоянд.

Аҳли ҷомеа метавонад саҳми арзандаи худро дар ташаккул додани низоми аз ҷиҳати экологӣ беҳатари идоракунии оид ба муомилот бо партовҳои истехсолӣ ва маишӣ гузорад. Масалан, аз ҷониби ташкилоти ғайрҳукумати «Фонди дастгирии ташаббусҳои шаҳрвандӣ» дар якҷоягӣ бо мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва дастгирии Раёсату шуъбаҳои ҳифзи муҳити зисти шаҳру ноҳияҳои шаҳри Душанбе нуктаҳо оид ба коркарди лампаҳои каммасраф ташкил карда шудаанд.

Аҳли ҷомеа дар баланд бардоштани сатҳи огоҳӣ нақши арзанда мегузорад. Аз ҷониби марказҳои Орхус дар шаҳрҳои Хучанд ва Қӯрғонтеппа вохуриҳо бо аҳли ҷомеа доир ба масъалаҳои муомилот бо партовҳо, маърақаҳои иттилоотӣ оид ба масъалаҳои моддаҳои химиявӣ заҳрнок, партовҳои саҳти маишӣ ва ифлосшавии радиатсионӣ гузаронида шуданд. Онҳо оид ба масъалаҳои гурунидани партовҳои видеороликҳо ба навор гирифта, тариқи телевизион паҳн намуданд. ТҶҲ «Бону» дар якҷоягӣ бо Раёсати ҳифзи муҳити зисти вилояти Суғд суҳбатҳои ҷамъиятӣ оид ба масъалаҳои ҷамъоварӣ, нигоҳдорӣ ва коркарди лампаҳои аз истифода баромадаи каммасраф ва симобдор гузаронид. ТҶҲ «Замини хурд» ярмарка оид ба иваз намудани ашёи нодаркор, оид ба коркарди бадеӣ ва барқарорсозии молҳои, ки аз истифода баромадаанд, дарсҳои амалӣ

(мастер-классҳо) гузаронида, аҳли ҷомеаро доир ба намунаҳои идоракунии устувори партовҳои саҳти маишӣ дар шаҳрҳои ҷаҳон хабардор месозад.

Аҳли ҷомеа ҳамчунин ташаббускори таҳияи нақшаҳои маҳаллии амали оид ба ҳифзи муҳити зист (НАМҲМЗ) ва Стратегияҳои рушди экологӣ ба ҳисоб меравад, ки масъалаҳои устувории муомилот бо партовҳо пешбинӣ менамояд. Ҳамин тавр аз тарафи ташкилоти ҷамъиятии «Гурӯҳи ҷавонон оид ба ҳифзи муҳити зисти вилояти Суғд» бо иштироки аҳоли ва мақомоти маҳаллӣ се Стратегияи рушди экологӣ дар шаҳри Гулистон, шаҳри Бӯстон ва деҳоти Палос таҳия карданд. Маркази экологии ҷавонон ҷиҳати рушд додани нақшаҳои маҳаллии амал оид ба ҳифзи муҳити зист дар ҷамоатҳои деҳот ва хоҷагиҳои деҳқонию фермерӣ коркарди партовҳои кишоварзӣ, тайёр намудани брикетҳои сӯзишворӣ аз партовҳо, поругардонӣ ва тайёр намудани нуриҳои органикӣ, ки барои беҳтар шудани ҳосилхезии хок хизмат мерасонанд, ба таври васеъ ҷорӣ менамояд.

Дар баробари ин, сарфи назар аз он, ки аҳоли ва ТҶҲ дар маҷмӯъ дар фаъолият бо партовҳо ҷалб гардидаанд, як қатор мушкилиҳо ва омилҳои пешгирикунанда дар иштироки фаъоли онҳо доир ба ҳалли масъалаҳои марбут ба идоракунии партовҳо боқӣ мемонанд:

– ҳуқуқ дар қонунгузории ҳифзи муҳити зист ҷиҳати иштироки ҷомеа дар тайёр намудани ва қабули қарор оид ба муомилот бо партовҳо, бо истифода аз расмиёти арзёбии таъсиррасонӣ ба муҳити зист ба таври нокифоя муайян карда шудааст;

– нокифоя будани хабардоршавии ҷомеа ва набудани портали интернетии махсусгардонидашудаи иттилоотӣ, нашриёти оммавӣ ва даврӣ дар ин соҳаи фаъолият;

– набудани ҳавасмандгардонӣ ва барномаҳо барои иштироки фаъоли ҷамоатҳо ва аҳоли дар идоракунии партовҳо.

Барои таъмини иштироки фаъоли аҳоли ва ТҶҲ зарур аст:

– баланд бардоштани сатҳи хабардоршавии аҳоли оид ба мушкилоти идоракунии партовҳо ва роҳҳои имконпазири ҳалли онҳо, афзалиятҳои ҷамъоварию алоҳида ва коркард;

– дастгирии намудани имконияти ТҶҲ дар масъалаҳои идоракунии партовҳо тавассути омӯзишҳо (тренингҳо), семинарҳо, озмунҳои грантӣ;

– мушаххас намудани иштироки чо-
меа дар қабули қарорҳо оид ба муомилот
бо партовҳо, тавассути ҷалби ТҶҲ ба
гурӯҳҳои корӣ ва шӯроҳо;

– ҳавасмандгардонӣ барои пайдо наму-
дани мароқи аҳоли ҷиҳати иштирок дар
барномаҳо оид ба идоракунии партовҳо.

1.8. Масъалаҳои маърифат ва тарбия

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бо-
раи маърифати экологии аҳоли» ва Барно-
маи давлатии тарбия ва маърифати эколо-
гии аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон то соли
2010 (қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷи-
кистон аз 23 феввали соли 1996, № 93) дар
низомии таҳсилоти расмӣ ва ғайрирасмӣ
экологӣ ва тарбияи аҳоли дар Ҷумҳурии
Тоҷикистон асос гузоштанд. Барнома ма-
съалаҳои тарбияи экологӣ ва таҳсилот дар
муассисаҳои томактабӣ ва мактабҳо, тайёр
намудани мутахассисон оид ба масъалаҳои
муҳити зист дар муассисаҳои таҳсилоти
миёна ва олии, ташкил намудани марказҳои
таълимӣ ва курсҳои омӯзишӣ барои шахсо-
ни мансабдор ва баланд бардоштани сатҳи
огоҳӣ дар байни намоёндагони воситаҳои
ахбори омма ва ҷомеаро дар бар мегирифт.

Тибқи маълумоти ТҶҲ «Маркази
экологии ҷавонон» дар давраи татбиқи
Барнома дар муассисаҳои таҳсилоти олии
факултаҳо, кафедраҳои экология ва ҳифзи
табиат ташкил карда шуданд. Дар баъзе
факултаҳои табиӣ муассисаҳои таҳсилоти
олии шӯъбаҳои экология кушода шуда,
тайёр намудани мутахассисон бо ихтисо-
сҳои химия-экология, биология-экология,
агроэкология, экологияи муҳандисӣ идо-
ма дорад. Барои хонандагони синфҳои
9 китоби дарсии «Экология» ва барои
хонандагони синфҳои 10 китоби дарсии
«Табиат ва захираҳои табиӣ» аз нашр
бароварда шуд. Дар заминаи Донишгоҳи
давлатии техникии Тоҷикистон ва Дониш-
кадаи баъдидипломӣ марказҳои захиравӣ
оид ба маърифати экологӣ кушода шуд.

Ҳамзамон низомии мавҷудаи тарбияи
экологии аҳоли ва тайёр намудани мута-
хассисон иқтидори кадрӣ ва ҳамоҳангсо-
зии байниидоравиро оид ба татбиқ наму-
дани Барномаи давлатӣ дар сатҳи зарурӣ
таъмин накарда, аслан ба якҷоякунии
стратегия ва барномаҳои ба ҳам наздики
рушди ҳамгирой омода карда нашудааст.

Дар соли 2015 «Барномаи давлатии
комплексии рушди тарбия ва маърифати
экологии аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон

дар давраи то соли 2020» (қарори Ҳукума-
ти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 2 апрели соли
2015, №178) қабул карда шуд. Барнома
ба рушди низомии муттасили маърифати
экологӣ ва тарбияи аҳоли равона гардида,
фароҳам овардани шароит барои тарбия-
ро пешбинӣ менамояд, самтҳои афзалия-
ноки маърифати экологиро муайян наму-
да, барои ҳамкориҳои мақомоти ҳокимияти
давлатӣ, худидоракунии шаҳраку деҳот,
муассисаҳои илмӣ, ташкилотҳои тиҷоратӣ
ва ҷамъиятӣ хизмат мекунад.

Дар низомии маърифати экологӣ (МЭ)
муносибати таҳсилот барои рушди усту-
вор (ТРУ) ба таври васеъ инкишоф меёбад,
дар таҷрибаи педагогӣ бошад, шакл ва
усулҳои нави ТРУ ҷорӣ шуда истодааст.

Услугҳои ТРУ дар Тоҷикистон тавассу-
ти иштироки хонандагони мактаб, омӯз-
горон бо воситаи чорабиниҳои экологӣ,
мувоҳисаҳои мактабӣ, омӯзишҳои амалӣ
(мастер-классҳо), аксияҳо ва маърақаҳои
экологӣ паҳн мегардад. Лоихаи макта-
бӣ оид ба сарфаи захираҳо ва энергия
(SPARE) ҷолиби диққат мебошад, ки дар
60 мактабҳои пилотӣ пайдо ва инкишофи
худро дарёфт намуд. Лоиха кӯдаконро
мустақилона ҷиҳати беҳтар намудани
вазъияти экологӣ дар мактаб ва хона,
дар таҳияи нақшаҳои амали мактабӣ, аз
ҷумла кор оид ба муомилот бо партовҳо
меомӯзонад. Маъруфияти зиёд байни хо-
нандагон ва омӯзгорон захираи таълимӣ
мултимедиявӣ «Бастаи сабз», ки дар 20
мактабҳои таҳсилоти миёна ҷорӣ гарди-
дааст, пайдо намуд. «Бастаи сабз» дорои
фасли «Партовҳо» буда, масъалаҳои ис-
теъмол, гардиши мавод ва коркард дахл
карда, тестҳо, масъалаҳо, бозиҳо, сабтҳои
видео (видеоклипҳо), нақшаи гузаронида-
ни дарсхоро дар бар мегирад.

Якҷоя бо шаклҳои инноватсионии ТРУ
нақши муҳимро дар маърифати экологӣ
шаклҳои бо мурури замон санҷидашудаи
МЭ идома медиҳанд, ба монанди ҳаракати
мактабии «Дастаи посбонҳои (патрулҳои)
сабз», бахши экологияи Академияи хурди
илмҳо, аксияҳои умумии экологӣ ва ҳа-
шарҳо оид ба тоза намудан аз партовҳо
ва корҳои ободонӣ, идҳои экологии «Рӯзи
ҷаҳонии муҳити зист», «Рӯзи Замин»,
«Рӯзи паррандаҳо» ва ғайра.

Ҳамзамон, новобаста аз ноил шудан
ба як қатор пешравиҳои мусбӣ дар ҳалли
масъалаҳои МЭ ва ТРУ, ба ҳалли масъа-
лаҳои зерин диққат додан лозим аст:

– такмил додани барномаҳои таълимӣ ва дастурҳои методӣ бо инъикос намудани масъалаҳои таҳсилот ба манфиати рушди устувор;

– тайёр ва бозомӯзии мутахассисони омӯзгорӣ, ҳайати идоракунӣ дар соҳаи таҳсилот ва тарбия;

– ташкил намудани низоми босамари ҳамкориҳои байниидоравӣ оид ба масъалаҳои МЭ ва ТРУ;

– қорӣ намудани барномаи «Экомактаб» дар низоми таҳсилот, ки истифодаи устувори захираҳо ва таҳияи стратегияи мактабӣ оид ба идоракунии партовҳо, аз харидаи молҳо барои мактаб то коркарди партовҳои чамъшавандаро пешбинӣ менамояд;

– баланд бардоштани сатҳи огоҳии аҳоли тавассути маъракаҳои иттилоотӣ дар воситаҳои ахбори омма доир ба афзалиятҳои чамъоварии ҷудоғонаи партовҳо, ташкил ва намоиш додани сабтҳои видео (видеороликҳо) дар бораи оқибатҳои ифлосшавии муҳити зист аз партовҳо ва таъсири онҳо ба саломатии инсон.

Ҷиҳати татбиқи босамари тадбирҳои самаранок оид ба идоракунии партовҳо чорабиниҳои гуногун оид ба баланд бардоштани дараҷаи огоҳшавии аҳоли дар сатҳи гуногуни идоракунӣ, ки барои риоя намудани талаботи ҳифзи муҳити зист масъул мебошанд, зарур аст. Огоҳии ҷомеа ва маърифати аҳоли дар масъалаи муомилот бо партовҳо омили хеле муҳим буда, барои дарк намудани проблемаҳо ва иштироки онҳо дар ин раванд зарур мебошад.

1.9. Таҷрибаи байналмилалӣ

Низоми босамари идоракунии партовҳо мавҷуд будани муносибати ҳамгиро ва маҷмулиро ҷиҳати ҳалли мушкилот пешбинӣ менамояд, ки ҷанбаҳои гуногуни иқтисодӣ, меъёри ҳуқуқӣ, институтсионалӣ ва техникӣ ба инобат мегирад. Ба мақсад мувофиқ будан ва самаранокии экологӣ, иҷтимоию иқтисодӣ интиҳоб намудани ин ё он тадбирҳо ва технологияҳо, ки бояд қорӣ карда шаванд, муайян менамояд.

Воситаҳои меъёрию ҳуқуқӣ:

– вазифаи асосии ҷунин воситаҳо ошкор намудани соҳаҳои афзалиятнок, муайян намудани сохтори идоракунӣ ва додани ваколат, муқаррар намудани талабот ба ҷанбаҳои гуногуни муомилот

бо ПСМ, муайян намудани нишондиҳандаҳои мақсаднок ва фароҳам овардани шароит барои ноил шудан ба онҳо мебошад;

– масалан, дар кишварҳои ИА барномаҳои қолабии умумӣ ва санадҳои меъёрӣ (дастурҳо, қоидаҳо ва ғайра) вучуд доранд, ки риояи онҳо аз ҷониби кишварҳои аъзои Иттиҳоди Аврупо ҳатмист. Барои коҳиш додани миқдори зиёди партовҳо дар партовгоҳҳо ва ҳавасмандгардонии коркард ва истифодаи тақрири ПСМ, дар аксари кишварҳои Аврупо қарорҳое амал мекунанд, ки дар партовгоҳҳо гурундани партовҳои биотаҷзияшавандаи органикӣ, инчунин партовҳое, ки ба навҳо ҷудо ё коркарди пешакӣ нашудаанд, манъ ё маҳдуд карда мешаванд;

– дар кишварҳои гуногун таҷрибае вучуд дорад, ки бо кӯмаки воситаҳои меъёрии ҳуқуқӣ тавассути манъ кардани ин ё он маҳсулот ё маҷбур сохтани истехсолкунанда барои даст кашидан аз тайёр намудан ва фуруши моддаҳои муайяне, ки хатари ҷиддӣ ё низоми мушкил ва гарони коркардро доранд, вазифаи мушаххасро ҳал кардан мумкин аст. Масалан, Италия соли 2011 фуруши халтаҳои пластикиро дар тамоми қаламрави кишвар манъ намуд, ҳукуматдорони Шветсия бошанд ҳанӯз аз соли 1990 фуруши моддаҳои тозакунандаеро, ки дар таркибашон хлор доранд, иҷозат намедиханд.

Доираҳои институтсионалӣ:

– Масъулияти шахсони ҳуқуқӣ ва воқеӣ барои иҷро накардани вазифаи мушаххаси идоракунии партовҳо дар сатҳҳои гуногуни ҳокимият (миллӣ, вилоятӣ, маҳаллӣ) ваколатдор карда мешавад ва аз қонунгузорӣ ва сохтори мақомоти ҳокимияти давлатӣ дар кишвар вобаста аст.

– Ҳамин тавр низоми идоракунии партовҳои саҳти маишӣ дар кишварҳои Скандинавия (масалан Норвегия ва Шветсия) бо тақсмоти дақиқи вазифаҳо тавсиф карда мешавад. Мақомоти худидоракунии маҳаллӣ барои чамъоварӣ ва коркарди партовҳо, ғайр аз партовҳое, ки таҳти масъулияти истехсолкунанда қарор доранд (аз ҷумла шинаҳо, бастаҳо, батареяҳо, таҷҳизоти электрикӣ ва баъзе дигарҳо), ҷавобгариро ба уҳда доранд. Соҳибони хонаҳо барои ҷудо намудани партовҳои маишӣ тибқи қоидаҳо ва

баровардани онҳо ба ҷойҳои дахлдор масъул ҳастанд. Мақомоти маҳаллӣ вазираданд, ки нақша оид ба идоракунии партовҳои саҳти маиширо дошта бошанд. Онҳо, масалан, ҳуқуқи қабул намудани қарори худро дар мавриди муқаррар намудани пардохт барои ҷамъоварӣ ва коркарди партовҳо доранд.

Воситаҳои иқтисодӣ – дар байни воситаҳои асосие, ки хангоми идоракунии ПСМ ҳамчун ҳавасмандгардонӣ истифода мешаванд, инҳоро номбар кардан мумкин аст:

– нақшаи «Чи қадаре, ки партов мебарорӣ, ҳамон қадар пардохт мекуни». Ин пардохти хизматрасонии ширкате, ки кашонидан ва коркарди партовҳоро тибқи вазн ё ҳаҷми партовҳо пешбинӣ менамояд. Ҳам барои соҳибхонаҳо ва ҳам барои дигар истеҳсолкунадагони партовҳо анҷом дода мешавад. Як қатор кишварҳо меъёрҳои ҷамъоварии «тағйирёбандаро» нисбат ба муомилот бо партовҳо вобаста аз ҳаҷм, вазн ё даврияти кашонидани партовҳо муқаррар намудаанд;

– андоз барои гуронидан, коркард ё ҳамлу нақли партовҳо. Одатан чунин андозҳо дар Иттиҳоди Аврупо меъёри муайяншуда доранд, вале дар баъзе кишварҳо вобаста ба намуди андозҳо низоми ҷамъоварии партовҳои саҳти маишӣ метавонанд тағйир ёбанд. Масалан, андоз барои гуронидани партовҳо дар полигонҳои партовҳои саҳти маишӣ айни замон дар 20 кишварҳои Иттиҳоди Аврупо амал менамояд. Дар Дания, Норвегия ва Голландия барои сӯзонидани партовҳо андоз вучуд дорад.

Воситаҳои дар боло зикргардида дар ҳолате метавонанд самаранок бошанд, ки дар кишвар ё минтақае, ки онҳо истифода бурда мешаванд, роҳҳои алтернативӣ ва технологияҳои коркард ва нобудсозӣ, ки арзишашон мутаносиб ва бештар фоиданок нисбат ба гуронидани муқаррарии партовҳо дар партовгоҳҳо ҳастанд, дошта бошанд.

– сертификатҳои мол ё иҷозатномаи молии экологӣ. Ин восита иҷозатнома барои миқдори (квотаи) муайяни ин ё он намудҳои партовро ифода менамояд. Агар ин ё он истеъмолкунанда миқдори камтари партовҳоро истеҳсол намояд, ӯ метавонад квотаи худро ба дигар истеъмолкунанда фурушад. Чунин сертификатҳо дар Британия Кабир, асосан

хангоми кор бо партовҳои бастаҳо ва биопартовҳо васеъ истифода мешаванд;

– гузаронидани масъулият барои истеҳсоли партовҳо ба истеҳсолкунанда. Дар ин ҳолат маҳз истеҳсолкунанда нисбат ба ҳаҷм ва сифати партовҳо, ки дар раванди истеҳсоли маҳсулот пайдо мешавад, масъул мебошад. Аксар вақт ин ба баста паҳн мегардад, вале метавонад бевосита ба маҳсулот дахл дошта бошад. Одатан банақшагирии сатҳи коркард ё ин, ки коҳиш додани ин ё он намуди партовҳо аз ҷониби санадҳои ҳуқуқии кишварҳо муқаррар карда мешавад;

– созишномаҳои ихтиёрӣ (воситаи иқтисодие, ки ба воситаи дар боло зикргардида монанд аст). Одатан онҳо байни мақомоти ҳокимияти давлатӣ, ки нисбат ба муомилот бо партовҳо масъул мебошанд ва корхонаҳои алоҳидаи саноатӣ-истеҳсолкунандагони маҳсулот ба имзо расонида мешавад. Мавзӯи чунин созишномаҳо ташкил намудани ҳавасмандгардонии иловагӣ бо мақсади коҳиш додани ҳаҷми пайдошавии партовҳо ба ҳисоб меравад.

Созишномаи ихтиёрӣ бевосита аз ҷониби корхонаҳои ин ё он соҳаи иқтисодиёт пешниҳод гардида, хусусияти ҳатмии меъёриро барои иҷроиш дорад.

Қонунгузорӣ бояд воситаҳои назорат ва чораандеширо, ки нисбати вайронкунандагони қоидаҳои пешбинишуда истифода мешаванд, пешбинӣ намояд. Аз чумла он метавонад ҷавобгарии маъмури дар намуди ҷарима бошад. Ҳамин тавр, дар Германия ҳадамоти махсуси «детективҳои партов» вучуд доранд, ки бо пайгирии онҳое, ки партовгоҳҳои беиҷозатро ташкил менамоянд, машғул буда, давра ба давра таркиби партовҳои партофташударо назорат мекунанд.

Воситаҳои иттилоотӣ:

– ба чунин воситаҳо метавон чорабиниҳои иттилоотӣ ва (нашрӣ, электронӣ, радио, телевизион ва ғайра) оид ба масъалаҳои коҳиш додани ба ҳадди ақал расонидани ҷамъшавии партовҳо ва пешгирӣ намудани пайдошавии онҳоро дохил намуд. Чунин чорабиниҳоро метавонанд ҳам мақомоти давлатӣ ва ҳам мақомоти маҳаллӣ, ҳамчунин ширкатҳои хусусӣ ё ташкилотҳои ҷамъиятӣ гузаронанд. Чунин кор муносибати мунтазам ва бонизомро талаб менамояд;

– дар як қатор кишварҳо марказҳои

маҳсули иттилоотӣ ва ҳадамотҳои машваратӣ таъсис дода мешаванд, ки дастгирии иттилоотӣ ва машваратии дахлдорро ба аҳоли, ширкатҳо, корхонаҳо ва муассисаҳо оид ба масъалаҳои муомилот бо партовҳо пешниҳод менамоянд. Маблағгузориҳои чунин марказҳо ва ҳадамотҳо аз манбаъҳои гуногун амалӣ карда мешаванд: фондҳои ҳукумати, барномаҳои байналмилалӣ, маблағҳои корхонаҳо ва ғайра;

– дар Иёлоти Муттаҳидаи Америка масъалаҳои муомилот бо партовҳо ба барномаи миллии таҳсилоти мактабӣ дохил карда шудааст. Ҳар сол 15 ноябр дар кишвар Рӯзи коркарди партовҳо қайд карда мешавад. Чашн барои ҷалб намудани диққати истиқоматкунандагони Иёлоти Муттаҳидаи Америкаро ба зарурати муносибати оқилона нисбати партовҳо гузаронида мешавад.

II. ПРИНЦИПҲО ВА АФЗАЛИЯТҲОИ МУОМИЛОТ БО ПАРТОВҲО

Дар таҷрибаи ҷаҳонии фаъолияти ҳифзи табиат принципи «тоза намудани охири кубурҳо» мунтазам ба принципи «пешгирӣ намудани ифлосшавӣ» ва «ифлоскунанда пардохт менамояд», инчунин «иктисоди даврагӣ» иваз мегардад.

Принсипҳои мазкур дар фаъолияти ҳифзи табиати давлатҳои ИА ва дигар кишварҳои рушдкарда истифода гардида, самаранокии худро нишон додаанд.

Принсипи «пешгирии ифлосшавӣ» коҳиш додани ҷамъшавии партовҳоро дар манбаи пайдошавии онҳо пешбинӣ менамояд. Дар ҳолате, ки агар коҳиши минбаъда ғайриимкон бошад, зарур аст, ки роҳҳо ва усулҳои истифодаи такрорӣ партовҳо сустҷӯ карда шаванд. Ҳангоми набудани имкониятҳои истифодаи такрорӣ партовҳо барои нобудсозӣ равона карда мешаванд.

Гуронидан ҳамчун усули ниҳонии муомилот бо партовҳо танҳо дар ҳолате истифода мешавад, ки ягонтои аз роҳҳои дар боло зикргардида наметавонад истифода шаванд.

Тавсия дода мешавад, ки фаъолияти идоракунии партовҳои аз рӯйи принципҳои зерин амалӣ гарданд:

– ба нақша гирифтани ва имконияти ташаккули инфрасохтори ба ҳам пайвасти иқтисодӣ, ки партовҳои як истеҳсолот ҳамчун ашёи хом ба истеҳсолоти дигар хизмат мерасонад (иктисоди даврагӣ);

– масъулияти истеҳсолкунанда чихати пешгирӣ ва кам кардани ҷамъшавии партовҳо дар манбаи пайдоиши онҳо;

– истифодаи такрорӣ ва коркарди партовҳо (ретсиклинг);

– истеҳсоли энергия (сӯзонидан, истеҳсоли биогаз ва ғайра);

– харочотҳо оид ба муомилот бо партовҳо бояд аз ҳисоби тарифҳо ва пардох-

тҳое, ки аз тарафи «ифлоскунанда» пардохта шудаанд, пӯшонидани шаванд;

– истифода намудани тадбирҳои бештари самаранок ва технологияҳо оид ба ҳадди ақал расонидани пайдошавии партовҳо ва истифодабарии такрорӣ онҳо.

Принсипҳои дар боло зикргардида ба асосҳои ҷораҳои пешниҳодгардидаи самтҳои афзалиятноки муомилот бо партовҳо гузошта шудааст.

Ҳангоми муайян намудани афзалиятҳо, инчунин масъалаҳои рушди иқтимоӣ иқтисодии кишвар, ҳолат ва усулҳои идоракунии партовҳо ба инобат гирифта шудаанд.

Бо дарназардошти бисёрнақшавии татбиқ, афзалиятҳо шартан ба самтҳои зерин муттаҳид карда шудаанд:

– такмилдиҳии сиёсати ҳуқуқӣ ва институтсионалӣ дар идоракунии партовҳо;

– такмилдиҳии механизмҳои иқтисодӣ дар масъалаҳои идоракунии партовҳо;

– ҳавасмандгардонии корхонаҳо ва аҳоли оид ба пешгирии ифлосшавии муҳити зист ва ҷалби партовҳо барои истифодаи такрорӣ;

– рушди низоми баҳисобгирии омории пайдошавии партовҳо ва истифодаи захираҳои такрористеҳсолшаванда, мониторинги ҳаракати партовҳо ва ҷойҳои гуронидани онҳо;

– такмилдиҳии низоми таҳсилот, тайёр намудани мутахассисон ва тарбияи аҳоли оид ба масъалаҳои идоракунии партовҳо;

– рушди технологияҳои инноватсионӣ ва инфрасохторҳо, инчунин барои истифодаи васеъ дастрасбуда, чихати ба ҳадди ақал расонидани пайдошавии партовҳо ва ҷалби онҳо ба гардиши хочагӣ;

– таҳия ва татбиқ намудани барномаҳо ва лоиҳаҳои сармоягузорӣ ва пилотӣ.

Ин самтҳои афзалиятнок ба фароҳам овардани шароит чиҳати ҳавасмандгардонӣ оид ба кам кардан ва истифодаи тақрири партовҳо ва паст кардани таъсири манфӣ ба муҳити зист ва саломатии инсон равона гардидаанд.

Принсипҳо ва афзалиятҳоро дар идоракунии партовҳо инчунин ҳангоми ташаккулдиҳӣ ва таҳияи барномаҳои рушди миллӣ, соҳавӣ ва маҳаллӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ба инобат гирифта за-
рур аст.

III. ДУРНАМОИ РУШДИ САРЧАШМАҲОИ МАБЛАҒГУЗОРИИ МАСЪАЛАҲОИ МУОМИЛОТ БО ПАРТОВҲО

Маблағгузори масъалаҳои вобаста ба муомилот бо партовҳо аз ваколат ва масъулияти мақомотҳои давлатӣ, мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва худидоракунии шаҳрак ва деҳот, шахсони ҳуқуқӣ ва воқеӣ, ки дар қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳифзи муҳити зист – моддаҳои 7, 9, 10, 16, 53, 67, 70; «Дар бораи партовҳои истеҳсолӣ ва истеъмоли» – моддаи 6; «Дар бораи мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ» – моддаи 32; «Дар бораи мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот» – моддаҳои 13, 14, 23 пешбинишуда асос ёфтааст.

Дар моддаҳои зикргардидаи санадҳои қонунгузорӣ ваколат ва масъулияти мақомотҳои дахлдори давлатӣ, мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот, шахсони ҳуқуқӣ ва воқеӣ дар доираи ваколатҳои худ ташкил намудани таҳия ва татбиқи барномаҳо ва нақшаҳои амал оид ба ҳифзи муҳити зист, андешидани тадбирҳои самаранок оид ба муомилот бо партовҳо, аз ҷумла оид ба коркард, нобудсозӣ ва коҳиш додани ҳаҷми пайдошавии партовҳои истеҳсолӣ ва истеъмоли, дар ин соҳа дастгирӣ намудани фаъолияти соҳибкорӣ, риоя намудани меъёрҳо ва қоидаҳои амалкунандаи экологӣ, санитарии гигиенӣ ва зиддиэпидемиологӣ муайян гардидааст.

Барои маблағгузори масъалаҳои муомилот бо партовҳо, метавон ҳам сарчашмаҳои дохилӣ ва ҳам берунаро истифода намуд:

а) маблағгузори бучетӣ – ҳаҷми воқеии маблағгузорӣ оид ба татбиқи чорабиниҳои муомилот бо партовҳо бояд ҳар сол дар доираи маблағҳо ва чораҳои пешбинишуда, ки дар бучетҳои вазорату идораҳо ва мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот пешбинӣ мегардад, инчунин дар доираи стратегияҳо, барномаҳо ва нақшаҳои миллӣ муайян карда шавад.

Дар баробари ин зарур аст:

– маблағгузори аввалиндараҷаи афзалиятҳои муомилот бо партовҳо;

– ислоҳоти низоми тарифии бахши хоҷагии манзилию коммуналӣ ва рушди ҳавасмандгардонии иқтисодӣ;

– таҳия намудани индикаторҳои миқдорӣ ва сифатӣ ва нишондиҳандаҳо барои маблағгузори мақсаднок;

– идома додани ислоҳоти сохторӣ дар бахши молиявӣ;

– инкишоф додани шарикии давлат бо бахши хусусӣ бо истифодаи механизмҳои созишномаҳои консессионӣ.

б) маблағҳои махсуси ҳифзи табиат дар назди Кумитаи ҶМЗ – аз ҳисоби воридшудани пардохтҳо барои ифлоскунии муҳити зист (аз ҷумла ҷойгиркунии партовҳо дар муҳити зист), пардохтҳо барои истифодаи захираҳои табиӣ, даъвоҳо барои ҳуқуқвайронкунии экологӣ (аз ҷумла вайронкунии талабот оид ба муомилот бо партовҳо) ташаккул меёбанд.

Дар баробари ин зарур аст:

– ислоҳоти низоми пардохтҳои экологӣ ва ҳавасмандгардонӣ оид ба пешгирӣ намудани ифлосшавии муҳити зист барои амали намудани принсипи «ифлоскунанда пардохт менамояд» ва «истифодабаранда пардохт менамояд»;

– рушд додани фондҳои экологӣ ва бехтар гардонидани идоракунии ин фондҳо, таъмин намудани истифодаи мақсадноки онҳо, ҳисоботдиҳӣ ва шаффофият;

в) маблағҳои корхонаҳо – тибқи қонунгузори миллӣ корхонаҳо, новобаста аз шакли моликиятшон, бояд маблағҳои худро чиҳати навкунии равандҳои технологӣ, ҷорӣ намудани технологияҳои кампартов ва бепартов, сохтмон ва таҷдиди иншоотҳои ҳифзи табиат, инчунин ҷудо намудани маблағ чиҳати барқарорсозии фондҳои асосӣ оид ба ҶМЗ сарф намоянд.

Дар баробари ин зарур аст:

– такмил додани ҳуҷжатҳои меъёрии ҳуқуқӣ чиҳати дастгирии сармоягузори дохилӣ ва такмилдиҳии усулҳо дар муомилот бо партовҳо;

– фароҳам овардани ҳавасмандгардонии иқтисодӣ барои технологияҳои тоза ва самаранок истифода намудани захираҳо, аз ҷумла имтиёзҳои андозӣ ва қарздиҳии имтиёзнok;

г) *маблағҳои КВД «ХМК» ва маблағҳои мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатӣ* – барои расонидани хизматрасонӣ ба аҳоли ва ташкилотҳо оид ба кашонидан ва ҷойгиркунонии партовҳо дар партовгоҳҳои ПСМ.

д) *захираҳои беруна* – маблағҳои грантӣ ва сармоягузори институтҳои байналмилалӣ молиявӣ, фондҳои байналмилалӣ ва дигар донорҳо.

Дар баробари ин зарур аст:

– фароҳам овардани шароити мусоид барои ҷалби сармоягузори хориҷӣ;

– беҳтар намудани ҳамоҳангсозӣ ва идоракунии кумаки беруна чиҳати бештар самаранок истифода намудани захираҳо;

– дар сатҳи баланд истифода намудани механизмҳои молиявӣ иқтисодӣ дар соҳаи идоракунии партовҳо, ки дар конвенсияҳо ва созишномаҳои байналмилалӣ пешбинӣ шудаанд.

е) Яке аз сарчашмаҳои иловагии маблағгузорӣ метавонад воридот аз татбиқи принсипи «масъулияти васеи истеҳсолкунанда» бошад, ба он хотир, ки истеҳсолкунанда нисбати безаргардонии маҳсулоти истеҳсолнамудаи худ баъди гузариш ба дараҷаи

партовҳо масъулият дорад. Арзиши ҷойгиркунии партовҳо аз ҷониби истеҳсолкунанда ба нархи фурӯш дохил мегардад, ҳамин тавр принсипи «ифлоскунанда пардохт менамояд» татбиқ мегардад.

ё) Истифодаи механизми шарикӣ давлат бо бахши хусусӣ ҳамроҳ намудани захираҳо ва иқтидорҳои байни давлат ва субъектҳои соҳибқорӣ хусусӣ муайян намуда, барои маблағгузорӣ, таъсис, истифодаи иншоотҳо дар соҳаи идоракунии партовҳо равона гардидааст.

Маблағгузори масъалаҳои муомилот бо партовҳо мақсаднок аст тибқи принсипҳои зерин татбиқ карда шаванд:

– *Худтаъминшавӣ*. Ҳамаи хароҷотҳо барои хизматрасонӣ, аз ҷумла барои рушди онҳо, бояд аз ҳисоби даромадҳои пӯшонидани шаванд. Сарчашмаи даромадҳо асосан бояд аз ҳисоби пардохтҳои истеҳсолкунандагони партовҳо ташаккул ёбад;

– *Принсипи «ифлоскунанда пардохт менамояд»*. Ҳаҷми пардохтҳои истеҳсолкунандагони партовҳо бояд ба ҳаҷми партовҳои ташаккулёфта ва арзиши муомилот бо онҳо мутобиқат намояд;

– *Дастрасии нарх* – арзише, ки истеҳсолкунандагон метавонанд бе таҳдид ба имконияти қонеъгардонии талаботҳои асосии дигар пардохт намоянд.

IV. ТАВСИЯҲО ОИД БА РУШДИ МОНИТОРИНГ ВА АРЗЁБИИ МУОМИЛОТ БО ПАРТОВҲО

Мониторинг ва арзёбӣ дар соҳаи муомилот бо партовҳо мақсаднок аст бо ҷалб намудани ҳамаи тарафҳои манфиатдор гузаронида шаванд.

Барои таъмини самаранокии ҳамоҳангсозии корҳо оид ба муомилот бо партовҳо, пешниҳод карда мешавад, ки Шӯрои байниидоравӣ таҳти раисии Муовини Сарвазирӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки соҳаи фаъолияти мазкурро назорат мекунад таъсис дода шаванд.

Шӯрои байниидоравӣ кори худро дар асоси низомномаи тасдиқшуда ба роҳ мебаронад. Ба ҳайати Шӯрои байниидоравӣ роҳбарони вазорату идораҳои дахлдор, ки ба масъалаҳои муомилот бо партовҳо масъуланд, инчунин намояндагони востҳои ахбори омма, сохторҳои тижоратӣ ва ташкилотҳои ҷамъиятӣ дохил мешаванд. Шӯрои байниидоравӣ дар ҷаласаҳои худ рафти татбиқи барномаҳо ва нақшаҳои амал, лоихаҳои маърузаҳои арзёбиро бар-

расӣ намуда, тавсияҳои худро ба Ҳукумат пешниҳод менамоянд.

Кумитаи ҲМЗ мақоми асосӣ мебошад, ки барои ҳамоҳангсозии фаъолияти байниидоравӣ оид ба ташкили мониторинг ва арзёбии рафти татбиқи ҳуҷҷатҳои стратегияи барномавӣ оид ба идоракунии партовҳо масъул аст.

Дар низомномаи мавҷудаи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ нишондиҳандаҳои мақсаднок ва индикаторҳо оид ба микдор ва сифати пайдошавии партовҳои истеҳсолӣ ва истеъмолӣ ва ҳаракати онҳо, инчунин таъсир ба муҳити зист ҳоло вуҷуд надоранд (таҳия нашудаанд).

Кумитаи ҲМЗ нишондиҳандаҳо ва индикаторҳои иҷроии чорабиниҳои дар барномаҳо пешбинигардидаҳо бо дарназардошти натиҷагирии онҳо таҳия менамояд. Дар раванди татбиқи чорабиниҳо хусусиятҳои сифатӣ ва микдории нишондиҳандаҳо ва индикаторҳо муайян гардида, бо Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷи-

кистон ва дигар вазорату идораҳои дахлдор мувофиқа карда мешавад.

Ҷамъовариҳои маълумот оид ба нишондиҳандаҳо ва индикаторҳо аз ҷониби Агенсии омили назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар ташкилотҳои оид ба мониторинг, тибқи қоидаҳои бо Кумитаи ҲМЗ ва мақомотҳои он дар маҳалҳо мувофиқашуда амалӣ карда мешавад.

Кумитаи ҲМЗ дар бораи рафти татбиқи чорабиниҳои маърузаҳои ҳарсолаи арзёбӣ тайёр намуда, ба Шӯрои байниидоравӣ, Хукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, вазорату идораҳои дахлдор тавсияҳо пешниҳод намуда, ҳисоботро дар сомонаи Кумитаи ҲМЗ ҷойгир менамояд.

Маърузаҳои арзёбӣ дар бораи чараён ва дурнамои татбиқи чорабиниҳои пешбинигардида, маълумот оид ба иҷрои онҳо, ки алоқаманди ба индикаторҳо: фишор/таъсиррасонӣ, ҳолат ва воқуниш асос ёфтааст, дар бар мегирад.

Барои ташкили раванди мониторинг ва арзёбии татбиқи чорабиниҳои пешбинигардида оид ба муомилот бо партовҳо зарур аст:

– мутобиқаткунонӣ ва рушд додани заминаи қонунгузорие, ки ҷамъовариҳои

идоракунии иттилоотро ба танзим мебарорад;

– ҷорӣ намудани омили миллӣ оид ба идоракунии партовҳо ва захираҳои такрористехсолшаванда;

– ташкил намудани низоми ягонаи ҷамъовариӣ, коркард, таҳлил ва пешниҳод намудани иттилоот оид ба нишондиҳандаҳо ва индикаторҳои мувофиқашуда дар соҳаи идоракунии партовҳо;

– дастгирӣ намудан ва рушд додани сохторҳои институтсионалӣ барои ҳамроҳангсозии фаъолият оид ба мониторинг ва иттилоот;

– таҳия намудани индикаторҳо барои ҷенкунии пешрафт дар самти расидан ба вазифаҳо;

– беҳтар намудани сифати иттилоот бо роҳи ҷорӣ намудани индикаторҳои рушди устувор ба низоми ҳисоботдиҳии омили;

– рушд додани технологияҳои муосири иттилоотӣ барои таъмини дастрасӣ ба иттилоот ва интишори он;

– беҳтар гардонидани ҳамроҳангсозии байниидоравӣ байни сохторҳои масъул, ташкилотҳо ва иштирокчиёне, ки ба амалӣ намудани мониторинг ва чорабиниҳои пешбинигардида ҷалб гардидаанд.

V. Самтҳои тавсияшавандаи афзалиятнок ва чораҳо оид ба такмилдиҳии механизмҳо дар соҳаи муомилот бо партовҳо

№	Самтҳои афзалиятноки фаъолият/ Чораҳо
<i>I. Такмилдиҳии сиёсати ҳуқуқии идоракунии партовҳо</i>	
1.1	Ворид намудани иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи партовҳои истеҳсолӣ ва истеъмоли» бо дарназардошти комбудиҳои нишон додашуда, ва таҷрибаи кишварҳои рушдкарда, инчунин принсипи «масъулияти истеҳсолкунанда барои коркарди партовҳо» ва «ифлоскунанда пардохт менамояд»
1.2	Таҳия намудани санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ оид ба танзим намудани муомилот бо партовҳои тиббӣ: маводҳои полимерӣ, қоғазпораҳо, зарфҳои шишагӣ ва шишапораҳо, сӯзишворию равангҳои молидани, автошинаҳо ва дигар партовҳо аз резина, партовҳои сохтмонӣ, партовҳои маводҳои электронӣ барқӣ ва ғайра
1.3	Ба тартиб даровардан ва мутобиқ намудани санадҳои амалкунандаи меъёрию ҳуқуқие, ки муомилот бо партовҳо ба танзим медароранд, бо талаботи қонунгузорию ҳифзи табиат бартараф намудани такроршавӣ ва муайян намудани хусусияти суроғавӣ ва мақсадноки онҳо
1.4	Омода намудани пешниҳодҳо оид ба ҳамгирии механизмҳои ҳуқуқӣ, институтсионалӣ ва иқтисодии танзим дар соҳаи муомилот бо партовҳо ба қонунгузорӣ, ҳуҷҷатҳои стратегия барномавии соҳавӣ
1.5	Таҳия намудани ҳуҷҷатҳои танзимкунандае, ки пайдарҳамии (дараҷаи) афзалиятҳоро дар соҳаи муомилот бо партовҳо, бо дарназардошти принципҳои идоракунии корпоративӣ муайян менамоянд
1.6	Таҳия намудани ҳуҷҷатҳои танзимкунанда оид ба ташкили назорати истеҳсолӣ, баҳисобгирӣ, қорӣ намудани мониторинги муомилоти партовҳо, қорӣ намудани технологияҳои инноватсионии сарфаи захираҳо, кампартов ва бепартов Қорӣ намудани шиносномаи партовҳои истеҳсолӣ
1.7	Омода намудани пешниҳодҳо оид ба такмилдиҳии ҳавасмандгардонии ҳуқуқӣ ва иқтисодие, ки масъалаҳои коҳиш додани ҳаҷми пайдошавӣ, безаргардонӣ, нигоҳдорӣ (гуронидан), истифодаи такрорӣ ва дигар намудҳои муомилот бо партовҳо ба танзим медароранд. Таҷдиди назар намудани пардохтҳо ва тарифҳо барои ҷойгиркунии партовҳо.
1.8	Таҳия ва тасдиқ намудани барномаҳои мақсадноки соҳавӣ ва маҳаллӣ дар соҳаи муомилот бо партовҳо, ки масъалаҳои ҷалби партовҳо ба гардиши хоҷагӣ ва рушди инфрасохтори дахлдорро дар ҷойҳои ҷамъоварӣ ва коркарди онҳо дар бар мегиранд
1.9	Таҳия намудани тавсияҳо ба мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва худидоракунии маҳал оид ба қабули барномаҳои ҳудудии тартиби ҷамъоварӣ, баровардан, коркард ва нобудсозии партовҳо
1.10	Таҳия намудани талабот оид ба масъалаҳои ҳуқуқии танзим ва назорати ҷамъоварӣ, ҷойгиркунии, безаргардонӣ ва коркарди партовҳои маишӣ дар деҳот, ҷамоатҳо, рафоқатҳои боғдорон ва дигар субектҳои хоҷагидор, ки дар тавозуни худ ҷойҳои қонунии нигоҳдории партовҳои маишӣ, воситаҳои техникӣ ва ҳайати кормандон оид ба ҷамъоварӣ ва ҳамлу накли партовҳо надоранд
1.11	Таҳия ва тасдиқ намудани нақшаҳои тозакунии санитарии ҳудудҳои маҳалҳои аҳолинишин (шаҳрҳо, ноҳияҳо, ҷамоатҳо)

1.12	Қоидаҳои барӯйхатгирии иншоотҳо оид ба ҷойгиркунии партовҳои истеҳсолӣ ва истеъмоли
1.13	Тартиби пешбурди кадастри давлатии партовҳо
1.14	Таҳия намудани тартиби пешбурди феҳристи давлатии иншооти ҷойгиркунии партовҳои истеҳсолӣ ва истеъмоли
1.15	Таҳия намудани тартиби чамъоварӣ, нигодории муваққатӣ, ҳамлу нақл, безаргардонӣ ва ҷойгиркунии партовҳои истеҳсолӣ ва истеъмоли, аз ҷумла партовҳои захрнок
1.16	Таҳия намудани меъёрҳо ва тартиби ба дараҷаҳои I ва V хатарнокӣ аз рӯи андозаи таъсири манфӣ ба муҳити зист ва саломатии инсон мансуб донистани онҳо
1.17	Таҳия намудани дастурҳои методӣ оид ба таҳия ва тасдиқи меъёрҳои пайдошавии партовҳои истеҳсолӣ ва истеъмоли, меъёрҳо барои ҷойгиркунии онҳо, мутобиқи нишондодҳои беҳтарини усулҳои техникии дастрас, тасдиқ намудани тартиби истифода ва таҷдиди назар намудани онҳо
1.18	Таҳия намудани механизмҳои мониторинги иҷроӣ ва истифодаи талаботи санадҳои қонунгузорию меъёрӣ дар соҳаи муомилот бо партовҳо
1.19	Таҳия намудани санади танзимкунанда оид ба такмилдиҳии низоми идоракунии партовҳо ва беҳтар намудани ҳамоҳангсозии идоравӣ бо иштироқи сохторҳои тичоратӣ ва ташкилотҳои ҷамъиятӣ
<i>II. Такмилдиҳии сиёсати институтсионалии идоракунии партовҳо</i>	
2.1	Таъсис додани Шӯрои ҳамоҳангсозии байниидоравӣ дар назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷиҳати татбиқи чораҳои амалишаванда оид ба идоракунии партовҳо
2.2	Таъсис додани мақоми махсусгардонидашуда оид ба танзими идоракунии партовҳо ва ҷорӣ намудани мониторинг оид ба татбиқи нақшаҳои амал ва барномаҳо, аз ҷумла оид ба истифода намудани захираҳои такрористеҳсолшаванда
2.3	Баланд бардоштани мақом ва самаранокии фаъолияти кумитаи ҳамоҳангсозии байниидоравӣ оид ба омори экологӣ
2.4	Тайёр намудани пешниҳодҳо оид ба таъсиси бахши омори муҳити зист, идоракунии партовҳо ва захираҳои такрор истеҳсолшаванда дар назди Агентии омор
2.5	Рушди таҷрибаи истифодабарии шарикии давлат бо бахши хусусӣ ҳангоми ҷалби сармоя ва татбиқи лоиҳаҳо дар соҳаи ташкил намудани корхонаҳои истихроҷ ва чамъоварии ҷудоғона, сохтмон ва истифодабарии иншоотҳо оид ба муомилот бо партовҳо
2.6	Тайёр намудани пешниҳодҳо оид ба механизмҳои ҳамоҳангсозӣ байни мақомоти ваколатдори давлатӣ, мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва худидоракунии маҳал, ки фаъолият оид ба масъалаҳои идоракунии партовҳо ва захираҳои такрористеҳсолшаванда ба салоҳияти онҳо дохил мешаванд
2.7	Тайёр намудани пешниҳодҳо дар бораи мувофиқи мақсад будани ба низом даровардани ваколатҳо байни мақомоти ваколатдори ҳокимияти давлатӣ ва субъектҳои он ва мақомоти худидоракунии маҳаллӣ дар масъалаҳои ба танзим даровардани муомилот бо партовҳо, аз ҷумла ба мақомоти худидоракунии маҳал супоридани вазифаҳо оид ба назорати чамъоварии беичозат, ҷойгиркунии партовҳо, ифлоскунии замин ва ғайра

2.8	Мувофиқгардонии вазифаҳои назорат ва санҷиши давлатӣ бо пурзӯр намудани фаъолияти вазифавии назорати давлатӣ ва ҷамъиятӣ аз болои муомилот бо партовҳо
2.9	Таҳия ва қонунан муқаррар намудани нақшаи ҳамкории мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатии ноҳияҳо, хоҷагии манзилию коммуналӣ ва ҷамоатҳо дар соҳаи муомилот бо партовҳо
2.10	Дар заминаи сохтори КВД «Хоҷагии манзилию коммуналӣ» мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва худидоракунии маҳаллӣ ташкил намудани нуқтаҳои қабули захираҳои моддии такрористехсолшаванда ва рушди инфра-сохторҳо оид ба коркард ва фурӯши онҳо
<i>III. Такмилдиҳии механизмҳои иқтисодӣ дар масъалаҳои идоракунии партовҳо</i>	
3.1	Такмилдиҳии банақшагирии бучетӣ, баланд бардоштани самаранокии хароҷоти бучетӣ дар баҳши идоракунии партовҳо дар соҳаҳои: хоҷагии манзилию коммуналӣ, соҳаи илмӣ-тадқиқотӣ, мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти худидоракунии маҳаллӣ
3.2	Дар маблағҳои махсуси ҳифзи табиат ва ғайра ба нақша гирифтани моддаҳои афзалиятнок оид ба рушди ҳавасмандгардонӣ ва мустаҳкам намудани заминаи моддию техникаӣ дар соҳаи муомилот бо партовҳо раवонагардида
3.3	Қабули қарорҳо оид ба моделҳои тафриқаноки сиёсати тарифӣ ба корхонаҳое, ки хизматрасониро дар соҳаи муомилот бо ПСМ пешниҳод менамоянд
3.4	Таҳия ва ҷорӣ намудани механизмҳои ҳавасмандгардонии иқтисодӣ, ки ҷиҳати коҳиш додани партовҳо дар манбаи пайдошавии онҳо мусоидат менамоянд
3.5	Фароҳам овардани шароит барои ташаккул ва рушд додани сармоягузории дохилӣ, ки барои ҳалли масъалаҳои такмилдиҳии усулҳои муомилот бо партовҳо равона шудааст
3.6	Таҷдиди назар намудани муносибатҳои методологӣ ва асосноккунии меъёрҳои пардохт барои ҷойгиркунии партовҳо дар муҳити зист ва дигар усулҳои ҳавасмандгардонии иқтисодӣ ҷиҳати пешгирӣ намудани ифлосшавии муҳити зист, коҳиш додани пайдошавӣ ва ҷалби онҳо ба гардиши хоҷагӣ, татбиқи принсипи «ифлоскунанда пардохт менамояд» ва «истифодабаранда пардохт менамояд»
3.7	Омода намудани пешниҳодҳо ҷиҳати ташкил намудани истехсолоти нав оид ба коркарди партовҳо ва рушди биржаи ашёи хоми такрористехсолшаванда барои ҳалли масъалаҳо дар соҳаи идоракунии партовҳо
3.8	Такмилдиҳии механизми иқтисодие, ки рушди минбаъдаи низоми ҷамъоварӣ ва коркарди партовҳоро тибқи номгуӣ намудҳои афзалиятноки мувофиқашудаи захираҳои такрористехсолшаванда ҳавасманд мегардонад
3.9	Ҷорӣ намудани технологияҳои ояндадор, намудҳои ғайримаъмули энергия, истифодабарии захираҳои такрористехсолшаванда ва коркарди партовҳо равона шудааст, инчунин амалӣ намудани дигар тадбирҳои самаранок оид ба ҳифзи муҳити зист ва сарфакунии захираҳо
<i>IV. Ҳавасмандгардонии фаъолияти корхонаҳо ва аҳоли оид ба пешгирӣ намудани ифлосшавии муҳити зист ва ҷалб намудани партовҳо дар истифодаи такрорӣ</i>	
4.1	Таҳия намудани барномаҳои соҳавии идоракунии партовҳо бо коҳиш додани пайдошавии минбаъдаи онҳо, ҷалб кардан ба гардиши хоҷагӣ, пурра аз байни бурдани ҷойҳои ғайриқонунии ҷойгиркунии партовҳо

4.2	Такмилдиҳии низоми масъулияти маъмурию ҳуқуқӣ барои вайронкунии қоидаҳои муомилот бо партовҳо
4.3	Ҳавасмандгардонӣ ва рушди соҳибкорӣ дар соҳаи муомилот бо партовҳо бо ҷалби доираи васеи аҳоли
4.4.	Васеъ намудани иқтисодии иштироқи мақомоти худидоракунии маҳал ва ҷамъатҳо дар идоракунии партовҳо, аз ҷумла дар деҳот
4.5	Гузaronидани тадқиқоти ҳарсолаи таркиби морфологии партовҳои саҳти маишӣ дар шаҳрҳо ва деҳот ва таҳияи пешниҳодҳо оид ба муомилоти минбаъдаи онҳо Таҷдиди назар намудани меъёрҳои ҷамъшавии партовҳои саҳти маишӣ вобаста ба истифода намудани дастовардҳои навини техника ва технология дар соҳаи истеҳсолот ва истифодабарии партовҳои такрористеҳсолшаванда
<i>V. Рушди низоми баҳисобгирии омории пайдошавии партовҳои истеҳсолӣ ва истеъмоли ва захираҳои такрористеҳсолшаванда ва мониторинги ҳаракати партовҳои истеҳсолӣ ва истеъмоли ва ҷойҳои гузaronидани онҳо</i>	
5.1	Ташкил намудани низоми ягонаи ҳисоботдиҳии омории давлатӣ ва соҳавӣ оид ба пайдошавӣ ва ҳаракати минбаъдаи партовҳои истеҳсолӣ ва маишӣ ва захираҳои такрористеҳсолшаванда
5.2	Таҳия ва рушди Кадастри давлатии партовҳо
5.3	Таҳия ва такмили Феҳристи давлатии иншоотҳои ҷойгиркунии партовҳо
5.4	Таҳия ва рушди рӯйхати давлатии захираҳои такрористеҳсолшаванда
5.5	Гузaronидани барӯйхатгирии пайдошавӣ, истифодабарӣ, безаргардонӣ ва ҷойгиркунии ҳамаи намудҳои партовҳои саноатӣ, аз ҷумла захрнок
5.6	Гузaronидани барӯйхатгирии ҷойҳои гӯронидани/нигоҳдории партовҳои истеҳсолӣ ва истеъмоли, инчунин партовгоҳҳои ғайриқонунӣ ва номуташаққил Таҳияи барномаҳои минтақавӣ ва маҳаллӣ ҷиҳати аз байн бурдани ҷойҳои ғайриқонунӣ ва номуташаққили ҷойгиркунии партовҳо
5.7	Таҳия намудани ҳуҷҷатҳои танзимкунанда оид ба интиҳоб намудани технологияҳо ва ҷойҳои/ иншоотҳои коркарди маҳсулот ва молҳо тибқи тартиби амалкунандаи аз муомилот гирифтани маҳсулоте, ки ба талаботи ҳуҷҷатҳои меъёрию техникаӣ ҷавобгӯ нест
5.8	Таъсис додани низоми иттилоотию таҳлилӣ, маҳзани маълумот оид ба хусусиятҳои микдорӣ ва сифатии партовҳо, технологияи коркарди онҳо, безаргардонӣ ва ғайра
5.9	Таъсис додани низоми мониторинги идоракунии партовҳо ва ҷойҳои нигоҳдории/гӯронидани партовҳои истеҳсолӣ ва истеъмоли аз ҷумла партовҳои захрнок
5.10	Муайян намудани нишондодҳои (индикаторҳои) асосӣ барои мониторинги идоракунии партовҳо
5.11	Таҳия намудани индикаторҳои мувофиқашуда барои ҷенкунии пешрафт дар роҳи иҷрои чорабиниҳои пешбинишуда оид ба идоракунии партовҳо

<p>VI. Такмилдиҳии низоми таҳсилот, омода намудани кадрҳо ва тарбияи аҳоли дар масъалаҳои идоракунии партовҳо ва истифодабарии захираҳои такрористехсолшаванда</p>	
6.1	Барои муассисаҳои таҳсилоти олии ва мактабҳои миёна таҳия намудани барномаҳои таълимии интерактивӣ оид ба масъалаҳои муомилот бо партовҳо, бо тавачҷӯх ба коҳиш додани истеъмор, сарфаи захираҳо, даст кашидан аз истифодаи бастаҳои зиёдатӣ, истифодаи такрорӣ ва коркарди партовҳо, чамбоварии ҷудогонаи партовҳои саҳти маишӣ ва коркарди захираҳои такрористехсолшаванда
6.2	Таъсис додани марказҳои таълимию методӣ оиди тайёр намудан ва бозомӯзии кадрҳо дар масъалаҳои низоми самараноки назорати давлатӣ ва идоракунии муомилот бо партовҳо
6.3	Фаъол намудани нақши воситаҳои ахбори омма ва ташкилотҳои ҷамъиятӣ дар баланд бардоштани шуури экологии аҳоли
6.4	Дар ҳама сатҳҳои маъмурӣ баргузор намудани маъракаҳои иттилоотӣ оид ба масъалаҳои чамбоварии ҷудогонаи партовҳои маишӣ, ташкил ва намоиш додани сабтҳои видео (видеороликҳо), дар кумитаҳои маҳаллӣ баргузор намудани озмунҳо. Аз иқтидор ва таҷрибаи гузаронидани маъракаҳои иттилоотии правайдерҳои алоқаи мобилӣ, FM радиоҳо, агентҳои рекламавӣ, ташкилотҳои ҷамъиятӣ истифода бурдан
6.5	Таҳия намудани барномаҳои иттилоотии таълимӣ дар радио ва телевизион, ки аҳолиро ҷиҳати истифодаи такрорӣ захираҳо, чамбоварии алоҳида ва коркарди партовҳо, пешгирӣ намудани ҷойгиркунии партовҳо дар ҷойҳои ғайриқонуний талқин менамояд
6.6	Баланд бардоштани сатҳи огоҳии аҳоли оид ба мушкилоти идоракунии партовҳо ва роҳҳои имконпазири ҳалли онҳо, бартарии чамбоварӣ ва коркарди ҷудогона тавассути ташкил намудани низоми паҳн кардани иттилоот, захираҳои миллии интернет ва баргузор намудани маъракаҳои иттилоотӣ
6.7	Баланд бардоштани сатҳи огоҳии рӯзноманигорон, коргардонҳо, кормандони радио, телевизион ва синамо, мутахассисони соҳаи телекоммуникатсия ва дигарон оид ба масъалаҳои муомилот бо партовҳо
6.8	Дар сатҳи хонаводаҳо тарғиб намудани барномаҳо оид ба коркарди партовҳои органикӣ – ташкили саросарии мағораҳои компост (поругардонӣ) ва анборҳои махсуси нигоҳдорӣ
6.9	Мушаххас намудани иштироки ҷомеа дар қабули қарорҳо оид ба муомилот бо партовҳо тавассути ҷалб намудани ташкилотҳои ғайриҳукуматӣ ба гурӯҳҳои корӣ, кумитаҳо ва шӯроҳо
6.10	Дастгирии ҷонибдорӣ аҳоли тавассути ҳавасмандии иқтисодии иштирок дар барномаҳо оид ба идоракунии партовҳо. Дастгирии иқтидори ташкилотҳои ғайриҳукуматӣ дар масъалаҳои идоракунии партовҳо тавассути дарсҳои омӯзишӣ (тренингҳо), семинарҳо, озмунҳои грантӣ
6.11	Баланд бардоштани сатҳи омодагӣ ва бозомӯзии кормандони масъули вазорату идораҳо, корхонаю ташкилотҳо, омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти олии дар соҳаи идоракунии партовҳо

6.12	Дар нақшаҳои таълимӣ муассисаҳои таҳсилоти олий ва мактабҳои миёна қорӣ намудани фанҳои дахлдор, мавзӯҳо оид ба идоракунии партовҳо ва сарфаи захираҳо, тақвияти корҳо оид ба тайёр намудани мутахассисон дар ин соҳа (омӯзгорон, аспирантон, доктронатон)
6.13	Қорӣ намудани низоми таҳсилоти касбии хизматчиёни давлатӣ оид ба идоракунии раванди рушди устувор ва идоракунии партовҳо
<i>VII. Рушди технологияҳои инноватсионӣ ва инфрасохторҳо дар қалб намудани партовҳо ба гардиши хоҷагӣ</i>	
7.1	Таъсис додани низоми ҷамъоварии ҷудоғонаи (захиракунии) намудҳои алоҳидаи захираҳои такрористеҳсолшаванда тавассути насб намудани зарфҳои (контейнерҳои) махсус ва баргузор намудани омӯзиш доир ба истифодаи он
7.2	Соҳтмони маҷмааҳо оид ба ташкил намудани ҷамъоварии ҷудоғонаи партовҳои саҳти маишӣ бо мақсади коркарди минбаъдаи онҳо
7.3	Таҳқиқи масъалаҳои қалб намудани партовҳо ба истеҳсолоти саноатӣ ва мувофиқи мақсад будани рушди инфрасохтор оид ба истифодаи онҳо, инчунин қорӣ намудани технологияҳои кампартов ва бепартов
7.4	Рушди бозори фурӯши маҳсулоти коркард ва ашёи хоми такрористеҳсолшаванда, таъсис додани марказҳои саноатӣ оид ба коркарди партовҳо
7.5	Рушди шабакаи нуқтаҳои ҷамъоварии (захиракунии) ашёи хоми такрористеҳсолшаванда
7.6	Ташкил намудани механизмҳои идоракунии босамари партовҳои электронӣ, инчунин рушди инфрасохтор оид ба ҷамъоварӣ ва коркарди онҳо
<i>VIII. Таҳия ва татбиқ намудани лоиҳаҳо ва барномаҳои сармоягузорӣ</i>	
8.1	Барномаи: «Шаҳри/ноҳияи бепартов»
8.2	Лоиҳаи: «Рушди соҳибқорӣ хурду миёна дар масъалаҳои ҷамъоварӣ ва коркарди партовҳо»
8.3	Лоиҳа: «Оид ба пешниҳод намудани фармоиши давлатӣ ба маҳсулоте, ки бо истифодабари аз партовҳо (ашёи хоми такрористеҳсолшаванда) ба даст меояд»
8.4	Лоиҳа: «Пешниҳоди ҳарсолаи грантҳо барои тадқиқоти масъалаҳо ва қорӣ намудани технологияҳо оид ба қалби партовҳо ба истеҳсолоти саноатӣ ва мувофиқи мақсад будани рушди инфрасохтор оид ба истифодабарии онҳо»
8.5	Лоиҳа: «Такмили ҳаракати «Экомактаб» дар Тоҷикистон бо қорӣ намудани барномаҳои таълимӣ оид ба истеъмоли устувори захираҳо, таҳия намудани стратегияи мактабӣ оид ба идоракунии партовҳо, ки ба он тамоми силсила, аз хариди молҳо барои мактаб то коркарди партовҳо дохил мешавад
8.6	Лоиҳаи: Ташкил намудани маводи видеоии иттилоотӣ: – «Дар бораи таъсири манфии партовҳо ба муҳити зист ва саломатии инсон»; – «Дар бораи имкониятҳо ва дурнамои қалби партовҳо ба гардиши хоҷагӣ дар ҳамаи зинаҳои иҷтимоии фаъолияти ҳаётии инсон»; – «сабтҳои видеоии (видеороликҳои) таълимӣ»

VI. Нишондиҳандаҳо ва индикаторҳои асосии мақсадноки тавсияшаванда дар соҳаи муомилот бо партовҳо

№ р/т	Номгӯи нишондиҳанда/индикатор мувофиқи самти афзалиятноки амалҳо	Воҳиди ченак
<i>I. Такмилдиҳии сиёсати ҳуқуқӣ дар идоракунии партовҳо</i>		
1.	Санадҳои нави меъёрии ҳуқуқии таҳияшуда оид ба идоракунии партовҳо	Шумораи санадҳои тасдиқгардида
2.	Тағйироти ба заминаи миллии меъёрию ҳуқуқӣ оид ба идоракунии партовҳо воридгардида	Шумораи санадҳои тасдиқгардида
3.	Ҳиссаи корхонаҳое, ки аз миқдори умумии корхонаҳо шиносномаи партовҳои истеҳсолиро доранд	сол/%
4.	Ҳиссаи барномаҳои соҳавӣ ва маҳаллии мақсадноки таҳияшуда дар соҳаи идоракунии партовҳо, аз ҷумла ҳамгирӣ ба барномаҳои рушди соҳаҳо ва минтақаҳо	сол/%
5.	Шумораи ҳуҷжатҳои меъёрии ҳуқуқии танзимкунанда оид ба муомилот бо партовҳои истеҳсоли ва истеъмоли	Шумораи санадҳои тасдиқгардида
<i>2. Такмилдиҳии сиёсати институтсионалӣ дар идоракунии партовҳо</i>		
6.	Шумораи мақомот (шӯроҳо, марказҳо ва ғайра) оид ба танзими масъалаҳои идоракунии партовҳо дар сатҳи милли, минтақавӣ ва маҳаллӣ	Шумораи санадҳои тасдиқгардида
7.	Ҳаҷми захираҳои молиявии дохилӣ ва беруна, ки барои рушди иқтисодии институтсионалӣ, таъсис додани инфрасохтор чихати пешниҳод намудани хизматрасонӣ ва татбиқи лоиҳаҳо дар соҳаи идоракунии партовҳо ҷалб ва татбиқ гардидаанд	Ҳаз. сомонӣ/дар як сол
8.	Ҳуҷжатҳои танзимкунанда оид ба муносибгардонии ҳамкориҳои мақомоти давлатӣ, мақомоти ҳокимияти маҳаллии ноҳияҳо, хоҷагии манзилию коммуналӣ ва ҷамоатҳо дар соҳаи муомилот бо партовҳо	Шумораи санадҳои тасдиқгардида
<i>III. Такмилдиҳии механизмҳои иқтисодӣ дар масъалаҳои идоракунии партовҳо</i>		
9.	Шумораи санадҳои меъёрӣ оид ба ҳавасмандгардонии корхонаҳо ва аҳоли оид ба пешгирӣ намудани ифлосшавии муҳити зист, коҳиш додани ҳаҷми пайдошавии партовҳо ва ҷалб намудани онҳо ба гардиши хоҷагӣ	Шумораи санадҳои тасдиқгардида
10.	Ҳаҷми сармоягузориҳои дохилӣ ва беруна, ки барои ҳалли масъалаҳои такмилдиҳии усулҳо дар муомилот бо партовҳо равона шудааст	Ҳаз. сомони/дар як сол
11.	Шумораи истеҳсолоти нав оид ба чамбоварии алоҳида ва коркарди партовҳо	Шумораи истеҳсолот, ҳаҷм ва намудҳои коркарди захираҳои моддии такрористеҳсолшаванда

<i>IV. Ҳавасмандгардонии фаъолияти корхонаҳо ва аҳолии оид ба пешгирӣ намудани ифлосшавии муҳити зист ва ҷалб намудани партовҳо чиҳати истифодаи такрорӣ</i>		
12.	Фоизи аҳолие, ки ба хизматрасонии танзимшаванда оид ба чамъоварӣ ва нобудсозии партовҳо ҷалб гардидаанд: шаҳр/деҳот	сол/%
13.	Фоизи аҳолие, ки дар чамъоварии ҷудоғонаи партовҳои саҳти маишӣ иштирок менамоянд (мутобиқи маълумоти тадқиқоти сотсиологӣ)	сол/%
14.	Миқдори пайдошавандаи партовҳои саҳти маишӣ	т/м ³
15.	Миқдори чамъшавии партовҳои саҳти маишӣ ба ҳар сари аҳолии	т/м ³ /нафар шумора
16.	Миқдори партовҳое, ки тариқи нигоҳдорӣ дар партовгоҳҳо/полигонҳо нобуд карда шудаанд	сол/%
17.	Ҳиссаи партовҳои саҳти маишӣ коркардшуда (истифодашуда) дар ҳаҷми умумии партовҳои саҳти маишӣ пайдошаванда	сол/%
18.	Ҳиссаи партовҳои саҳти маишӣ аз ҳаҷми умумии партовҳои саҳти маишӣ, ки тариқи чамъоварии ҷудоғона ва банавъ ҷудокунӣ мегузаранд	сол/%
19.	Ҳиссаи захираҳои моддии такрористеҳсолшаванда, ки аз ҳаҷми умумии партовҳои саҳти маишӣ ҳосил карда мешаванд	сол/%
20.	Ҳиссаи нуқтаҳои сайёр ва ғайрсайёри қабули захираҳои моддии такрористеҳсолшаванда, ки дар миқёси шаҳрҳо, ноҳияҳо ва ҷамоатҳо ба кор дароварда шудаанд	сол/%
21.	Ҳиссаи полигонҳои партовҳои саҳти маишӣ аз шумораи дар миқёси шаҳру ноҳияҳо ба ҳисоб гирифташуда, ки ба талаботи санитарии экологӣ ҷавобгӯ ҳастанд	сол/%
22.	Ба кор даровардани иқтидорҳо оид ба чамъоварии ҷудоғонаи партовҳои саҳти маишӣ ва коркарди захираҳои моддии такрористеҳсолшаванда	Ҳаҷм ва намудҳои коркарди захираҳои моддии такрористеҳсолшаванда
23.	Миқдори қитъаи заминҳое, ки ба талабот оид ба нобудсозии партовҳо ҷавобгӯ нестанд, дар миқёси шаҳрҳо, ноҳияҳо ва ҷамоатҳо баста шуда, мавриди барқарорсозӣ қарор дода шуданд	адад/га
24.	Ҳиссаи воҳидҳои маъмурӣ (шаҳрҳо, ноҳияҳо, ҷамоатҳо) аз миқдори умумӣ, ки дар ҳудудашон нақшаҳои тозагии санитарӣ таҳия карда шудаанд	сол/%
25.	Ҳисса/вазни қиёсии бучетҳои шаҳру ноҳияҳое, ки чиҳати такмилдиҳии низомии идоракунии партовҳо маблағҳоро пешбинӣ менамоянд	сол/%

<p><i>V. Рушди низоми баҳисобгирии омили пайдошавии партовҳои истеҳсолӣ ва истеъмолий ва захираҳои такрористеҳсолшаванда ва мониторинги ҳаракати партовҳои истеҳсолӣ ва истеъмолий ва ҷойҳои гузариши онҳо</i></p>		
26.	Мавҷудияти шакли тасдиқшудаи баҳисобгирии омили давлатӣ ва соҳавӣ ва ҳисобот оид ба пайдошавӣ ва ҳаракати минбаъдаи партовҳои истеҳсолӣ ва маишӣ ва захираҳои такрористеҳсолшаванда, аз ҷумла партовҳои захрнок	Адад/номгӯ ва мақоми (статуси) шакл
27.	Мавҷудияти маҳзани маълумот оид ба хусусиятҳои миқдорӣ ва сифати партовҳо, технологияи коркарди онҳо, безаргардонӣ ва ғайра	адад
28.	Мавҷудияти индикаторҳои тасдиқшудаи мониторинги идоракунии партовҳо	Шумора ва мақом (статус)
<p><i>VI. Такмилдиҳии низоми таҳсилот, омода намудани мутахассисон ва тарбия намудани аҳоли дар масъалаҳои идоракунии партовҳо ва истифодаи захираҳои такрористеҳсолшаванда</i></p>		
29.	Мавҷудияти барномаҳои интерактивӣ, усул ва ғайраҳо оид ба муомилот бо партовҳо, ки дар муассисаҳои таҳсилоти олий, муассисаҳои таҳсилоти умумӣ, муассисаҳои томактабӣ ва байни аҳоли истифода мегарданд	Шумораи ҳуҷҷатҳо
30.	Шумораи муассисаҳои таҳсилоти олий, муассисаҳои таҳсилоти умумӣ, муассисаҳои томактабие, ки дар раванди таълим барномаҳои интерактивӣ, усулҳо ва ғайраро доир ба муомилот бо партовҳо истифода менамоянд	Шумораи муассисаҳои таълимӣ
31.	Шумораи марказҳои таълимию методӣ ва дигар шаклҳои ташкилот оид ба омода намудан ва бозомӯзии мутахассисон дар масъалаҳои низоми самараноки муомилот бо партовҳо	Шумораи муассисаҳои таълимӣ
32.	Шумораи шахсоне, ки дар корхонаҳо, ташкилотҳо, муассисаҳои таҳсилоти олий ва умумӣ омодагиро дар соҳаи идоракунии партовҳо гузаштаанд	Нафар /сол
33.	Ҳиссаи хонандагон ва донишҷӯёне, ки дар соҳаи идоракунии партовҳо маълумот ва омодагии касбӣ гирифтаанд	сол/%
34.	Шумораи ташкилотҳои ғайриҳукуматие, ки ба идоракунии партовҳо ҷалб гардидаанд.	Шумораи ташкилотҳои ғайриҳукуматӣ
35.	Миқдор ва даврияти гузаронидани маъракаи иттилоотӣ, намоиш додани сабтҳои тарғиботӣ, наشرҳои чопӣ дар масъалаҳои муомилот бо партовҳо, аз ҷумла ҷамъовариҳои алоҳида ва истифодаи онҳо	Шумораи барномаҳо, наشرҳои ғайра

<i>VII. Рушди технологияҳои инноватсионӣ ва инфрасохтор дар ҷалб намудани партовҳо ба гардиши хоҷагӣ</i>		
36.	Шумораи нуқтаҳо оид ба ҷамъоварии ҷудоғона, қабул ва коркарди ашёи хоми такрористеҳсолшаванда дар миқёси шаҳрҳо, ноҳияҳо ва ҷамоатҳо	Шумораи нуқтаҳо
37.	Мавҷудияти технологияҳои «сабз», ки дар бахшҳои иқтисодиёт дар соҳаи истеҳсолот ва истеъмоли кампартов ва бепартов истифода мешаванд	% аз технологияҳои истифодашаванда
38.	Шумораи тадқиқотҳои мавзӯӣ оид ба масъалаҳои ҷалб намудани партовҳои истеҳсолӣ ва истеъмоли дар истеҳсолоти саноатӣ ва мувофиқи мақсад будани рушди инфрасохтор оид ба истифодаи онҳо	% аз шумораи умумии мавзӯҳои таҳқиқшуда
<i>VIII. Таҳия ва татбиқ намудани лоиҳаҳои сармоягузорӣ ва барномаҳо</i>		
39.	Шумораи лоиҳаҳо оид ба муомилот бо партовҳои истеҳсолӣ ва истеъмоли дар миқёси шаҳрҳо, ноҳияҳо ва ҷамоатҳо	% аз шумораи умумии лоиҳаҳои татбиқшаванда
40.	Шумораи лоиҳаҳо ва барномаҳо оид ба муомилот бо партовҳо дар соҳаи таълиму тарбия дар миқёси шаҳрҳо, ноҳияҳо ва ҷамоатҳо	% аз шумораи умумии лоиҳаҳои татбиқшаванда

**МУОМИЛОТ БО ПАРТОВҲО
ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН:
ҲОЛАТ, ПРОБЛЕМАҲО
ВА РОҲҲОИ ҲАЛЛИ ОНҲО**

Ҳамоҳангсози корҳо оид ба омода намудани рисола:
Бузруков Ҷ. Ҷ. – роҳбари Филиали тоҷикистони МИИ КБРУ ФБНА

Муҳарири масъул:
Ҷ. Бузруков

Тарҷума аз забони русӣ ба забони тоҷикӣ:
Нуров Ҳ. Р., Ваҳобов А. Ҳ.

Муҳарири матн бо забони тоҷикӣ:
Ваҳобов А. Ҳ.

Саҳифабандии компютерӣ ва тарҳ:
ҶДММ «Азия-Принт»

Душанбе, Ҷумҳурии Тоҷикистон
Нашриёти ҶДММ «Азия-Принт»
(С) с. 2017 Филиали тоҷикистони МИИ КБРУ ФБНА
Тел.: (+992) 37 2222413
Почтаи электронӣ: djalilbuzrukov@rambler.ru
Сомонаи интернетӣ: www.filial-nic-mkur.tj

**Таджикский филиал научно-информационного центра
Межгосударственной комиссии по устойчивому развитию
Международного Фонда спасения Арала**

**ОБРАЩЕНИЕ С ОТХОДАМИ
В РЕСПУБЛИКЕ ТАДЖИКИСТАН:
СОСТОЯНИЕ, ПРОБЛЕМЫ
И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ**

2017

ОБРАЩЕНИЕ С ОТХОДАМИ В РЕСПУБЛИКЕ ТАДЖИКИСТАН: СОСТОЯНИЕ, ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ

**Таджикский филиал научно-информационного центра
Межгосударственной комиссии по устойчивому развитию
Международного Фонда спасения Арала**

В предлагаемой брошюре затрагиваются вопросы обращения с отходами производства и потребления на законодательном и их решение на институциональном уровне.

В брошюре обращается внимание на необходимость совершенствования механизмов по комплексному управлению отходами производства и потребления, что позволит создать эффективную систему отношений с вовлечением в данный процесс деятельности частный сектор и общественные организации.

Особое место уделяется решению задач, связанных с созданием правовых, экономических и моральных стимулов для максимального сокращения объёмов образования отходов, использования их в качестве вторичных ресурсов и снижения негативного влияния на окружающую среду и здоровье населения.

Приведены примеры международного опыта в области обращения с отходами, что может служить ориентиром для дальнейшего совершенствования механизмов в обращении с отходами на городском и национальном уровне.

Важное место в брошюре отводится вопросам образования и воспитания населения. Эта задача решается посредством организации всеобщего непрерывного экологического воспитания и образования на всех уровнях государственной и общественной деятельности.

Брошюра рассчитана на специалистов в области охраны окружающей среды, государственных и местных органов исполнительной власти, министерств, ведомств и промышленных предприятий, а также всех, кто интересуется решением вопросов обращения с отходами.

Данная брошюра может быть воспроизведена полностью или частично, в любой форме для образовательных или каких-либо некоммерческих целей при условии получения разрешения со стороны владельца авторских прав и при указании источника использованной информации.

Брошюра издана при содействии Регионального бюро UNEP для Европы.

Список сокращений

АН РТ	Академия наук Республики Таджикистан
ВМР	Вторичные материальные ресурсы
ГУП «ЖКХ»	Государственное унитарное предприятие «Жилищно-коммунальное хозяйство»
ДС	Долгосрочный
ЕС	Европейский Союз
Комитет по ООС	Комитет по охране окружающей среды при Правительстве Республики Таджикистан
КС	Краткосрочный
МПДООС	Местный план действий охраны окружающей среды
НПО	Неправительственная организация
НСР	Национальная стратегия развития
НСУО	Национальная стратегия управления отходами
ООН	Организация Объединённых Наций
ООС	Охрана окружающей среды
ОУР	Образование для устойчивого развития
ПХД	Полихлордефенилы
РТ	Республика Таджикистан
СНГ	Содружество Независимых Государств
СОЗ	Стойкие органические соединения
СП	Совместное предприятие
СС	Среднесрочный
ТБО	Твёрдые бытовые отходы
ЭО	Экологическое образование
ЮНЕП	Программа Организации Объединённых Наций по Окружающей Среде

Содержание

Предисловие	44
I. Анализ текущей ситуации управления с отходами	45
1.1. Законодательная и нормативно-правовая база	45
1.2. Институциональная основа	47
1.3. Стратегии и программы, регулирующие вопросы обращения с отходами	49
1.4. Управление отходами в секторах экономики	51
1.4.1 Твёрдые бытовые отходы	52
1.4.2 Промышленные отходы	55
1.4.3 Отходы пестицидов	56
1.4.4 Медицинские отходы	56
1.5. Экономическое стимулирование и финансирование	57
1.6. Информация и мониторинг	58
1.7. Участие населения и НПО	59
1.8. Вопросы образования и воспитания	60
1.9. Международный опыт	62
II. Принципы и приоритеты обращения с отходами	63
III. Перспективы развития источников финансирования обращения с отходами	64
IV. Рекомендации по развитию мониторинга и оценки обращения с отходами	66
V. Рекомендуемые приоритетные направления и меры по совершенствованию механизмов в области обращения с отходами	67
VI. Рекомендуемые основные целевые показатели и индикаторы в области обращения с отходами	73

Предисловие

Предлагаемое издание «Обращение с отходами в Республике Таджикистан: состояние, проблемы и пути их решения» подготовлено в рамках подготовки проекта «Национальная стратегия управления отходами Республики Таджикистан на период 2017-2026 годы» с целью решения вопросов связанных с обращением отходов производства и потребления, определения приоритетных направлений деятельности по сокращению объёмов их образования, минимизации захоронения на полигоне твёрдых бытовых отходов (ТБО), предотвращения негативного воздействия на окружающую среду и здоровье населения, максимального вовлечения отходов в хозяйственный оборот.

При подготовке материала, использованы данные полученные от соответствующих министерств и ведомств в функции которых входят вопросы обращения с отходами, информация представленная НПО, а также данные опубликованные в стратегических и программных документах развития страны и отраслей секторов экономики.

В брошюре приведён анализ текущего состояния и проблем препятствующих эффективному управлению отходами производства и потребления.

В брошюре определены принципы и направления действий, которые могут реализовываться в нормативных правовых актах, актах органов государственного управления, программах, инвестиционных проектах на кратко-, средне- и долгосрочную перспективу, направленных на создание и обеспечение экологически безопасного и экономически эффективного обращения с отходами.

Материал приведённый в брошюре предусматривает согласованные и скоординированные действия уполномоченных государственных органов, министерств, ведомств, коммерческих структур и гражданского общества в вопросах обращения с отходами и интегрирования их в общие программы развития страны.

Внедрение мероприятий, предлагаемые в данной работе, будет способствовать дальнейшему улучшению экологической и эпидемиологической ситуации на территории страны.

Данная брошюра разработана Таджикским филиалом научно-информационного центра Межгосударственной комиссии по устойчивому развитию Центральной Азии при поддержке Регионального офиса ЮНЕП для Европы и Международного Центра Экологических технологий ЮНЕП.

Директор
Таджикского филиала
НИЦ МКУР ЦА
Бузруков Д.Д.

I. Анализ текущей ситуации управления отходами

1.1 Законодательная и нормативно-правовая база

Правовое регулирование обращения с отходами производства и потребления в целом в Республике Таджикистан находится на стадии формирования.

Базовым законом в области управления отходами является Закон Республики Таджикистан «Об отходах производства и потребления». Закон регулирует основные понятия и требования в процессе образования, сбора, хранения, использования, транспортировки, обезвреживания и захоронения отходов и призван содействовать предотвращению отрицательного воздействия отходов производства и потребления на окружающую среду и здоровье человека. Закон создаёт правовые основы государственного контроля и экономического стимулирования для вовлечения отходов в хозяйственный оборот и внедрения малоотходных технологий.

Положения об обращении с отходами определены также в ряде законодательных актах Республики Таджикистан: «Об охране окружающей среды», «Об обеспечении санитарно-эпидемиологической безопасности населения», «О недрах», «О лицензировании отдельных видов деятельности», «О местных органах государственной власти», «Об органах самоуправления посёлков и сёл», «О защите прав потребителей», «Об обеспечении экологической безопасности автомобильного транспорта», «О техническом нормировании», «О безопасности пищевых продуктов», Земельном кодексе, Водном кодексе, Лесном кодексе. Кодексе об административных правонарушениях, Уголовном кодексе и других законодательных актах.

Указанные законы определяют отношения, возникающие в процессе образования, сбора, хранения, использования, транспортировки, обезвреживания и захоронения отходов; устанавливают понятия нормативов образования отходов производства и потребления; полномочия государственного управления этой деятельностью, надзора и контроля; определяют требования и меры к защите земель и воды от загрязнения отходами. Законы направлены также на предотвращение

отрицательного воздействия отходов производства и потребления на окружающую среду и здоровье человека, вовлечения их в хозяйственно-производственный оборот в качестве дополнительного источника сырья.

Таджикистан присоединился и ратифицировал 11 международных конвенции. По трём из них: рамочной Конвенции ООН «Об изменении климата»; Орхусской Конвенции «О доступе к информации, участии общественности в процессе принятия решений и доступе к правосудию по вопросам, касающимся окружающей среды», и Протоколу «О регистрах выбросов и переноса загрязнителей»; Стокгольмской конвенции «О стойких органических загрязнителях» подготовлены планы действий по выполнению взятых обязательств. Вместе с тем, для их реализации необходимо ещё разработать ряд нормативных правовых актов, в том числе для обеспечения доступа населения к объективной информации по вопросам управления отходами. В мае 2016 года Республика Таджикистан ратифицировала Базельскую конвенцию «О контроле за трансграничной перевозкой опасных отходов и их удалением» (постановление Маҷлиси намояндагон Маҷлиси Оли Республики Таджикистан от 13 мая 2016 г., №437). Продолжается внутригосударственная процедура по ратификации Роттердамской конвенции «О процедуре предварительного обоснованного согласия в отношении отдельных опасных химических веществ и пестицидов в международной торговле».

Кроме вышеупомянутых законов правовое регулирование отходами осуществляется также нормативными правовыми актами, разработанными ещё 1980-1990 годы – в период централизованной системы управления и не претерпевшими принципиальных изменений.

В целях реализации Закона Республики Таджикистан «Об отходах производства и потребления» Правительством страны были приняты ряд подзаконных документов (правила, порядки и т.п.) по вопросам сбора, использования, обеззараживания, транспортировки, хранения и захоронения производственных и бытовых отходов,

выявления и учета бесхозных отходов, предоставления услуг по вывозу бытовых отходов, сбора отработанных ртутьсодержащих ламп, их хранения, транспортировки и утилизации.

Значительным шагом в регулировании отношений в сфере обращения с отходами стало принятие Закона Республики Таджикистан «Об отходах производства и потребления».

Однако и этот Закон не в полной мере обеспечивает регулирование обращения с отходами, так как он устанавливает общие требования и носит нормативный характер. В нём не предусмотрена обязательность ведения государственной статистического учёта и отчётности отходов производства и потребления, практически отсутствуют нормы процессуального характера. Вопросы экономического механизма обращения с отходами производства и потребления не нашли своего дальнейшего закрепления в Налоговом кодексе Республики Таджикистан с мерами стимулирования в виде налоговых, кредитных, ценовых льгот и т.д.

В действующем законодательстве нет также специальных требований, регулирующих управление медицинскими и электронными отходами, имеющих значительный уровень токсичности и доля которых быстро растёт в общем объёме отходов.

В Законе «Об отходах производства и потребления» предусмотрен государственный, производственный и общественный контроль в сфере обращения с отходами, но не определены полномочия местных органов самоуправления в этой области деятельности. Целесообразность возложения таких полномочий определяется в первую очередь тем, что многие экологические проблемы, связанные с обращением с отходами, носят локальный характер и затрагивают интересы органов местного самоуправления.

В целом нужно отметить, что большинство правовых актов декларативны, не обеспечены механизмами исполнения и финансирования. В связи с этим, одной из ключевых проблем остаётся низкий уровень исполнения.

Обобщая сказанное, можно сделать вывод, что принятые законы и нормативные акты в области управления отходами требуют дальнейшего совершенствования и разработки эффективных механизмов реализации.

К основным барьерам эффективного управления отходами можно отнести следующее:

- существующие законы и нормативы в области управления отходами не в полной мере учитывают современные рыночные экономические преобразования и не интегрированы в блок экономического законодательства, стратегий и программ;

- обязательства по международным конвенциям, стороной которых является Таджикистан, требуют своевременного включения в действующее национальное законодательство;

- ослабление государственного контроля в сфере управления отходами, в том числе вследствие частой реорганизации природоохранных органов и снижения их статуса;

- в законодательстве чётко не разграничены государственные и ведомственные функции, полномочия и ответственность за осуществление контроля и регулирование вопросов обращения с отходами производства и потребления;

- недостаточная ответственность хозяйственных органов в части производственного контроля, учёта, введения мониторинга за обращением отходов производства и потребления, внедрения инновационных ресурсосберегающих, мало- и безотходных технологий;

- законодательство и программы по обращению с отходами не в полной мере обеспечены финансовыми ресурсами;

- вопросы по сокращению отходов производства и потребления и вовлечению их во вторичную переработку не имеют приоритетного статуса в отраслевых стратегических и программных документах;

- низкий уровень квалификации кадров по вопросам управления отходами, в том числе в области госконтроля и надзора за их обращением;

- не отработаны механизмы мониторинга исполнения и применения требований законодательства и нормативных актов;

- в законодательстве не предусмотрены меры экономического стимулирования по обращению с отходами;

- не отработаны вопросы регулирования и контроля обращения с отходами в посёлках, садовых товариществах и других хозяйствующих субъектах, не имеющие санкционированных мест складирования ТБО.

1.2 Институциональная основа

В соответствии со статьёй 5 Закона Республики Таджикистан «Об отходах производства и потребления» (постановление Правительства Республики Таджикистан от 30 апреля 2012 года, № 205) определило уполномоченным государственным органом в области обращения с отходами Комитет по охране окружающей среде при Правительстве Республики Таджикистан.

На Комитет по ООС возложены функции разработки и принятия нормативных актов, регулирующих правоотношения в области обращения с отходами и контроль за их исполнением, определение общих принципов организации и проведения государственного надзора и контроля в области обращения с отходами, установление системы органов государственной исполнительной власти и их компетенции в области обращения с отходами, лицензирование деятельности в области обращения с опасными отходами, разработка, утверждение и введение государственных правил и норм, регламентирующих порядок экологически безопасного обращения с отходами и устанавливающих требования безопасности отходов для окружающей среды и здоровья человека, организация государственного учета и отчетности по обращению с отходами, обеспечение населения информацией в области обращения с отходами, организация ведения кадастра отходов и др.

В соответствии со статьёй 6 Конституционного закона Республики Таджикистан «Об отходах производства и потребления» и статьи 32 Закона Республики Таджикистан «О местных органах государственной власти» на местные исполнительные органы государственной власти возложены полномочия по реализации государственной политики в области обращения с отходами, создание экономических и социальных стимулов для организации использования и переработки бытовых отходов, а также обеспечение населения соответствующей информацией.

На местные органы самоуправления (джамоаты) статьёй 13 Закона Республики Таджикистан «Об органах самоуправления посёлков и сёл» возложены полномочия в принятии мер по обеспечению чистоты на подведомственных территориях от мусора и утверждению правил по их осуществлению.

Одним из основных уполномоченных органов в области санитарной очистки городов и районных центров Правительством Республики Таджикистан определён ГУП «Жилищно-коммунальное хозяйство» (далее – ГУП «ЖКХ»). Согласно Уставу на ГУП «ЖКХ» утверждённого от 31 июля 2001 года, № 357 возложены полномочия проведения единой политики по развитию инфраструктуры по вопросам санитарии в городах и районных центрах и создания условий для стабильной финансовой работы предприятий отрасли.

Закон Республики Таджикистан «Об обеспечении санитарно-эпидемиологической безопасности населения» возлагает на Министерство здравоохранения и социальной защиты населения Республики Таджикистан определение санитарных норм правил и ведение санитарно-эпидемиологического контроля в местах централизованного сбора, использования, обезвреживания, хранения и захоронения отходов производства и потребления.

На Агентство по статистике при Президенте Республики Таджикистан возложены функции организации статистического учёта и отчётности, в том числе об образовании и движении отходов производства и потребления, публикация статистических данных.

На Агентство, также возложены функции председательства в Национальной межведомственной координационной комиссии по экологической статистике (постановление Правительства Республики Таджикистан от 4 февраля 2002 г., № 41), в том числе в области управления отходами. Однако фактически, Комиссия не функционирует.

Вместе с тем целевое назначение указанной Комиссии актуально и требует придания ей более высокого правового статуса в системе принятия решений, а также необходимость её реформирования с привлечением в её состав широких слоёв гражданского общества и бизнес структур, что повысит эффективность её работы.

Закон Республики Таджикистан «Об отходах производства и потребления» обязывает все министерства и ведомства внедрять малоотходные технологии, проводить инвентаризацию образовавшихся отходов, представлять достоверную информацию и осуществлять производственный контроль в области обращения

с отходами, принимать другие меры по безопасному обращению с отходами и вторичному их применению.

Однако, ответственность в области обращения с отходами, в том числе защите здоровья населения от вредного влияния отходов, за её утилизацию и т.п. в соответствующих министерствах и ведомствах значительно занижена.

Неоднократная реорганизация Комитета по ООС негативно отразилась на развитии потенциала в обращении с отходами, как уполномоченного государственного органа в этой области деятельности.

В структуре Комитета по ООС отсутствует специализированный орган по вопросам обращения с отходами, а деятельность же существующих подразделений Комитета по ООС в основном ориентирована на осуществление текущего контроля за исполнением природоохранного законодательства предприятиями и, в меньшей мере на системную работу по управлению и межведомственной координации вопросов управления отходами, совершенствованию и гармонизации законодательства, мониторингу образования и обращения с отходами, подготовку кадров на всех уровнях государственной власти, производственной и общественной деятельности.

В положениях, например, Министерства здравоохранения и социальной защиты населения Республики Таджикистан не определены полномочия и функции за обращением опасных и медицинских отходов, а также вопросы, связанные с воздействием отходов на здоровье человека.

ГУП «ЖКХ» является одним из центральных органов в сфере обеспечения санитарной очистки городов и районов. Всего уставных документах не определено понятие «отходы», как объект деятельности. Вместе с тем, в понятие «санитарная очистка» включены также и процессы сбора, транспортировки, размещения, обезвреживания и утилизации ТБО.

Деятельность ГУП «ЖКХ» не распространяется на такие крупные города как Душанбе, Худжанд, Нурек, Бустон, Вахдат, Турсунзаде и Рогун, Шахринавский, Варзобский и Файзабадский районы, а также в сельской местности.

В настоящее время в системе ГУП «ЖКХ» проходит реформирование коммунального сектора. Концепцией реформы

предусматривается постепенный переход от бюджетного субсидирования сектора жилищно-коммунального хозяйства к оплате потребителями коммунальных услуг в полном объеме и финансовая деятельность ориентирована на усиление принципов самофинансирования.

В последние годы на территориях некоторых джамоатов (Джаббор Расуловский район, дехот Гуликандоз) на основании договоров с органами ЖКХ района, ведётся предпринимательская деятельность по сбору и дальнейшему размещению ТБО на централизованных свалках. Эти единичные примеры предпринимательской деятельности позволяют говорить о возможной передаче некоторых функций и полномочий от жилищно-коммунальных служб местных органов исполнительной власти в джамоаты с организацией хозрасчётных подразделений для предоставления платных услуг населению.

Государственный надзор за соблюдением требований стандартов, регламентов и нормативно-технических документов при производстве продукции, а также регулирование отношений, возникающих при утилизации пришедшей в негодность продукции на основе заключения комиссии, возложены на Агентство стандартизации, метрологии, сертификации и торговой инспекции при Правительстве Республики Таджикистан

Агентством в соответствии с требованиями Закона Республики Таджикистан «О безопасности пищевых продуктов» разработан порядок изъятия из оборота, анализа, заключения о направлении продукции, несоответствующей требованиям нормативно-технических документов, на утилизацию. Положения настоящего Закона также распространяются на материалы, изделия, упаковочные и вспомогательные материалы, связанные с пищевыми продуктами.

Уполномоченным ведомствам необходимо разработать регламентирующие документы по технологиям утилизации тех или иных продуктов и товаров и выбору мест их захоронения по согласованию с уполномоченными органами.

С возложением на Комитет по ООС государственных полномочий в области обращения с отходами, необходимо пересмотреть всю систему управления, полномочий и разграничения функций по

вопросам управления отходами, а также вопросы координации и взаимодействия с соответствующими министерствами и ведомствами, местными исполнительными органами государственной власти и органами самоуправления.

К основным проблемам институционального развития, в том числе в вопросах координации и межведомственного взаимодействия по управлению отходами можно отнести следующее:

- не достаточно организованной системы мониторинга и низкий уровень выполнения принимаемых решений;

- в регламентирующих актах чётко не определены и не разграничены полномочия и меры ответственности государственных органов за формирование и реализацию политики в области управления отходами;

- не используется потенциал Национальной межведомственной координационной комиссии по экологической статистике в части упорядочения сбора данных и оценки ситуации, в том числе в области обращения с отходами производства и потребления;

- не отработаны механизмы координации деятельности между специально уполномоченными государственными органами, местными исполнительными органами государственной власти и органами местного самоуправления, в компетенцию которых входит деятельность по управлению отходами;

- не используется потенциал государственно-частного партнерства по развитию проектов в сфере создания перерабатывающих предприятий с механизмами льготного финансирования;

- не используется существующий потенциал (методологический, материальный, технический, кадровый) государственных органов для подготовки кадров и образования по вопросам обращения с отходами;

- не создана система государственной и ведомственной статистической отчётности об образовании и база данных и дальнейшем движении отходов производства и потребления.

1.3 Стратегии и программы, регулирующие вопросы обращения с отходами

Основным стратегическим документом развития страны являлась «Национальная стратегия развития Республики Таджикистан на период до 2015 года» принятая в

2007 году (НСР) (постановление Маджлиси намоёндагои Маджлиси Оли Республики Таджикистан от 28 июня 2007 г., № 704). В её основу были положены достижение задач Целей Развития Тысячелетия принятых в Декларации тысячелетия ООН в 2000 году. В развитие направлений, определённых в НСР на период до 2015 года, принята Национальная стратегия развития Республики Таджикистан на период до 2030 года (постановление Правительства Республики Таджикистан от 1 октября 2016 г., № 392 и Среднесрочная программа развития Республики Таджикистан на 2016-2020 годы (постановление Маджлиси намоёндагои Маджлиси Оли Республики Таджикистан от 28 декабря 2016 г., № 678). В этих документах отражены в том числе и вопросы управления отходами, в частности предусматриваются меры по глубокой переработке местного сырья и отходов, совершенствование механизмов управления отходами и ряд других мер.

Правительством Республики Таджикистан приняты стратегии и программы, в том числе отраслевого статуса, в которых предусматриваются отдельные меры, в решении задач в области управления отходами.

В 2008 году была принята «Концепция охраны окружающей среды в Республике Таджикистан» (постановление Правительства Республики Таджикистан от 31 декабря 2008 г., № 645), которая также ставила задачи по снижению образования, утилизации и безопасному хранению отходов. В целях реализации, этой Концепции Правительством страны в 2010 г. был принят «Среднесрочный план реализации Концепции охраны окружающей среды в Республике Таджикистан на 2010-2012 годы» (постановление Правительства Республики Таджикистан от 27 февраля 2010 г., № 94). План предусматривал создание каталога отходов и статистической отчётности, разработку и принятие экономических (налоговых, кредитных и прочих) льгот по внедрению мало – и безотходных технологий, проведение инвентаризации отходов, реконструкцию полигонов ядохимикатов в Вахшском районе и городе Канибадам и захоронение устаревших токсичных химикатов, использование которых запрещено и ряд других мероприятий.

Принятая в 2009 году «Государственная экологическая программа Республики

Таджикистан на 2009-2019 годы» (постановление Правительства Республики Таджикистан от 27 февраля 2009 г., № 123) предусматривает разработку учебных материалов в т. ч. по обращению с отходами.

В 2010 году была принята «Концепция реформы жилищно-коммунального хозяйства в Республике Таджикистан на период 2010-2025 годов» (постановление Правительства Республики Таджикистан от 1 июля 2010 г., № 321), предусматривающая поэтапное строительство полигонов и мест сбора коммунальных отходов, переход на самофинансирование на основе тарифов, покрывающих стоимость услуг.

В развитие этой Концепции, в 2014 году была принята «Программа развития жилищно-коммунального хозяйства Республики Таджикистан на период 2014-2018 годов» (постановление Правительства Республики Таджикистан от 1 августа 2014 г., № 506), предусматривающая расширение доступа населения к услугам централизованного сбора и вывоза ТБО, демонополизацию и развитие конкуренции системы ЖКХ с передачей некоторых функций и полномочий местным органам государственной власти и самоуправления, а также привлечение частного сектора, разработку и утверждение стандартов, норм, правил и других актов регулирования.

В 2011 году была принята «Стратегия Республики Таджикистан в области науки и технологий на 2011-2015 годы» (постановление Правительства Республики Таджикистан от 3 марта 2011 г., № 114). В плане действий по её реализации, были определены приоритетные направления научных исследований по комплексной переработке сырьевых ресурсов и промышленных отходов, разработке и освоению технологий переработки вторичных ресурсов.

В «Государственной целевой программе развития транспортного комплекса Республики Таджикистан до 2025 года» (постановление Правительства Республики Таджикистан от 1 апреля 2011 г., №165), предусмотрены меры по созданию производств по утилизации автотранспортных средств и отходов от их эксплуатации, создание производства по переработке и вторичному использованию отработанных моторных масел и смазочных материалов, внедрение комплексной технологии для термического обезвреживания и утили-

зации производственных, бытовых и нефтесодержащих отходов и ряд других мероприятий.

Вместе с тем, отсутствие комплексной национальной стратегии и программы по управлению отходами затрудняет выработать соответствующие действия в достижении системного управления отходами.

Предлагаемые направления действий и реализация мер учитывают решение вопросов, связанных с управлением отходами, обозначенных в качестве одних из приоритетных задач в Национальной стратегии развития до 2030 года, Среднесрочной программе развития Республики Таджикистан на 2016 -2020 годы, а также меры, предусмотренные, но не реализованные в силу ряда причин в других стратегических и программных документах.

Предлагаемые меры, также связаны с выполнением международных обязательств страны по Рамочной конвенции ООН «Об изменении климата» в части вопросов реабилитации полигонов ТБО; Орхусской конвенции «О доступе к информации, участии общественности в процессе принятия решений и доступе к правосудию по вопросам, касающимся окружающей среды» в части Протокола о регистрах выбросов и переноса загрязнителей. Был также подготовлен Национальный профиль для оценки потребностей Республики Таджикистан по осуществлению Орхусской конвенции. Национальным планом по выполнению Стокгольмской конвенции «О стойких органических загрязнителях», проведены инвентаризация мест размещения СОЗ, выработаны рекомендации по их сбору, удалению и утилизации. Проведены работы по реабилитации Вахшского (Хатлонская область) и Канибадамского (Согдийская область) полигонов захоронения запрещённых и пришедших в негодность пестицидов и тар из-под их. На Вахшский полигон в специально построенные объекты временно размещены пришедшие в негодность ядохимикаты, собранные с заброшенных складов хранения.

Вместе с тем, анализ выполнения государственных, в том числе отраслевых концепций, стратегий и программ показал низкий уровень выполнения предусмотренных мер, а также недостаточно отлаженную систему мониторинга их выполнения.

В целом это связано со следующими причинами:

- слабыми институциональными, финансовыми и кадровыми возможностями для выполнения запланированных мероприятий;
- неэффективными механизмами координации и сотрудничества, в том числе интеграции вопросов управления отходами в отраслевые стратегические и программные документы;
- нечётко определёнными функциональными полномочиями и ответственностью министерств и ведомств по вопросам обращения с отходами;
- отсутствием эффективных нормативно-правовых и экономических стимулов для вовлечения отходов в хозяйственный оборот;
- несогласованностью отраслевого законодательства с природоохранным и отсутствием эффективных систем производственного контроля за обращением с отходами производства и потребления.

1.4 Управления отходами в секторах экономики

Производственные и бытовые отходы в основном не находят своего вторичного применения и размещаются на свалках твёрдых бытовых отходов, хвостохранилищах, шламонакопителях, отвалах и нередко в местах неорганизованного складирования.

Наблюдается тенденция роста объёмов бытовых отходов при минимальном вовлечении их в повторное использование.

Рост объёмов отходов, связан с такими факторами как:

- рост численности населения страны;
- повышение уровня жизни и увеличение объёмов потребления продуктов и предметов;
- рост товаров одноразового использования;
- увеличение количества и разнообразие упаковок;
- увеличение строительных отходов;
- рост потребления электронной и бытовой техники;
- увеличение потребления угля и образовании золы и золошлаковых отходов;
- другие факторы.

Увеличение количества отходов на душу населения также обусловлено неэффективным использованием сырьевых материалов и конечных продуктов. Увеличение и накопление отходов каждый год приводит

к отчуждению дополнительных земельных площадей и росту негативного влияния отходов на состояние окружающей среды и здоровье людей.

В Таджикистане не создана система организованного селективного сбора ТБО, нет мусороперерабатывающих и мусоросжигающих заводов. Утилизация, повторное использование и рециркуляция отходов также не производятся. Захоронение ТБО элементарным размещением «навалом», представляет собой сегодня основной способ обращения с ТБО.

До 1990 года отдельный сбор отходов имел приоритетный характер. Заготовительными предприятиями Государственного комитета по материально-техническому снабжению и Таджикпотребсоюза из 22 видов перерабатываемых отходов производились товары народного потребления. После 1992 года такая заготовительная практика прекратила существование, и вся система постепенно пришла в упадок.

На сегодня инфраструктура по сбору и переработке вторичных ресурсов развита слабо. Статистики по учёту объёмов и видов вторичного сырья и дальнейшего его движения не ведётся.

В настоящее время отдельный сбор отдельных видов отходов (металлолом, пластик, макулатура, стекло бой, стеклотара и др.) производится не организованно и непосредственно на площадках сбора и свалках ТБО, торговых точках и т. п. В последующем эти отходы передаются на переработку небольшим и плохо оснащённым «кустарным» предприятиям с последующей реализацией ими вторичного сырья как внутри страны, так и за её пределы.

Как исключение, можно отметить созданное в 2012 году в

г. Худжанд Акционерное предприятие «Коғази Точик», производящий картонную бумагу и различные виды упаковочной продукции. Согласно представленной информации предприятием, была создана собственная сеть по сбору отходов картонной упаковки. Ежемесячное использование отходов, как добавки к основному сырью составляет порядка 50 тонн.

По такой же схеме работают небольшое количество малых предприятия по производству туалетной бумаги и пластмассовых изделий.

Ограниченность земельных площадей под расширение и организацию свалок

ТБО, отсутствие эффективной политики по развитию инфраструктуры по переработке отходов усугубляет экологическую и эпидемиологическую ситуацию, негативно влияет на экономику и создание рабочих мест.

Во всех приведённых случаях вторичные ресурсы перерабатываются по инициативе и за счёт средств частного предпринимательства. При этом отсутствует правовая основа для создания сети приёмных пунктов, учёта и отчётности сбора и переработки вторичного сырья, сертификации выпускаемой продукции и новых рабочих мест, а также объективной оценки стоимости вторичного сырья.

Вместе с тем, кредиты и гранты международных организаций положили в ряде городов и районов страны начало в деятельности по реабилитации существующих свалок ТБО и строительству новых полигонов.

Так, например, в г. Душанбе завершена работа по проекту «Управления твёрдыми бытовыми отходами города Душанбе». В результате были улучшены система управления твёрдыми бытовыми отходами города, техническое состояние специализированных предприятия, обустроены площадки сбора и шахт, а также условия приёма и утилизации отходов на полигоне города. Создано хозрасчётное ГУП «Полигон твёрдо-бытовых отходов г. Душанбе» которое осуществляет производственную деятельность на основе договоров со специализированными районными организациями города и предоставляет услуги по утилизации на городском полигоне ТБО, медицинских отходов и пришедших в негодность люминесцентных ламп. В городах Худжанд, Турсунзаде, Курган-тюбе, Нурек также начаты работы по реабилитации свалок ТБО. В г. Худжанд законсервирована старая свалка ТБО и начато строительство нового санитарного полигона с созданием системы раздельного сбора вторичного сырья и инфраструктуры по их переработке.

1.4.1 Твёрдые бытовые отходы

По данным ГУП «ЖКХ» ежегодно в Таджикистане образуется более 2 млн. тонн ТБО, без учёта отходов, образующихся в сельской местности. Данные ГУП «ЖКХ» и Агентства по статистике при Президенте Республики Таджикистан по

объёмам образования ТБО имеют различные значения и противоречивы. Вместе с тем они показывают, что общее объёмы ТБО и строительных отходов с каждым годом растёт.

Согласно данным Комитета по ООС в республике насчитывается около 70 мусорных свалок (полигонов) ТБО, из которых 5 являются управляемыми, остальные 65 являются стихийными. Решения местных исполнительных государственных органов власти на отведение земельных участков под полигоны ТБО имеются лишь для 38 свалок (полигонов). Для 32 свалок выделены участки, но до сих пор сертификаты на право пользования земель не оформлены. Общая территория земель под свалки составляет около 300 га. Более половины свалок для размещения ТБО имеют ограниченные сроки эксплуатации и не соответствуют санитарным и природоохранным требованиям. Оснащённость организаций ЖКХ спецтехникой крайне слабая, более 60% которой требует обновления. Процессы сбора, вывоза, переработки и утилизации отходов, так-же не соответствуют современным требованиям. Недостаток имеется также в обеспечении населенных пунктов местами временного сбора ТБО и межтерриториальными полигонами.

По представленной информации ГУП «ЖКХ» доступ к услугам централизованного сбора и вывоза ТБО имеют 85,6% населения городов, 67,3% поселков и 3,6% сельской местности.

Острой проблемой для сельских и, в особенности горных территориях страны является отсутствие служб по сбору и удалению отходов. Количество населения, привлеченного к этим услугам, также низкое в связи с отсутствием финансирования. Лишь малая часть сельских населенных пунктов, находящихся в непосредственной близости к районным центрам, обслуживаются организованными службами по управлению отходами.

Нормы накопления ТБО на одного человека в год по данным ГУП «ЖКХ», в различных регионах страны имеет широкий диапазон от 0,9 м³ до 2,0 м³. Такое различие связано в первую очередь с не систематическими исследованиями в области нормирования, и не совершенной системой учёта и отчётности объёмов образования ТБО в регионах страны. Следует отметить,

что практически на всех полигонах ТБО (исключение составляет г. Душанбе) отсутствуют весы в зоне приема отходов, т.е. вес устанавливается расчётным методом, при этом применяется удельный показатель 250 до 300 кг/м³, в то время как в странах ЕС он составляет 100-150 кг/м³.

Учет фактических объемов накоплений ТБО в городах и райцентрах осуществляется предприятиями ГУП «ЖКХ» и

местными исполнительными органами государственной власти на основании путевых листов спецтранспорта, где имеются реквизиты и данные объемов сбора и вывоза ТБО. Сбор ТБО производится от трех основных источников: населения; предприятий и учреждений; от благоустроительных работ и санитарной очистки территорий городов и райцентров (см. табл. 1).

Таблица 1: Соотношение накопления ТБО по источникам их образования

Накопление по категориям (в %)	2013	2014	2015	В среднем за год
– от населения	31,0	31,1	30,4	32,1
– от предприятий и учреждений	23,0	22,8	19,4	21,3
– от благоустройства и санитарной очистки территорий городов и райцентров	46,0	46,1	50,2	46,6
Всего:	100	100	100	100

Источник информации: ГУП «ЖКХ», 2015 г.

Агентством по статистике при Президенте Республики Таджикистан проводится учёт коммунальных отходов по данным ГУП «ЖКХ» и местных исполнительных органов государственной власти. Образование коммунальных отходов имеют различные источники: смешанные городские отходы, отходы рынков, уличный смёт, городские отходы без уточнений источников образования.

Такое разделение по источникам образования отходов в целом не даёт объективной информации обо всех фактически

имеющихся источниках, объёмах и видов образования отходов. Данная информация не имеет своего потребителя.

Например, значительные объёмы отходов размещаются в местах не организованного складирования и в целом не подлежат учёту. Вместе с тем, согласно требованиям «Порядка выявления и учёта бесхозных отходов» такие места размещения бесхозных отходов подлежат учёту и ликвидации при координации местных исполнительных органов государственной власти и органов самоуправления посёлков и сёл.

Таблица 2: Территориальное образование коммунальных отходов

Образование в разрезе регионов (тыс.м ³)	2013	2014	2015	2015 год в % к 2014 году
Всего образовалось коммунальных отходов	1758,0	1912,4	2030,5	106,2
ГБАО	44,4	33,0	34,1	103,3
Согдийская область	397,1	399,8	469,2	117,4
Хатлонская область	231,5	251,8	285,8	113,5
г. Душанбе*	857,4	1003,0	1034,4	103,1
РРП	227,6	224,8	207,0	92,0

Источник информации: ГУП «ЖКХ», 2016 г.

**Источник информации: Главное управление Агентства по статистике при Президенте РТ в г. Душанбе, 2016 г.*

Увеличение объемов образования коммунальных отходов в 2015 году по сравнению с 2013 годом по республике составляет 6,2%, и тенденция роста объема образования отходов сохраняется (см. табл. 2).

Такие показатели отражают зависимость повышения покупательской способности населения и развития производственной сферы. Вместе с тем, приведённые данные не отражают реального положения дел, т.к. во всех регионах страны практически отсутствует объективная система учёта данных об объёмах образования и размещения ТБО, в том числе на не санкционированных свалках, особенно в сельской местности.

Увеличение численности населения страны и нерегулируемое использование земельных территорий вблизи свалок ТБО, постепенно приводит к расширению границ городов и райцентров, что в свою очередь приводит к освоению санитарно-защитных зон свалок под сельскохозяйственные угодья, разработку общераспространённых полезных ископаемых и населенные пункты. В ряде регионов республики в связи с приближением населенных пунктов к границам мусорных свалок выделяются земли для организации новых мусорных свалок.

Особо остро вопросы сбора, размещения и утилизации отходов обостряются в сельской местности, где практически отсутствуют организованные места складирования ТБО. Отходы размещаются на несанкционированных местах расположенных вдоль берегов рек, террас, склонов, отработанных карьеров и т.п.

Морфологический анализ ТБО важен для планирования действий по переработке и удалению отходов. Однако, такого анализа национальной статистикой не ведётся. В связи с этим, сложно определить морфологический состав и объёмы вторичных ресурсов, например, таких как бумага, картон, стекло, пластмасса, металлы, электронные, промышленные, бытовые отходы и т.п.

По опросным анкетным данным на подведомственных организациях ГУП «ЖКХ» морфологический состав ТБО за последние 15-20 лет претерпел значительные изменения. В нём доминируют отходы полимерных материалов, лёгкой и пищевой промышленности, с длительным периодом разложения в природной

среде. Образующиеся ТБО без разделения на фракции собираются в специально отведённых мусоросборных площадках и далее вывозятся на городские и районные мусорные свалки.

Крайне низкий уровень утилизации ТБО связан с отсутствием правовых и экономических стимулов и развитой инфраструктуры по их сбору у источника образования отходов и методов их утилизации. При этом система сбора и анализа статистической информации о ТБО охватывает не все источники. В специализированных службах, отсутствуют средства для объективного учёта образующихся ТБО. Всё это усложняет комплексную экономическую оценку и анализ для вовлечения отходов в хозяйственный оборот.

Поскольку действующая статистика не отражает морфологии ТБО и методы управления ими, то отсутствует информация об специфических отходах таких, как отработанные горюче-смазочные материалы, отслужившие свой срок автомобили, изношенные шины, отработанные аккумуляторы и батареи, отходы электрического и электронного оборудования, макулатура, полимерные материалы, стекло бой, отработанные ртутьсодержащие лампы и термометры, а их утилизация на системном уровне не организована.

Отдельные виды отходов, такие как пластиковая тара из-под напитков, цветной и чёрный металлолом, отдельные виды стеклотары, собираются населением в мусоросборниках и полигонах/свалках ТБО и сдаются в пункты приёма. Такие специализированные пункты созданы частными и небольшими частными предприятиями. Переработка отходов в них, производится как правило кустарными методами, без соблюдения как экологических, так и санитарных норм. Государственного регулирования в этой области на должном уровне также практически не ведётся.

Согласно Указа Президента Республики Таджикистан от 24 апреля 2009 года №653 в целях широкого применения энергосберегающего оборудования и устройств в республике с 1 мая 2009 года на всей территории страны перейти на использование энергосберегающих ламп, взамен ламп накаливания. Согласно данным Комитета по ООС и ГУП «ЖКХ» во всех городах, районах и джамоатах страны создано 1757 пунктов приема ртутьсодержащих ламп.

За период 2011-2016 годы было собрано у населения и организаций и складировано в этих пунктах 3074238 ед. пришедших в негодность таких ламп. Вместе с тем, на уровне регионов страны не решён вопрос об их демеркулизации.

Также, из-за отсутствия специально оборудованных мест по демеркулизации ламп, местными органами власти определены места временного их хранения, что приводит к образованию новых участков загрязнения с повышенным риском воздействия паров ртути на окружающую среду и здоровье человека.

1.4.2 Промышленные отходы

На территории республики функционирует более 1500 промышленных предприятий, в том числе: 34 предприятий горнорудной промышленности, 311 машиностроения, металлообработки и химической промышленности, 433 легкой промышленности, 503 промышленности строительных материалов и 18 предприятий угольной отрасли, издательской и полиграфической деятельности – 162 и др.

Производственные отходы образуются практически во всех секторах добывающей и перерабатывающей промышленности. Из добываемого в республике рудного минерального сырья используется лишь 5-10%. Остальное представляет собой вскрышные породы, бедные руды и технологические отходы. В общем объеме отходов, образующихся на предприятиях республики, основная доля приходится на горнодобывающие и горноперерабатывающие производства – до 70%, цветной и химической промышленности – 15%, пищевой и легкой промышленности, машиностроения – 10%, другие – 5%.

По данным Комитета по ООС различных видов отходов (за исключением радиоактивных) горнорудными предприятиями накоплено в хвостохранилищах, шламо-накопителях, отвалах и т.п. более 150 млн. тонн.

При этом статистического учёта данных о количестве, видах и класса токсичности образуемых в производственном секторе отходов и вторичных ресурсах не ведётся.

Отсутствие в республике территориальных полигонов захоронения (или временного хранения) промышленных отходов осложняет вопросы раздельного складирования токсичных и нетоксичных отхо-

дов, в результате чего все промышленные предприятия, не имеющие на своём балансе специальных мест для складирования, размещают отходы на свалках ТБО и в других несанкционированных местах, как внутри своих территорий, так и за его пределами.

Доля производственных отходов в общем объеме складированных ТБО не определена, в связи с отсутствием исследований в этой области, а также отсутствия входного контроля привозимых отходов на полигоны/свалки ТБО, включая токсичные.

По информации Комитета по ООС земельные территории, занятые под хвостохранилищами, шламонакопителями и полигоны складирования производственных отходов, в республике составляет около 900 га. Из 22 хвостохранилищ 14 находятся в удовлетворительном состоянии, 8 требуют срочной реабилитации.

В разной степени на различных промышленных предприятиях используется переработка производственных отходов как вторичного сырья для собственных производственных нужд.

Основная доля продукции цветной металлургии приходится на Таджикский алюминиевый завод (ТадАЗ). Отходы, образующиеся на ТадАЗе, являются вторичным сырьем как для самого завода, так и для других промышленных предприятий республики. Выполнение ТадАЗом комплексной программы по вовлечению отходов в повторное производство с 1990-х годов снизило объемы их накопления на более чем 50%, и позволило в целом улучшить экологическую ситуацию в районе влияния алюминиевого завода.

Технологические отходы, накапливаемые в хвостохранилищах, образующихся на горнообогатительных комбинатах по извлечению золота (СП «Зеравшан», СП «Апрелевка»), серебра (Адрасманский) и сурьмяно-ртутного концентрата (Анзобский горнообогатительный) образовали значительные объёмы «техногенных месторождений» с содержанием соединений редкоземельных элементов, меди и других полезных компонентов. Предварительные оценки показывают целесообразность их повторного использования с привлечением инвестиций и современных технологий.

Несмотря на достигнутые успехи в восстановлении и развитии промышленного потенциала страны, ряд технологических и экологических проблем сохраняется. Это

прежде всего отсталость технологической базы, высокая степень износа основных фондов, низкий уровень инновационной активности, энергозатратные и экологически грязные технологии.

Принимая во внимание перспективные экономические планы развития промышленности по увеличению новых мощностей по производству электроэнергии, добыче полезных ископаемых, в том числе угля, модернизации лёгкой и пищевой промышленности, формированию отечественной чёрной и дальнейшему развитию цветной металлургии, индустрии строительных материалов, легкой и пищевой промышленности, было бы важным планировать перевод всего промышленного сектора на мало- и безотходные производства, с учётом циклической экономики и зелёных технологий.

1.4.3 Отходы пестицидов

Таджикистан не производит химических средств защиты растений. Они ввозятся из других стран. Достоверных сведений по образованию отходов пестицидов и их движению в республике с начала 1990-х годов также нет.

Основными источниками загрязнения окружающей среды являются устаревшие и запрещенные к применению пестициды, в том числе относящиеся к стойким органическим загрязнителям (СОЗ) и электротехническое оборудование, содержащее полихлордефины (ПХД).

Причинами накопления устаревших и запрещенных к применению пестицидов являются неэффективные системы управления запасами и сбыта, недостаток соответствующих нормативов и инфраструктуры, низкое качество упаковки продукции, приобретение продукции в завышенных количествах, а также запреты на использование. Состояние значительной части обследованных складов пестицидов не отвечает санитарно-гигиеническим требованиям.

Общее количество устаревших и запрещенных к применению пестицидов, включая их смеси с почвой и захороненные на полигонах-могильниках ядохимикатов, выявленных в процессе предварительной инвентаризации составляет более 15 тыс. тонн.

В рамках выполнения обязательств по Стокгольмской конвенции по СОЗ при

содействии международных организаций были выполнены работы по реабилитации Вахшского и Канибадамского полигонов-могильников. За счет выполненных работ снижен риск загрязнения окружающей среды в акватории расположения полигонов-могильников, предотвращён поверхностный смыв токсичных отходов в сторону социальных объектов.

1.4.4 Медицинские отходы

По данным международных исследований почти 75-90% медицинских отходов морфологически схожи с бытовыми отходами, так как включают бумагу, упаковку из пластика и т.д., которые не были в контакте с пациентами. Вместе с тем, около 10-25% медицинских отходов являются опасными отходами, требующими специальной обработки.

В республике в настоящее время действуют утвержденные Главным государственным санитарным врачом Республики Таджикистан санитарные правила (СанПиН 2.1.7.020-09) «Правила сбора, хранения и удаления отходов лечебно-профилактических учреждений». Однако не все его требования к организации системы обращения с медицинскими отходами исполняются на практике, в частности не отработаны регламентирующие документы по обращению с медицинскими отходами разного класса опасности, местам и методам их обезвреживания\утилизации, планируемыми и фактическими объёмами образования отходов и их дальнейшего движения.

Статистических данных об образовании и движении медицинских отходов от различного рода медицинских учреждений, в том числе аптек и частных медицинских кабинетов, неразрешённых к применению или с просроченным сроком действия препаратов, а также лекарств, конфискованных таможенными, фальсифицированных лекарственных средств в стране не ведётся.

Из-за отсутствия специальных печей по сжиганию медицинских отходов в подавляющем числе медучреждений эти отходы накапливаются вместе с бытовыми отходами с последующим вывозом на свалки бытовых отходов. Нередко медицинские отходы сжигаются в печах, расположенных на территории учреждений и в основном несоответствующих техническим требованиям, а также печах промышленных предприятий.

1.5 Экономическое стимулирование и финансирование

Экономические инструменты в области управления отходами в Таджикистане основаны на системе платежей за загрязнение окружающей природной среды, которая является основным экономическим компенсационным механизмом в возмещении затрат от негативного воздействия размещения отходов в природной среде. Плата за размещение отходов в природной среде взимается с предприятий, учреждений и других организаций, независимо от форм собственности. Размер платы за размещение отходов в пределах установленных лимитов взимается по утверждённым ставкам, а за сверхлимитное размещение отходов – в кратном размере.

Возмещение затрат на санитарную очистку территорий определяется системой тарифов за услуги по сбору и вывозу ТБО, выполняемых ГУП «ЖКХ».

Административная ответственность за нарушения требований по обращению с отходами производства и потребления, определена в Кодексе Республики Таджикистан «Об административных правонарушениях» (постановление Маҷлиси намояндагон Маҷлиси Оли Республики Таджикистан от 26 ноября 2008 г., № 1177), предусматривающий меры административного взыскания, включая административные штрафы для юридических и физических лиц.

Вместе с тем, несмотря на эти экономические инструменты, должных позитивных изменений по сокращению объёмов образования, их утилизации, в повторном использовании и предотвращению несанкционированного размещения отходов не происходит.

Действующие экономические инструменты (платежи и штрафы) решают в основном задачу пополнения бюджетов и специализированных фондов разного уровня, но не стимулируют сокращение отходов и не предусматривают компенсацию их вредного воздействия на окружающую среду.

Платежи за размещение отходов в природной среде поступающие в специальные фонды охраны окружающей среды крайне недостаточно направляются на финансирование мероприятий по совершенствованию системы обращения с отходами, рекультивацию земель, занятых под отходами, и другие меры.

Одной из причин слабого стимулирования предотвращения загрязнения окружающей среды отходами являются низкие ставки платежей – в несколько раз ниже затрат на реализацию мероприятий по сокращению объёмов образования отходов. Кроме того, на эффективность платежей влияет высокий уровень инфляции и неспособность многих предприятий выплачивать начисленные платежи.

Действующие коммунальные тарифы за сбор, вывоз и размещение отходов ориентированы в основном на возмещение операционных расходов предприятий, но не учитывают вопросы совершенствования систем сбора, утилизации и обезвреживания отходов, инвестиции в строительство новых объектов и инфраструктуру по разделному сбору и вовлечению вторичного сырья в хозяйственный оборот.

Что касается систем налогообложения и кредитования, то они практически не учитывают природоохранных требований. Например, в Налоговом кодексе Республики Таджикистан и Закона Республики Таджикистан «О банковской деятельности» нет статей по экологическим налогам и льготному кредитованию.

В основных программных документах по социально-экономическому развитию страны основной приоритет ставится на сокращение бедности и экономический рост и упускаются экологические аспекты, имеющие также важное значение для улучшения качества жизни и благосостояния населения.

Проведённый анализ экономических механизмов в сфере управления отходами показывает на их несовершенство. В первую очередь это связано со следующими причинами:

– в законодательстве Республики Таджикистан не предусмотрены конкретные меры экономического стимулирования вопросов обращения с конкретными видами отходов производства и потребления, а также стимулы в виде налоговых, кредитных, ценовых льгот, направленных на отдельный сбор и переработку отходов, что требует внесения изменений и дополнений и в налоговое и банковское законодательство;

– в законодательстве не введено понятие «вторичные материальные ресурсы» и не предусмотрена ответственность производителей товаров за последующую утилизацию своей продукции;

– не предусмотрены эффективные экономические методы стимулирования малоотходных технологий и вовлечения отходов в качестве вторичного сырья;

– устаревшая система платежей за размещение отходов с низким уровнем финансовых отчислений на природоохранные мероприятия;

– действующие коммунальные тарифы на предоставление услуг по сбору и размещению бытовых отходов, не учитывают вопросы внедрения новых технологий и развития инфраструктуры;

– отсутствуют стимулы и налоги на упаковку, производство не утилизируемой продукции, экологически нестандартные технологии, электронные и иные отходы;

– в системе экономических инструментов не реализуется принцип «расширенной ответственности производителя» товаров, подлежащих утилизации после утраты потребительских свойств, в том числе упаковки, а также не предусмотрено введение залоговой стоимости на отдельные виды товаров/продукции.

Основными источниками финансирования мероприятий по обращению с отходами являются:

– бюджетное финансирование различных уровней – предполагает финансирование программ по санитарной очистке городов и других населённых пунктов;

– собственные средства предприятий – расходуются непосредственно из прибыли предприятия на строительство и реконструкцию мест временного хранения, захоронения и консервации мест размещения отходов, модернизацию технологических процессов, средств обслуживания и др.

– специальные средства охраны окружающей среды при Комитет по ООС – формируются от поступления платежей за загрязнение окружающей природной среды (в том числе размещение отходов в природной среде), платы за использование природных ресурсов, иски за экологические правонарушения (в том числе за нарушения требований по обращению с отходами);

– средства ГУП «ЖКХ» и местных исполнительных органов государственной власти – за оказываемые услуги населению и организациям по вывозу и размещению отходов на свалках (полигонах) ТБО.

– международные инвестиционные проекты и техническая помощь – предусма-

тривают средства на реабилитацию и строительство полигонов размещения ТБО, оснащение и укрепление технической базы, обустройство мест сбора ТБО контейнерами в населённых пунктах, оснащение спецтехникой по удалению отходов и др..

Для достижения финансовой устойчивости и соответствующего развития сферы управления отходами необходимо в специально созданных фондах охраны природы и др., выделение приоритетной статьи, направленной на развитие стимулов и укрепление материально-технической базы в сфере обращения с отходами.

1.6 Информация и мониторинг

В Республике Таджикистан после 1992 года в связи с резким сокращением в промышленного сектора экономики, реорганизацией государственной системы снабжения и потребительской кооперации, а также снижением в целом востребованности информации об отходах производства и потребления, Агентством по статистике были упразднены формы статистической отчетности 14-СН (вторичные ресурсы) и 2-тп (отходы) «Отчет об образовании и складировании токсичных отходов».

В настоящее время в стране отсутствует система государственного и ведомственного статистического учёта, и мониторинга данных об объемах образования отходов, их составе, степени влияния на природную среду и здоровье человека, а также использовании видов отходов производства и потребления в качестве вторичного сырья.

В 2009 году, Агентством по статистике при поддержке Статистического офиса Германии было проведено единовременное обследование по объемам образования и транспортировке коммунальных городских отходов в городе Душанбе. На основе полученных результатов была разработана статистическая форма 1-отходы «Отчет об образовании коммунальных отходов в рамках их общественного сбора и транспортировки», которая с 2013 года введена в действие распоряжением Агентства по статистике и собирается его органами от предприятий системы коммунального обслуживания.

Данная форма содержит показатели о смешанных коммунальных и уличных отходах, отходах от рынков и торговых точек, садов и огородов, крупногабаритных отходах.

Однако отсутствие в данной форме отчётности информации о морфологии отходов, не позволяет использовать её более широких целях.

По настоящее время не решены вопросы, связанные с организацией и ведением кадастра отходов и государственного реестра объектов размещения отходов.

В принятом Законе Республики Таджикистан «Об экологической информации» (от 25 марта 2011 г., № 705) не предусмотрены положения об отходах, как объекте отношений в сфере формирования экологической информации, а в Законе Республики Таджикистан «Об экологическом мониторинге» (от 25 марта 2011 г., № 707) предусмотрено ведение мониторинга при обращении только с опасными отходами, но при этом не прописаны условия и механизмы ведения мониторинга.

В приведённых законодательных актах необходимы дополнения и механизмы обеспечивающие получение целостной и достоверной информации по обращению с отходами и решение вопросов, связанных с введением мониторинга образования и движения отдельных видов отходов производства и потребления, в том числе опасных.

При этом необходимо принятие правовых актов о качестве и полноте предоставляемой потребителям информации на основе международных стандартов в системе сбора, обработки и распространения информации по обращению с отходами.

1.7 Участие населения и НПО

По данным Экологического клуба неправительственных организаций Таджикистана, в стране функционируют около 90 НПО в области охраны окружающей среды.

В соответствии с Законом Республики Таджикистан «Об общественных объединениях», а также природоохранными законодательными актами, НПО предоставлено право участвовать в разработке национальных стратегий и планов действий, принимать участие в принятии решений, выступать с инициативами по различным вопросам общественной жизни, вносить предложения и получать от государственных органов сведения, необходимые для реализации уставных задач.

Согласно положениям законодательства Республики Таджикистан, деятельность НПО очень тесно связана с работой

местных органов государственной власти и органов местного самоуправления. Такая связь существенно расширяет возможности граждан в реализации их экологических прав и интересов, способствует решению местных экологических проблем, развитию общин, повышению осведомленности населения и лиц, ответственных за принятие решений.

В целом в стране созданы условия для реализации положений Орхусской конвенции и вовлечения общественности в процесс принятия решений и её информированности в том числе в области обращения с отходами.

Общественными организациями в сотрудничестве с местными исполнительными органами государственной власти и органами самоуправления реализуются проекты по пресечению несанкционированных свалок, ведётся информирование о влиянии опасных отходов на здоровье населения, пропаганда раздельного сбора отходов, общественные кампании и акции. Более 10 лет в Таджикистане по инициативе НПО «Молодёжный Эко Центр» проводится массовая общественная акция «День Земли», в рамках которой организуются уборки парков и скверов от мусора, очистка берегов рек, конкурсы рисунка, видеороликов, мастер-классы по вторичному использованию отходов, изготовлению поделок из мусора, конкурсы экологической моды и одежды из отходов швейного производства и т. д. Подобные массовые мероприятия помогают формированию экологического мировоззрения и культуры, ответственному отношению к проблеме мусора.

Важным каналом влияния на общественность являются детские учреждения. Созданное в Таджикистане благодаря НПО «Молодёжь 21 века» и «Молодёжная группа по защите окружающей среды» движение «Зеленые патрули» привлекает внимание учащихся средних школ и населения к проблеме отходов, организует хашары и субботники по уборке мусора в школах, махаллах и рекреационных территориях. проводит независимый мониторинг и сигнализирует о фактах нарушения экологического законодательства.

Развивающееся в Таджикистане благодаря НПО «Маленькая Земля» движение участников Школьного проекта по ресурсо- и энергосбережению (SPARE)

вносит значительный вклад в этическое отношение учащихся и горожан к мусору. Участники проекта проводят мероприятия в школах республики по вторичному использованию и переработке «школьных» отходов, организуют сбор вторсырья, привлекают общественное внимание к проблеме рационального обращения с отходами и эколого-экономической выгоде от подобных проектов.

Общественность может внести весомый вклад в формирование экологически безопасной системы управления по обращению с производственными и бытовыми отходами. Так, например, НПО «Фонд поддержки гражданских инициатив» совместно с исполнительными органами государственной власти районов при поддержке городских и районных экологических служб Душанбе созданы пункты по утилизации энергосберегающих ламп.

Общественность вносит большой вклад в повышение осведомленности. Орхусс центры в Худжанде и Курган-тюбе проводят общественные слушания по вопросам обращения с отходами, информационные кампании по проблеме ядохимикатов, ТБО и радиационного загрязнения, ими были сняты и продемонстрированы по ТВ видеоролики о проблемах захоронения отходов. НПО «Бону» совместно с Управлением охраны окружающей среды Согдийской области инициировала общественные слушания по вопросу сбора, хранения и утилизации, вышедших из строя энергосберегающих ртутьсодержащих ламп. НПО «Маленькая Земля» провела ярмарки по обмену ненужными вещами, мастер-классы по художественной переработке и реставрации бывших в употреблении товаров, информируют общественность о примерах устойчивого управления ТБО в городах мира.

Общественность является также инициатором разработки местных планов действий по охране окружающей среды (МПДООС) и стратегий экологического развития, которые предусматривают вопросы устойчивого обращения с отходами. Так, ОО «Молодежная группа по защите окружающей среды Согдийской области» разработаны три стратегии экологического развития в г. Гулистон, г. Бустон и дехоте Палас с участием местного населения и властей. Молодёжный экологический центр, развивая МПДО-ОС,

широко внедряет в сельских общинах и дехканско-фермерских хозяйствах переработку сельскохозяйственных отходов, изготовление топливных брикетов из отходов, компостирование и изготовление органических удобрений, служащих улучшению плодородия почв.

Вместе с тем, несмотря на то, что население и НПО в целом вовлечены в деятельность по отходам, остается ряд проблем и сдерживающие факторы в более активном их участии в решении проблем управления отходами:

- недостаточно определены права в природоохранном законодательстве в участии общественности в подготовке и принятии решений по обращению с отходами, используя процедуру ОВОС;
- недостаточная информированность общественности и отсутствие специализированного информационного интернет-портала, популярных и периодических публикаций в этой области деятельности;
- отсутствие стимулов и программ по управлению отходами для местных общин и населения.

Для обеспечения активного участия населения и НПО необходимо:

- повышение информированности населения о проблемах управления отходами и возможных путях решения, преимуществах раздельного сбора и переработки.
- поддержка потенциала НПО в вопросах управления отходами через обучающие тренинги, семинары, грантовые конкурсы;
- конкретизировать участие общественности в принятии решений по обращению с отходами, вовлекая НПО в рабочие группы и советы;
- стимулировать участие и заинтересованность населения в участии в программах по управлению отходами.

1.8 Вопросы образования и воспитания

Закон Республики Таджикистан «Об экологическом образовании населения» (от 29 декабря 2010 г., № 673) и «Государственная программа экологического образования и воспитания населения Республики Таджикистан до 2010 года» (постановление Правительства Республики Таджикистан от 23 февраля 1996 г., № 93) создали основу в системе формального и неформального экологического образования, и воспитания населения в Таджикистане. Программа включала экологическое воспитание и

образование в дошкольных учреждениях и школах, подготовку специалистов по вопросам окружающей среды в средних и высших учебных заведениях, создание учебных центров и курсы для должностных лиц и повышение осведомлённости среди представителей средств массовой информации и широкой общественности.

По информации НПО «Молодёжный экологический центр» за время реализации Программы в высших учебных заведениях организованы новые факультеты, кафедры по экологии и охране природы. В некоторых естественных факультетах ВУЗов открыты отделения экологии и ведётся подготовка кадров по специальностям: химия–экология, биология–экология, агроэкология, инженерная экология. Были выпущены учебники «Экология» для 9-х классов и «Природа и природные ресурсы» для 10-х классов. На базе Таджикского государственного технического университета и Института последиplomного образования были открыты ресурсные центры по экологическому образованию.

Вместе с тем, существующая система экологического воспитания населения и подготовки кадров не обеспечила на достаточном уровне кадровый потенциал, межведомственную координацию по реализации Государственной программы, и практически не была интегрирована в смежные государственные стратегии и программы развития.

В 2015 году принята «Государственная комплексная программа развития экологического воспитания и образования населения Республики Таджикистан на период до 2020 г.» (постановление Правительства Республики Таджикистан от 2 апреля 2015 г., № 178) Программа направлена на развитие системы непрерывного экологического образования и воспитания населения, предусматривает создание условий для воспитания, определяет приоритетные направления ЭО и служит основой для взаимодействия органов государственной власти, местного самоуправления посёлков и сёл, научных, коммерческих и общественных организаций.

В системе экологического образования (ЭО) стали широко развиваться подходы образования в целях устойчивого развития (ОУР), а в педагогической практике внедряются новые формы и методы ОУР.

Методология ОУР распространяется в Таджикистане через участие школьников,

преподавателей в посредством экологических мероприятий, школьных дебатов, мастер-классов, экологических акций и кампаний. Заслуживает внимание Школьный проект по ресурсо- и энергосбережению (SPARE), который нашёл развитие в 60 пилотных школах. Проект учит детей самостоятельно улучшать экологическую обстановку в школе и дома, работать над разработкой школьных планов действий, в том числе по обращению с отходами. Большую популярность среди учащихся и преподавателей приобрел мультимедийный образовательный ресурс «Зеленый пакет», внедряющийся в 20 средних школах. «Зеленый пакет» содержит раздел «Отходы» и затрагивает вопросы потребления, круговорота материалов, утилизации, включает в себя тесты, задачи, ролевые игры, видеоклипы, планы проведения занятий.

Вместе с инновационными формами ОУР значимую роль в экологическом образовании продолжают служить проверенные временем формы ЭО, среди них школьное движение «Зеленый Патруль», секции экологии Малой академии наук, массовые экологические акции и хашары по уборке от мусора и благоустройству, экологические праздники «Всемирный день окружающей среды», «День Земли», «День птиц» и др.

Вместе с тем, на фоне некоторых положительных сдвигов в решении вопросов в ЭО и ОУР следует обратить внимание на решение следующих вопросов:

- совершенствование учебных программ и методических пособий с освещением вопросов образования в интересах устойчивого развития;
- подготовка и переподготовка педагогических кадров, управленческого персонала в области образования и воспитания;
- создание эффективной системы межведомственного взаимодействия по вопросам ЭО и ОУР;
- внедрение в систему образования программы «Экошкола» предусматривающей устойчивое потребление ресурсов и разработку школьной стратегии по управлению отходами: от закупки товаров для школы до утилизации образующихся при этом отходов;
- повышение осведомленности населения посредством информационных кампаний в средствах массовой информации о преимуществах отдельного сбора мусора, создания и демонстраций видеороликов

о последствиях загрязнения окружающей среды отходами и влияния их на здоровье человека.

Для реализации эффективных мер по обращению с отходами потребуются многообразие мероприятий по повышению информированности населения на разных уровнях управления, ответственных за соблюдение природоохранных требований. Информированность общественности и образование населения в вопросах обращения с отходами являются крайне важными факторами, которые необходимы для понимания проблемы и их участия в этом процессе.

1.9 Международный опыт

Эффективная система управления отходами предполагает наличие интегрированного и комплексного подхода к решению проблемы, который учитывает различные социальные, экономические, нормативно-правовые, институциональные и технические аспекты. Экологическая, социальная и экономическая целесообразность и эффективность определяют выбор тех или иных мер и технологий, которые предстоит внедрять и использовать.

Нормативно-правовые инструменты:

– основная задача таких инструментов выявить приоритетные области, определить структуру управления и делегировать полномочия, установить требования к различным аспектам обращения с ТБО, определить целевые показатели и создать условия для их достижения.

– например, в странах ЕС действуют общие рамочные программы и нормативные документы (директивы, правила и т.д.), обязательные для исполнения странами-членами ЕС. Чтобы сократить поток отходов на свалки и стимулировать переработку и вторичное использование ТБО, во многих европейских странах действуют постановления, запрещающие или ограничивающие захоронение на полигонах биоразлагаемых/органических отходов, а также отходов, которые не прошли предварительную сортировку или обработку.

– в разных странах имеется опыт, когда с помощью нормативно-правовых инструментов можно решить конкретную задачу, запретив тот или иной продукт или вынудив производителей отказаться от изготовления и продажи определенных веществ, представляющих серьезную

опасность или требующих сложных и дорогостоящих систем утилизации. Так, например, Италия с января 2011 года запретила продажу пластиковых пакетов на всей территории страны, а в Швеции еще в 1990-х запретили продавать чистящие вещества с содержанием хлора.

Институциональные рамки:

– Ответственность юридических и физических лиц за не выполнение конкретной задачи управления отходами делегируется на различных уровнях власти (национальном, региональном/областном, муниципальном) и зависит от законодательства и структуры органов власти в стране.

– Так, система управления ТБО в Скандинавских странах (например, в Норвегии и Швеции) характеризуется четким разделением обязанностей. Муниципалитеты несут ответственность за сбор и утилизацию отходов, кроме тех, которые подпадают под схему ответственности производителя (включая шины, упаковку, батареи, электрооборудование и некоторые другие). Владельцы домохозяйств ответственны за разделение бытовых отходов в соответствии с правилами и за вынос их в положенные места. Муниципалитеты обязаны иметь планы по управлению ТБО. У них также есть право принимать собственные решения в отношении, например, установления платы за сбор и утилизацию отходов.

Экономические инструменты

Среди основных инструментов, которые используются в качестве стимулов при управлении ТБО, можно выделить следующие:

– схема «Платишь столько, сколько выбрасываешь». Она предусматривает оплату услуг компаний, занимающихся вывозом и утилизацией отходов, в соответствии с весом либо объемом отходов. Работает как для домохозяйств, так и для других производителей отходов. Ряд стран установили «плавающие» ставки сбора за обращение с отходами в зависимости от объема, веса или частоты вывоза отходов.

– налоги на захоронение, утилизацию и/или транспортировку отходов. Обычно такие налоги в ЕС имеют фиксированную ставку, но могут варьироваться в некоторых странах в зависимости от вида отходов, системы сбора ТБО и т.д. Например, налог на захоронение отходов на полигонах ТБО в настоящее время действует в 20 странах ЕС. А в Дании, Норвегии и

Голландии существует налог на сжигание отходов.

Вышеуказанные инструменты могут быть эффективными при условии, что в стране или регионе, где они применяются, существуют альтернативные способы и технологии переработки и утилизации отходов, соотносимые или более выгодные по стоимости с обычным захоронением отходов на полигонах.

– товарные сертификаты или товарные экологические разрешения. Этот инструмент представляет собой разрешение на определенное количество (квоты) тех или иных видов отходов. Если тот или иной потребитель производит меньшее количество отходов, он может продать свою квоту другим потребителям. Такие сертификаты нашли широкое применение в Великобритании, в основном, при работе с отходами упаковки и биоотходами;

– перенос ответственности за производство отходов на производителя. В этом случае именно производитель несет ответственность за объем и качество отходов, которые могут образоваться в процессе производства его продукции. Часто это распространяется на упаковку, но может затрагивать и непосредственно продукт. Обычно планируемый уровень переработки и/или минимизации тех или иных видов отходов устанавливается правовыми актами государств;

– добровольные соглашения (экономический инструмент, схожий с вышеупомянутым). Обычно они заключаются между органами государственной власти ответственными за обращение с отходами, и отдельными промышленными предприятиями – производителями продукции. Предметом таких соглашений является создание дополнительных стимулов с целью сокращения отдельных видов и объемов образуемых отходов.

Добровольные соглашения инициируются непосредственно предприятиями той или иной отрасли экономики и имеет обязательный нормативный характер для выполнения.

Законодательство должно предусматривать инструменты контроля и меры, которые должны применяться к нарушителям предусмотренных правил. В частности, это может быть административная ответственность в виде штрафов. Так, в Германии есть специальная служба – «мусорные детективы», которая занимается отслеживанием тех, кто устраивает несанкционированные свалки, и периодически контролирует состав выбрасываемого мусора.

Информационные инструменты:

– к таким инструментам можно отнести информационные кампании и материалы (печатные, электронные, радио-, телевизионные и пр.) по вопросам минимизации отходов и предотвращения их образования. Осуществлять подобные кампании могут как органы государственной и местной власти, так и частные компании или общественные организации. Такая работа требует постоянства и системного подхода.

– в ряде стран создаются специализированные информационные центры и консультационные службы, которые предоставляют соответствующую информационную и консультационную поддержку населению, компаниям, предприятиям и учреждениям по вопросам обращения с отходами. Финансирование таких центров и служб осуществляется из разных источников: правительственные фонды, международные программы, средства предприятий и т.д.

– в США вопросы обращения с отходами включены в национальную программу школьного образования. Ежегодно 15 ноября в стране отмечается «День переработки мусора». Праздник призван привлечь внимание жителей США на необходимость рационального отношения к отходам.

II. ПРИНЦИПЫ И ПРИОРИТЕТЫ ОБРАЩЕНИЯ С ОТХОДАМИ

В мировой практике, природоохранная деятельность, последовательно заменяется от принципа «очистка в конце трубы», на принцип «предотвращения загрязнения» и «загрязнитель платит», а также «циклической экономики».

Данные принципы применяются в природоохранной деятельности стран ЕС, и

других развитых странах и показали свою эффективность.

Принцип «предотвращения загрязнения» предполагает сокращение отходов в источнике их образования. В том случае, когда дальнейшее сокращение невозможно, следует искать способы и методы повторного использования отходов. При

отсутствии возможностей повторного использования отходы поступают на утилизацию.

Захоронение, как конечный метод обращения с отходами, применяется лишь в случае, если ни один из вышеперечисленных способов не может быть использован.

Деятельность по управлению отходами рекомендуется осуществлять на основе следующих принципов:

- планирование и формирование по возможности замкнутой инфраструктуры экономики, когда отходы одного производства служат сырьём для другого (циклическая экономика);

- ответственность производителя за предотвращение и минимизацию образования отходов на их источнике;

- вторичное использование и переработка отходов (рециклинг);

- производство энергии (сжигание, выработка биогаза и др.);

- затраты по обращению с отходами должны покрываться за счёт тарифов и платежей, оплачиваемых «загрязнителем»;

- применение наиболее эффективных мер и технологий по минимизации образования отходов и их повторного использования.

Вышеуказанные принципы положены в основу рекомендуемых приоритетных направлений обращения с отходами.

При определении приоритетов, также учитывались вопросы социально-экономического развития страны, состояния и методы управления отходами.

Учитывая многоплановость реализации, вопросов обращения с отходами

приоритеты, были условно объединены в следующие направления:

- совершенствование правовой и институциональной политики в управлении отходами;

- совершенствование экономических механизмов в вопросах управления отходами;

- стимулирование предприятий и население по предотвращению загрязнения окружающей среды и вовлечению отходов в повторное использование;

- развитие системы статического учёта образования отходов и использования вторичных ресурсов, мониторинг движения отходов и мест их захоронения;

- совершенствование системы образования, подготовки кадров и воспитания населения по вопросам управления отходами;

- развитие инновационных, а также доступных для широкого использования технологий и инфраструктуры для минимизации образования отходов и вовлечения их в хозяйственный оборот;

- подготовка и реализация инвестиционных и пилотных проектов и программ.

Эти приоритетные направления призваны создать условия, стимулирующие сокращение и повторное использование отходов и снижение их негативного воздействия на окружающую среду и здоровье человека.

Принципы и приоритеты в управлении отходами необходимо учитывать также при формировании и разработке национальных, отраслевых и местных программ развития и нормативно-правовых актов.

III. ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ИСТОЧНИКОВ ФИНАНСИРОВАНИЯ ОБРАЩЕНИЯ С ОТХОДАМИ

Финансирование вопросов связанных с обращением с отходами основываются на полномочиях и ответственности государственных органов, местных исполнительных органов государственной власти и местного самоуправления посёлков и сёл, юридических и физических лиц предусмотренных в Законах Республики Таджикистан: «Об охране окружающей среды» - статьи: 7, 9, 10, 16, 53, 67, 70; «Об отходах производства и потребления» - статья: 6; «О местных органах исполнительной государственной власти» - статья: 32; «О органах самоуправления посёлков и сёл» - статьи: 13, 14, 23.

В приведённых статьях законодательных актов определены полномочия и ответственность соответствующих государственных органов, местных исполнительных органов государственной власти и местного самоуправления посёлков и сёл, юридических и физических лиц в пределах своих полномочий организовывать разработку и реализацию программ и планов действий по охране окружающей среды, принимать эффективные меры по обращению с отходами, в том числе по переработке, утилизации и сокращению объёмов образования отходов производ-

ства и потребления, поддерживать в этой сфере предпринимательскую деятельность, соблюдать действующие экологические, санитарно-гигиенические и противоэпидемиологические нормы и правила.

Для финансирования вопросов обращения с отходами могут использоваться как внутренние, так и внешние источники.

а) Бюджетное финансирование – фактические объемы финансирования по реализации мероприятий по обращению с отходами должны ежегодно определяться в пределах планируемых средств и принимаемых мер, предусмотренных в бюджетах министерств, ведомств и местных исполнительных органов государственной власти и местного самоуправления, а также в рамках национальных стратегий, программ и планов.

При этом необходимо:

- первоочередное финансирование приоритетов обращения с отходами;
- реформа тарифной системы сектора ЖКХ и развитие экономического стимулирования;
- разработка количественных и качественных индикаторов и показателей для целевого финансирования;
- продолжить структурные реформы в финансовом секторе;
- развивать государственно-частное партнерство с использованием механизмов концессионных соглашений.

б). Специальные средства охраны окружающей среды при Комитете по ООС – формируются от поступления платежей за загрязнение окружающей природной среды (в том числе размещение отходов в природной среде), платы за использование природных ресурсов, иски за экологические правонарушения (в том числе за нарушения требований по обращению с отходами).

При этом необходимо:

- реформировать систему экологических платежей и стимулов по предотвращению загрязнения окружающей среды для реализации принципа «загрязнитель платит» и «платит пользователь»;
- развивать экологические фонды и улучшить управление этими фондами, обеспечивая целенаправленное их использование, подотчетность и прозрачность.

в). Средства предприятий – согласно национальному законодательству предприятия, независимо от форм собственности, должны вкладывать свои средства в модер-

низацию технологических процессов, внедрение мало- и без отходных технологий, строительство и реконструкцию природоохранных объектов, а также отчисления на восстановление основных фондов по ООС.

При этом необходимо:

- совершенствовать нормативные правовые документы для поддержки внутренних инвестиций и совершенствования методов в обращении с отходами;
- создавать экономические стимулы для чистых технологий и рационального использования ресурсов, включая налоговые льготы и льготное кредитование.

г). Средства ГУП «ЖКХ» и местных органов государственной исполнительной власти – за оказываемые услуги населению и организациям по вывозу и размещению отходов на свалках (полигонах) ТБО.

д). Внешние ресурсы – грантовые и инвестиционные средства международных финансовых институтов, международных фондов и других доноров.

При этом необходимо:

- создавать благоприятные условия для привлечения внешних инвестиций;
- улучшить координацию и управление внешней помощью для более эффективно использования ресурсов;
- максимально использовать финансово-экономические механизмы в области управления отходами, предусмотренные международными конвенциями и соглашениями.

е). Одним из дополнительных источников финансирования могут стать поступления от реализации принципа «расширенной ответственности производителей», заключающийся в том, что производитель несет ответственность за обезвреживание произведенного им продукта после перехода его в категорию отходов. Стоимость размещения отхода включается производителем в его отпускную цену – таким образом, реализуется принцип «загрязнитель платит».

ё). Применение механизмов государственно-частного партнерства, предусматривающих объединение ресурсов и потенциала между государством и субъектами частного предпринимательства, направленное на финансирование, создание, эксплуатацию объектов в области управления отходами,

Финансирование вопросов обращения с отходами целесообразно реализовывать на следующих принципах:

– *Самоокупаемости*. Все затраты на оказание услуг, в том числе и на их развитие, должны покрываться доходами. Источниками доходов должны быть в основном от платежей производителей отходов;

– *Принципа «загрязнитель платит»*. Размер платежей производителей отходов

должен соответствовать объёму образующихся отходов и стоимости обращения с ними;

– *Ценовой доступности* - цена, которую потребители могут заплатить без угрозы их способности удовлетворять прочие основные потребности.

IV. РЕКОМЕНДАЦИИ ПО РАЗВИТИЮ МОНИТОРИНГА И ОЦЕНКИ ОБРАЩЕНИЯ С ОТХОДАМИ

Мониторинг и оценка в области обращения с отходами целесообразно проводить с привлечением всех заинтересованных сторон.

Для обеспечения эффективности координации работ по обращению с отходами предлагается создание Межведомственного совета под председательством вице-премьера Республики Таджикистан курирующего данную область деятельности.

Межведомственный совет организует свою работу на основе утверждённого положения. В состав Межведомственного совета входят руководители ключевых министерств и ведомств, отвечающие за вопросы обращения с отходами, а также представители СМИ, бизнес структур и общественных организаций. Межведомственный совет рассматривает на своих заседаниях ход реализации программ и планов действий, проекты оценочных докладов и представляет Правительству свои рекомендации.

Комитет по ООС является основным органом, отвечающим за координацию межведомственной деятельности по организации мониторинга и оценки хода реализации стратегических и программных документов в области обращения с отходами.

В существующей системе нормативных правовых актов пока отсутствуют (не разработаны) целевые показатели и индикаторы по количеству и качеству образующихся отходов производства и потребления, и их движению, а также воздействию на окружающую среду.

Комитет по ООС разрабатывает показатели и индикаторы выполнения предусмотренных в программах мероприятий с учётом их результативности. В процессе реализации мер будут уточняться качественные и количественные характеристики показателей и индикаторов и согласовываться с Агентством по статистике и другими заинтересованными министерствами и ведомствами.

Сбор данных по показателям и индикаторам осуществляется Агентством по статистике и другими организациями по

мониторингу, по правилам, согласованным с Комитетом по ООС и его уполномоченными органами на местах.

Комитет по ООС подготавливает ежегодные оценочные доклады о ходе реализации мероприятий и даёт рекомендации Межведомственному совету, Правительству Республики Таджикистан, заинтересованным министерствам и ведомствам и выставляет отчёты на вебсайте Комитета.

Оценочные доклады о ходе и перспективах реализации, предусмотренных мер включают в себя информацию о их выполнении основанных на индикаторах: давления/воздействия, состояния и реакции.

Для организации процесса мониторинга и оценки реализации предусмотренных мер по обращению с отходами необходимо:

– гармонизировать и развивать законодательную базу, регулиующую сбор и управление информацией;

– внедрить систему национальной статистики по управлению отходами и вторичными ресурсами;

– создать единую информационную систему сбора, обработки, анализа и предоставления информации по согласованным показателям и индикаторам в области управления отходами;

– поддерживать и развивать институциональные структуры для координации действий по мониторингу и информации;

– разработать индикаторы для измерения прогресса в достижении задач;

– улучшать качество информации путём внедрения индикаторов устойчивого развития в систему статистической отчётности;

– развивать современные информационные технологии для обеспечения доступа населения к информации и её распространению;

– улучшить межведомственную координацию между ответственными структурами, организациями и участниками, вовлекаемыми в осуществление мониторинга предусмотренных мер.

V. Рекомендуемые приоритетные направления и меры по совершенствованию механизмов в области обращения с отходами

№	Приоритетные направления деятельности / Меры
<i>I. Совершенствование правовой политики в управлении отходами</i>	
1.1	Внести дополнения в Закон Республики Таджикистан «Об отходах производства и потребления» с учётом имеющихся пробелов и опыта развитых стран, а также принципов «ответственности производителя за утилизацию отходов» и «загрязнитель платит»
1.2	Разработать проекты нормативных правовых актов по упорядочению обращения с медицинскими отходами, полимерными материалами, макулатурой, стеклотарой и стекло боем, горюче-смазочными материалами, автошинами и другими резиновыми отходами, строительными отходами электронных и электрических материалов и др.
1.3	Упорядочить и привести действующие нормативные правовые акты регулирующие вопросы обращения с отходами, в соответствие с требованиями природоохранного законодательства, исключив их дублирование и определив адресный и целевой характер
1.4	Подготовить предложения по интеграции правового, институционального и экономических механизмов регулирования в области обращения с отходами в отраслевые законодательства, стратегические и программные документы
1.5	Разработать регламентирующие документы, определяющие последовательность (иерархию) приоритетов в области обращения с отходами, с учётом принципов корпоративного управления
1.6	Разработка регламентирующих документов по организации производственного контроля, учёта, введения мониторинга за обращением отходами, внедрения инновационных ресурсосберегающих, мало- и безотходных технологий Внедрение паспорта производственных отходов
1.7	Подготовка предложений по совершенствованию правовых и экономических стимулов, регулирующие вопросы сокращение объёмов образования, обезвреживания, складирования (захоронения), вторичного использования и других видов обращения с отходами. Пересмотр платежей и тарифов за размещение отходов
1.8	Разработать и утвердить отраслевые и местные целевые программы в области обращения с отходами, включающие вопросы вовлечения отходов в хозяйственный оборот и развития соответствующих инфраструктур на местах по их сбору и утилизации
1.9	Разработать рекомендации для местных органов власти и самоуправления по принятию территориальных программ, по порядку сбора, вывоза, утилизации и переработки отходов
1.10	Разработать требования по вопросам регулирования и контроля за сбором, размещением, обезвреживанием и утилизацией бытовых отходов в сельской местности, джамоатах, садовых товариществах и других хозяйствующих субъектах, не имеющие на балансе санкционированных мест складирования бытовых отходов, технических средств и персонала по сбору и транспортировке отходов

1.11	Разработать и утвердить схемы санитарной очистки территорий населенных пунктов (городов, районов, джамоатов)
1.12	Правила инвентаризации объектов по размещению отходов производства и потребления
1.13	Порядок ведения государственного кадастра отходов
1.14	Разработать порядок ведения государственного реестра объектов размещения отходов производств и потребления
1.15	Разработать порядок сбора, временного хранения, транспортировки, обезвреживания и размещения отходов производства и потребления, включая токсичные
1.16	Разработать критерии и порядок отнесения отходов к I-V классам опасности по степени негативного воздействия на окружающую среду и здоровье человека
1.17	Разработать методические указания по разработке и утверждения нормативов образования отходов производства и потребления, лимитов на их размещение согласно показателям наилучших доступных технических методов, утверждение порядка их применения и пересмотра
1.18	Разработать механизмы мониторинга исполнения и применения требований законодательства и нормативных актов в области обращения с отходами
1.19	Разработать регламентирующий документ по совершенствованию системы управление отходами и улучшения межведомственной координации с участием бизнес структур и общественных организаций
<i>II. Совершенствование институциональной политики в управлении отходами</i>	
2.1	Создание Межведомственного координационного совета при Правительстве Республики Таджикистан по реализации предпринимаемых мер по обращению с отходами
2.2	Создание специализированного органа по регулированию вопросов управления отходами и введения мониторинга по реализации планов действий и программ, в том числе по использованию вторичных ресурсов
2.3	Повышение статуса и эффективности деятельности межведомственного координационного комитета по экологической статистике
2.4	Подготовка предложений по созданию сектора статистики окружающей среды, управления отходами и вторичными ресурсами при Агентстве по статистике
2.5	Развитие опыта в применении государственно-частного партнерства (ГЧП) при привлечении инвестиций и реализации проектов в сфере создания перерабатывающих предприятий и раздельного сбора, строительстве и эксплуатации объектов по управлению отходами
2.6	Подготовка предложений по механизмам координации между уполномоченными государственными органами, местными органами государственной власти и местного самоуправления, в компетенцию которых входит деятельность по вопросам управлению отходами и вторичными ресурсами

2.7	Подготовка предложений о целесообразности упорядочения полномочий между органами государственной власти и его субъектов и органами местного самоуправления в вопросах регулирования обращения с отходами, в том числе о наделении функциями местных органов самоуправления по контролю за несанкционированным сбросом, размещением отходов, загрязнению земель и др.
2.8	Оптимизация государственных контрольных и надзорных функций с усилением функциональной деятельности государственного и общественного контроля за обращением отходами
2.9	Разработка и закрепление законодательно схемы взаимодействия исполнительных органов государственной власти районов, ЖКХ и джамоатов в сфере обращения с отходами
2.10	Создание на базе структур ГУП ЖКХ и местных исполнительных органов государственной власти и органов местного самоуправления пункты приема вторичных материальных ресурсов и развития инфраструктуры по их переработке и реализации
<i>III. Совершенствование экономических механизмов в вопросах управления отходами</i>	
3.1	Совершенствование бюджетного планирования, повышение эффективности бюджетных расходов в сфере управления отходами в отраслях: ЖКХ, научно-исследовательской сфере, местных исполнительных органов государственной власти и органов самоуправления на местах
3.2	Планирование в специально созданных фондах охраны окружающей среды и др., приоритетной статьи, направленной на развитие стимулов и укрепление материально-технической базы в сфере обращения с отходами
3.3	Принятие решений о дифференцированной модели тарифной политики для предприятий предоставляющих услуги в сфере обращения с ТБО
3.4	Разработка и внедрение механизмов экономического стимулирования, способствующие снижению отходов у источников их образования.
3.5	Создание условий для формирования и развития внутренних инвестиций, ориентированных на решение вопросов совершенствования методов обращения с отходами
3.6	Пересмотр методологических подходов и обоснований нормативов платы за размещение отходов в природной среде и других методов экономического стимулирования по предотвращению загрязнения окружающей среды, сокращению объёмов их образования и вовлечения их в хозяйственный оборот, реализация принципа «загрязнитель платит» и «платит пользователь».
3.7	Подготовка предложений по организации новых производств по переработки отходов и развитию бирж вторичного сырья для решения проблем в сфере управления отходами
3.8	Совершенствование экономического механизма, стимулирующего дальнейшее развитие системы сбора и переработки отходов в соответствии с согласованным приоритетным перечнем видов вторичных ресурсов
3.9	Внедрение перспективных технологий, нетрадиционных видов энергии, использование вторичных ресурсов и переработку отходов, а также осуществление других эффективных мер по охране окружающей среды и ресурсосбережению

<i>IV. Стимулирование деятельности предприятий и населения по предотвращению загрязнения окружающей среды и вовлечение отходов в повторное использование</i>	
4.1	Разработка отраслевых программ управления отходами с перспективой сокращения их образования, вовлечения в хозяйственный оборот, полной ликвидации несанкционированных мест размещения отходов
4.2	Совершенствование системы административно-правовой ответственности за нарушение правил обращения с отходами
4.3	Стимулирование и развитие предпринимательства в области обращения с отходами с привлечением широких слоёв населения
4.4.	Расширение потенциала участия местных органов самоуправления и сообществ, в управлении отходами, в том числе в сельских поселениях
4.5	Ежегодное проведение исследований морфологического состава ТБО в городской и сельской местностях и выработка предложений по их дальнейшему обращению Пересмотр норм накопления ТБО в зависимости от использования новейших достижений техники и технологий в сфере производства и использования вторичных отходов
<i>V. Развитие системы статического учёта образования отходов производства и потребления и вторичных ресурсов и мониторинг движения отходов производства и потребления и мест их захоронения</i>	
5.1	Создание единой системы государственной и ведомственной статистической отчётности об образовании и дальнейшем движении производственных и бытовых отходов и вторичных ресурсов
5.2	Разработка и развитие Государственного кадастра отходов
5.3	Разработка и развитие государственного реестра объектов размещения отходов
5.4	Разработка и развитие государственного каталога вторичных ресурсов
5.5	Проведение инвентаризации образования, использования, обезвреживания и размещения всех видов промышленных отходов, включая токсичные
5.6	Проведение инвентаризации мест захоронения/складирования отходов производства и потребления, а также несанкционированные и стихийные свалки. Разработка региональных и местных программ по ликвидации несанкционированных и стихийных мест размещения отходов
5.7	Разработка регламентирующих документов по выбору технологий и мест/объектов утилизации продуктов и товаров в соответствии с действующим порядком изъятия из оборота продукции, не соответствующей требованиям нормативно-технических документов
5.8	Создание информационно-аналитической системы, базы данных о количественных и качественных характеристиках отходов, технологиях их переработки, обезвреживания и т.п.
5.9	Создание системы мониторинга управления отходами и мест складирования/захоронения отходов производства и потребления, включая токсичные

5.10	Определение ключевых индикаторов для мониторинга управления отходами
5.11	Разработка согласованных индикаторов для измерения прогресса в достижении исполнения предусмотренных мер по обращению с отходами
<i>VI. Совершенствование системы образования, подготовки кадров и воспитания населения в вопросах управления отходами и использования вторичных ресурсов</i>	
6.1	Разработка для ВУЗов и средних школ учебные интерактивные программы по проблемам обращения с отходами, с акцентом на сокращение потребления экономии ресурсов, отказу от использования излишней упаковки, повторному использованию и переработке отходов, отдельному сбору ТБО и переработке вторичных ресурсов
6.2	Создание учебно-методических центров по подготовке и переподготовке кадров в вопросах эффективной системы государственного контроля и управления за обращением отходами.
6.3	Активизация роли СМИ и общественных объединений в повышении экологического самосознания населения
6.4	Проведение на всех административных уровнях информационных кампаний по вопросам отдельного сбора бытовых отходов, создание и демонстрация видеороликов, проведение конкурсов в махалинских комитетах. Использование потенциала и опыта проведения информационных кампаний, провайдеров мобильной связи, FM радио, рекламных агентств, общественных организаций
6.5	Разработка информационно образовательных программ на радио и ТВ, ориентирующее население к повторному использованию ресурсов, отдельному сбору и переработке отходов, предотвращению размещения отходов в не санкционированных местах
6.6	Повышение информированности населения о проблемах управления отходами и возможных путях решения, преимуществах отдельного сбора и переработки посредством создания системы распространения информации, национального интернет ресурса и проведения информационных кампаний
6.7	Повышение осведомленности журналистов, режиссеров, работников радио, телевидения и кино, специалистов телекоммуникаций и др. по вопросам обращения с отходами
6.8	Пропаганда на уровне домохозяйств программ по переработке органических отходов - повсеместному созданию компостных ям и бункеров
6.9	Конкретизировать участие общественности в принятии решений по обращению с отходами, вовлекая НПО в рабочие группы, комитеты и советы
6.10	Поддержка заинтересованности населения экономическими стимулами для участия в программах по управлению отходами. Поддержка потенциала НПО в вопросах управления отходами через обучающие тренинги, семинары, конкурсы с привлечением грантов
6.11	Повысить уровень подготовки и переподготовки ответственных работников министерств, ведомств, предприятий и организаций, преподавателей ВУЗов в области управления отходами

6.12	В ВУЗах и школах, усилить работу по подготовке кадров (преподавателей, аспирантов, докторантов), внедрение в учебные планы соответствующие тематические дисциплины по управлению отходами и ресурсосбережению
6.13	Внедрить систему профессионального образования государственных служащих по управлению процессами устойчивого развития и управления отходами
<i>VII. Развитие инновационных технологий и инфраструктуры в вовлечении отходов в хозяйственный оборот</i>	
7.1	Создание систем для раздельного сбора (заготовки) отдельных видов вторичного сырья посредством установки специальных контейнеров и проведение обучения населения по ее использованию
7.2	Строительство комплексов по организации раздельного сбора ТБО, с целью их дальнейшей переработки
7.3	Исследование проблем вовлечения отходов в промышленное производство и целесообразности развития инфраструктуры по их использованию, включая внедрение мало- и безотходных технологий
7.4	Развитие рынка сбыта продуктов переработки и вторичного сырья, создание индустриальных центров по переработке отходов
7.5	Развитие сети пунктов сбора (заготовки) вторичного сырья
7.6	Создание механизмов эффективного управления электронными отходами, включая развитие инфраструктуры по их сбору и утилизации
<i>VIII. Подготовка и реализация инвестиционных проектов и программ</i>	
8.1	Программа: «Город/район без отходов»
8.2	Проект: «Развитие малого и среднего бизнеса в вопросах сбора и переработки отходов»
8.3	Проект: «По предоставлению государственного заказа на продукцию, получаемую с использованием отходов (вторичного сырья)»
8.4	Проект: «Ежегодное предоставление грантов на исследование проблем и внедрение технологий по вовлечению отходов в промышленное производство и целесообразности развития инфраструктуры по их использованию»
8.5	Проект: «Развитие движения «Экошкола» в Таджикистане, с внедрением образовательных программ по устойчивому потреблению ресурсов, разработке школьной стратегии по управлению отходами, куда включен весь цикл от закупки товаров для школы до утилизации отходов»
8.6	Проект: Создание информационных видеоматериалов: – «О негативном воздействии отходов на окружающую среду и здоровье человека»; – «О возможностях и перспективах вовлечения отходов в хозяйственный оборот на всех уровнях социальной жизнедеятельности человека»; – «учебные и образовательные видеоролики»

VI. Рекомендуемые основные целевые показатели и индикаторы в области обращения с отходами

№ п/п	Наименование показателя/индикатора согласно приоритетного направления действий	Единица измерения
<i>I. Совершенствование правовой политики в управлении отходами</i>		
1.	Разработанные новые нормативные правовые акты по управлению отходами	Кол-во утверждённых актов
2.	Внесенные изменения в национальную нормативно-правовую базу по управлению отходами	Кол-во утверждённых актов
3.	Доля предприятий, имеющих паспорта производственных отходов от общего количества предприятий	год/%
4.	Доля разработанных отраслевых и местных целевых программ в области обращения с отходами, в том числе интегрированные в программы развития отраслей и регионов	год/%
5.	Количество регламентирующих нормативные правовые актов по обращению с отходами производства и потребления	Кол-во утверждённых актов
<i>2. Совершенствование институциональной политики в управлении отходами</i>		
6.	Количество органов (советов, центров и т.п.) и систем по регулированию вопросов управления отходами на национальном, региональном и местном уровнях	Кол-во действующих органов
7.	Объёмы внутренних и внешних финансовых ресурсов, привлеченные и реализованные для развития институционального потенциала, создания инфраструктур по предоставлению услуг и реализации проектов в области управления отходами	Тыс. сомони/год
8.	Регламентирующие документы по оптимизации взаимодействия государственных органов, местных исполнительных органов государственной власти районов, ЖКХ и джамоатов в сфере обращения с отходами	Кол-во утверждённых актов
<i>III. Совершенствование экономических механизмов в вопросах управления отходами</i>		
9.	Количество нормативных актов по экономическому стимулированию предприятий и населения по предотвращению загрязнения окружающей среды, сокращению объёмов их образования и вовлечения их в хозяйственный оборот	Кол-во утверждённых актов
10.	Объёмы внутренних и внешних инвестиций, ориентированных на решение вопросов совершенствования методов в обращении с отходами.	Тыс. сомони/год

11.	Количество новых производств по отдельному сбору и переработке отходов	Количество производств, объёмы и виды переработки ВМР
<i>IV. Стимулирование деятельности предприятий и населения по предотвращению загрязнения окружающей среды и вовлечение отходов в повторное использование</i>		
12.	Процент населения, охваченного регулирующими услугами по сбору и удалению отходов: городское/сельское	год/%
13.	Процент населения, принимающее участие в отдельном сборе ТБО (согласно данным социологических опросов)	год/%
14.	Количество образующихся ТБО	т/м ³
15.	Количество образования ТБО на душу населения	т/м ³ / чел.
16.	Количество отходов, удаленных посредством складирования на свалках/полигонах	год/%
17.	Доля утилизированных (использованных) ТБО в общем объеме образовавшихся ТБО	год/%
18.	Доля ТБО, проходящих через отдельный сбор и сортировку в общем объеме образованных ТБО	год/%
19.	Доля вторичных материальных ресурсов, извлекаемых из общего объема ТБО	год/%
20.	Доля введенных в эксплуатацию стационарных и передвижных пунктов приема ВМР в разрезе городов, районов и джамоатов	год/%
21.	Доля полигонов ТБО отвечающих санитарным и экологическим требованиям, от количества учтенных в разрезе городов и районов	год/%
22.	Ввод мощностей по отдельному сбору ТБО и переработке ВМР	Объёмы и виды переработки ВМР
23.	Количество земельных участков, не соответствующих требованиям по удалению отходов, которые были закрыты и подвергнуты рекультивации в разрезе городов, районов и джамоатов	шт./га
24.	Доля административных образований (города, районы, джамоаты) на территории которых разработаны схемы санитарной очистки, от общего их количества	год/%
25.	Доля/удельный вес бюджетов городов и районов предусматривающих средства на совершенствование системы управления отходами	год/%

<i>V. Развитие системы статического учёта образования отходов производства и потребления и вторичных ресурсов и мониторинг движения отходов производства и потребления, и мест их захоронения</i>		
26.	Наличие утверждённых форм государственного и ведомственного статистического учёта, и отчётности об образовании и дальнейшем движении производственных и бытовых отходов и вторичных ресурсов, включая токсичные отходы.	Шт./название и статус форм.
27.	Наличие баз данных о количественных и качественных характеристиках отходов, технологиях их переработки, обезвреживания и т.п.	Шт.
28.	Наличие утверждённых индикаторов мониторинга управления отходами.	Количество и статус
<i>VI. Совершенствование системы образования, подготовки кадров и воспитания населения в вопросах управления отходами и использования вторичных ресурсов</i>		
29.	Наличие интерактивных программ, методик и т.п. по обращению с отходами, используемых в ВУЗах, школах, дошкольных заведениях, среди населения	Количество документов
30.	Количество ВУЗов, школ, дошкольных заведений, использующих в учебном процессе интерактивные программы, методики и т.п. по обращению с отходами	Количество учебных заведений
31.	Количество учебно-методических центров и других форм образований по подготовке и переподготовке кадров в вопросах эффективной системы обращения с отходами	Количество учебных заведений
32.	Количество лиц на предприятиях, организациях, ВУЗах и школах, прошедших подготовку в области управления отходами	Чел./год
33.	Доля учащихся и студентов, получивших образование и профессиональную подготовку в области управления отходами	Год/%
34.	Количество НПО и местных общин, вовлечённых в процесс управления отходами и мониторинга ситуации	Количество НПО/год
35.	Количество и периодичность информационных кампаний, демонстрация видеороликов, печатных изданий по вопросам обращения с отходами, включая их отдельный сбор и использование	Количество программ, изданий и т.п/год
<i>VII. Развитие инновационных технологий и инфраструктуры в вовлечении отходов в хозяйственный оборот</i>		
36.	Количество пунктов по отдельному сбору, приёму и переработке вторичного сырья в разрезе городов, районов, джамоатов.	Количество пунктов

37.	Наличие «зелёных» технологий, используемых в секторах экономики в области безотходного и малоотходного производства и потребления	% от используемых технологий
38.	Количество тематических исследований по вопросам вовлечения отходов производства и потребления в промышленное производство и целесообразности развития инфраструктуры по их использованию.	% от общего количества исследуемых тем
<i>VIII. Подготовка и реализация инвестиционных проектов и программ</i>		
39.	Количество проектов по обращению с отходами производства и потребления в разрезе городов, районов, джамоатов.	% от общего количества реализуемых проектов
40.	Количество проектов и программ по обращению с отходами в учебно-образовательной сфере в разрезе городов, районов, джамоатов.	% от общего количества реализуемых проектов

**ОБРАЩЕНИЕ С ОТХОДАМИ
В РЕСПУБЛИКЕ ТАДЖИКИСТАН:
СОСТОЯНИЕ, ПРОБЛЕМЫ
И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ**

Координатор работ по подготовке брошюры:
Бузруков Д.Д. – директор Таджикского филиала НИЦ МКУР МФСА

Ответственный редактор:
Д. Бузруков

Переводчики с русского языка на таджикский язык:
Нуров Х.Р., Вахобов А.Х.

Редактор таджикского текста:
Вахобов А.Х.

Компьютерная вёрстка и дизайн:
ООО «Азия-Принт»

Душанбе, Республики Таджикистан.
Издательство ООО «Азия-Принт»
(С) 2017 г. Таджикский филиал НИЦ МКУР МФСА
Тел.: (+992) 37 2222413
Email: djalilbuzrukov@rambler.ru
Вебсайт: www.filial-nic-mkur.tj